

Teorie hospodářské politiky

Distanční studijní text

Eva Kotlánová

Karviná 2019

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

- Obor:** Tato distanční studijní opora tematicky spadá do oboru Ekonomie.
- Klíčová slova:** Politické aspekty hospodářské politiky, rozhodování v hospodářské politice, proces hospodářské politiky, možnosti a omezení hospodářské politiky, zájmové skupiny, lobbying, korupce.
- Anotace:** Předložená distanční studijní opora s názvem „Teorie hospodářské politiky“ byla vytvořena jako výchozí učební text pro předmět makroekonomie zejména pro studenty kombinované formy magisterského studia Obchodně podnikatelské fakultě v Karviné, Slezské univerzitě v Opavě. Teorie hospodářské politiky objasňuje základní východiska hospodářské politiky a její vazby na jiné vybrané vědecké disciplíny s implikací pro praktickou hospodářskou politiku. Cílem těchto skript je přiblížit studentům možnosti tvorby hospodářské politiky na základě východisek současné ekonomické teorie. Skripta proto zahrnují základy politologie, možnosti a omezení hospodářské politiky, teoretická východiska hospodářské politiky a pojetí hospodářské politiky. Zvláštní pozornost je věnována objasnění úlohy informací v hospodářské politice, roli zájmových a nátlakových skupin a lobbyingu i procesu rozhodování v hospodářské politice.

Autor: **Ing. Eva Kotlánová, Ph.D.**

Obsah

ÚVODEM.....	8
RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY.....	10
1 POLITICKÉ ASPEKTY HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY	11
1.1 Pojem politika	12
1.2 Politická věda - politologie	13
1.3 Politický proces	14
1.4 Politický cyklus	14
1.5 Politická moc.....	15
1.6 Politický systém	16
1.6.1 Politické strany.....	17
1.6.2 Stranické systémy	18
1.7 Formy společenského zřízení	20
1.7.1 Demokratický politický systém	20
1.7.2 Nedemokratický politický systém.....	22
2 STÁT V POLITICKÉM SYSTÉMU.....	26
2.1 Stát.....	26
2.2 Teorie vzniku státu	27
2.3 Základní charakteristiky státu a jeho funkce.....	29
2.4 Formy vlády	30
2.5 Vládní systémy v demokracii.....	31
2.5.1 Parlamentní systém	32
2.5.2 Prezidentský systém.....	34
2.5.3 Poloprezidentský systém.....	35
2.6 Teritoriální struktura státu	36
2.6.1 Unitární stát.....	36
2.6.2 Složený stát	37
2.7 Právní stát.....	38
3 TEORETICKÁ VÝCHODSKA HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY.....	42
3.1 Liberální versus intervencionistické koncepce	42
3.2 Merkanitilismus.....	43
3.3 Klasická politická ekonomie	44

3.3.1	Fyziokratismus	45
3.3.2	Klasická ekonomická škola.....	46
3.4	Neoklasická škola.....	48
3.5	Institucionalismus.....	49
3.6	Teorie plánování.....	50
3.6.1	Národohospodářské plánování.....	50
3.6.2	Ekonomické plánování.....	51
3.7	Keynesiánská teorie.....	52
3.8	Neoklasická syntéza	53
3.9	Ordoliberalismus	54
3.10	Monetarismus	55
3.11	Ekonomie strany nabídky	57
3.11.1	Tržně konformní přístup	57
3.11.2	Důchodová politika.....	58
3.12	Škola veřejné volby	58
3.13	Nová institucionální ekonomie	59
3.14	Nová klasická makroekonomie	60
3.15	Nová keynesiánská ekonomie	60
3.16	Teorie transformace.....	61
3.17	Hospodářsko-politické koncepce.....	61
3.17.1	Liberální hospodářsko-politická koncepce	62
3.17.2	Intervencionistická hospodářsko-politická koncepce	63
3.17.3	Marxistická hospodářsko-politická koncepce.....	65
4	HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA A STÁT.....	69
4.1	Hospodářská politika a její vazby	70
4.2	Systémotvorná versus regulativní hospodářská politika	71
4.3	Hospodářská politika a stát	73
4.3.1	Ekonomická efektivnost.....	74
4.3.2	Pojetí Sociální spravedlnosti.....	76
4.3.3	Pojetí stability společnosti	77
4.3.4	Politický pragmatismus.....	79
5	MOŽNOSTI A MEZE HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY	83
5.1	Možnosti hospodářské politiky	84

5.1.1	Despotická společnost.....	84
5.1.2	Anarchická společnost	84
5.1.3	Demokratická společnost	85
5.2	Omezení hospodářské politiky	85
5.2.1	Zájmy a schopnosti politiků a byrokracie	86
5.2.2	Časová zpoždění a fáze hospodářsko-politického rozhodování	86
5.2.3	Problém souvislosti politického a hospodářského (ekonomického) cyklu ..	88
5.2.4	Nevyužití politického kapitálu	96
5.2.5	Vztah politiků k ekonomické teorii a praxi.....	96
6	PROCES TVORBY HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY A SYSTÉM SPOLEČENSKÉHO ROZHODOVÁNÍ V HP	100
6.1	Konsensus a kompromis.....	102
6.1.1	Možnosti dosahování konsensu (kompromisu)	103
6.1.2	Náklady konsensu	105
6.2	Rozhodování v hospodářské politice.....	106
6.2.1	Pravidlo jednomyslné shody	106
6.2.2	Většinová pravidla	107
6.2.3	Společenské rozhodování v reprezentativní demokracii.....	112
7	INFORMACE V HOSPODÁŘSKÉ POLITICE A PROBLEMATIKA OČEKÁVÁNÍ.....	117
7.1	Informace v hospodářské politice a systém národních účtů.....	118
7.1.1	Vznik a vývoj systému národních účtů	121
7.1.2	Význam systému národních účtů	123
7.2	Makroekonomická analýza a prognóza.....	124
7.3	Informační politika státu	126
7.3.1	Ovlivňování hospodářsko-politickými nástroji.....	126
7.3.2	Ovlivňování informacemi	127
7.4	Adaptivní versus racionální očekávání	127
7.4.1	Adaptivní očekávání	128
7.4.2	Racionální očekávání	128
7.4.3	Rozhodování ekonomických subjektů	129
7.5	Hospodářská politika a přístupy jednotlivých škol	129
7.6	Účinnost hospodářské politiky a očekávání	130
7.6.1	Očekávaná hospodářská politika.....	130

7.6.2	Neočekávaná hospodářská politika.....	133
8	ZÁJMOVÉ SKUPINY.....	137
8.1	Zájmové skupiny.....	137
8.2	Členění zájmových skupin.....	139
8.3	Modely zájmových skupin.....	139
8.3.1	Pluralitní model zájmových skupin.....	139
8.3.2	Neokorporativní model zájmových skupin.....	140
8.4	Zájmové skupiny vs. politické strany.....	141
8.5	Zájmové skupiny vs. nátlakové skupiny.....	142
8.6	Trendy současného vývoje zájmových skupin.....	143
8.7	Neziskové organizace.....	143
8.8	Tripartismus.....	144
8.8.1	Tripartita v ČR.....	144
9	LOBBING.....	147
9.1	Co je lobbying?.....	147
9.2	Lobbistické taktiky.....	148
9.3	Způsoby a možnosti lobbyingu v EU, jeho efektivita.....	148
9.4	Regulace lobbyingu.....	149
9.5	Konkrétní požadavky na efektivní regulaci lobbyingu v ČR.....	151
10	KORUPCE.....	153
10.1	Definice korupce.....	153
10.2	Typologie korupce.....	155
10.3	Příčiny korupce.....	156
10.4	Náklady a dopady korupce.....	157
10.4.1	Politické důsledky.....	157
10.4.2	Společenské důsledky.....	157
10.4.3	Ekonomické důsledky.....	157
10.5	Měření korupce.....	158
10.5.1	Index vnímání korupce – CPI.....	159
10.5.2	Index plátců úplatků - BPI.....	159
10.5.3	Globální barometr korupce - GBK.....	160
10.5.4	Měření korupce prostřednictvím světové banky.....	161
10.6	Antikorupční opatření.....	161

10.7	Korupce a česká legislativa	163
	LITERATURA	165
	SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY	169
	PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON.....	171

ÚVODEM

Úspěšné plnění hlavních ekonomických cílů dnes do značné míry rozhoduje o bytí a nebytí vlád jednotlivých zemí. Schopnost vlád dosáhnout tyto cíle závisí na vhodně zvolené podobě použité hospodářské politiky. Vláda musí vzít v úvahu institucionální prostředí, ve kterém se pohybuje, musí zvolit nejvhodnější kombinaci používaných nástrojů jednotlivých hospodářských politik a musí dát svým opatřením jednotící ráz ve formě ucelené strategie.

Vláda však nejedná sama a v mnohých oblastech je potřebné a nutné, aby koordinovala svá východiska a záměry při tvorbě hospodářské politiky s postupy především centrální banky (ale i dalších institucí) tak, aby se vzájemně doplňovaly a podporovaly při dosahování vytýčených hospodářských cílů.

Při praktické aplikaci hospodářské politiky se budeme stále setkávat se dvěma do značné míry odlišnými přístupy. Na jedné straně je to keynesiánský přístup k ekonomice (vycházející z díla J. M. Keynesa), který dominoval světové ekonomice od poválečného období do 70. let dvacátého století, ale jehož odrazy můžeme také najít v hospodářské politice některých současných vlád. Tento přístup se vyznačuje mimo jiné předpokladem vnitřní nedokonalosti a nestability tržního mechanismu a z toho vycházející nutnosti státních zásahů do fungování ekonomiky, především při posilování agregátní poptávky.

Na druhé straně se můžeme setkat s přístupy vycházejícími z tradic liberálních ekonomů, především školy *laissez – faire*, které byly dominantní až do 30. let minulého století a jež se v modifikované podobě objevují v moderních liberálních směrech, jako je škola nové klasické makroekonomie, ekonomie strany nabídky či monetarismu. Přístup liberálních ekonomů je determinován předpokladem vnitřně stabilní tržní ekonomiky a úlohu státu vidí především v oblasti dodržování právního rámce, v posilování mechanismu hospodářské soutěže a v neposlední řadě v omezování přebujelých státních zásahů do ekonomiky.

Tyto odlišné přístupy pak dávají ve většině případů protichůdná doporučení pro aplikaci praktické hospodářské politiky a záleží na schopnostech jednotlivých vlád, jak zhodnotí aktuální stav ekonomiky, trend jejího vývoje a na základě toho pak zvolí vhodnou strategii konkrétní hospodářské politiky.

Současný svět se však neustále mění a s pokračující globalizací a propojeností jednotlivých ekonomik staví před vlády i národohospodářské odborníky nové otázky a výzvy. Tento proces je charakterizován hospodářskou integrací různých zemí, především v Evropě, ale také v Severní Americe a Asii, zintenzivněním celosvětových toků zboží, služeb, informací, kapitálu a mnohdy i pracovních sil. Všechny tyto nové skutečnosti pak v praxi prověřují schopnost dosud platných teorií a z nich vycházejících koncepcí při řešení aktuálně vzniklých problémů.

Koncipování těchto skript vedla snaha o prohloubení pohledu na hospodářskou politiku, a to nejen z teoretického, ale i praktického hlediska. Důkladná znalost problematiky uvedené v těchto skriptech by měla všem čtenářům umožnit nejen orientaci v hospodářské politice, ale i věcnou argumentaci při diskusi o národohospodářských problémech a možnostech jejich řešení.

Na závěr bych ráda poděkovala prof. Ing. Christianě Klikové, CSc. s jejímž souhlasem mohla tato opora vzniknout, jelikož byla spoluautorkou původní předlohy, podle které tato opora vznikla.

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY

Vlastní studijní text distanční opory Teorie hospodářské politiky je rozdělen do deseti samostatných kapitol, které na sebe navazují.

První kapitola je věnována politickým aspektům hospodářské politiky, kde jsou vysvětleny pojmy politika, politologie, politický proces a cyklus a další pojmy související se základy politologie. Jelikož stranický systém, který v zemi funguje, významně ovlivňuje hospodářskou politiku, je pozornost věnována i jím. Druhá kapitola plynule navazuje a popisuje teorie vzniku státu, jeho charakteristiky funkce. Dále se věnuje také formám vlády a speciálně pak vládním systémům v demokracii, neboť se jedná o nejrozšířenější systém vládnutí ve vyspělých ekonomikách.

Vzhledem k tomu, že ne všichni studenti absolvovali předmět Hospodářská politika, který je vyučován na bakalářském stupni, byla do této distanční opory zařazena také kapitola věnující se teoretickým východiskům, kde jsou studenti seznámeni se základními teoriemi, ze kterých hospodářská politika vychází.

Cílem čtvrté kapitoly je provázat doposud nabyté vědomosti a seznámit studenta s vazbami hospodářské politiky jako teorie a praktické činnosti s důrazem na její efektivnost.

Tvůrci hospodářské politiky musí čelit řadě omezení v podobě časových zpoždění, zájmů a schopnosti politiků a byrokracie, problémů souvislosti politického a hospodářského cyklu, nevyužití politického kapitálu atd. Právě těmto problémům je věnována pátá kapitola.

Proces tvorby a způsob rozhodování o opatřeních hospodářské politiky je klíčový, proto je šestá kapitola věnována právě těmto tématům.

Nejen výše uvedené ovlivňuje hospodářskou politiku, ale důležité jsou také informace, na základě nichž je hospodářská politika prováděna a přístup subjektů, na které má mít hospodářská politika vliv, tedy jejich očekávání. V sedmé kapitole je mimo jiné vysvětleno, jak mohou očekávání ovlivnit účinnosti hospodářské politiky.

Poslední tři kapitoly spolu souvisí. Zájmové skupiny, lobbying a korupce jsou faktory, které významně ovlivňují proces tvorby hospodářské politiky a konkrétně korupce na ni může působit i ve fázi jejího provádění.

Veškeré obrazové materiály, u nichž není uveden zdroj, jsou vlastní tvorbou autorů, kteří vycházejí z odborné literatury. Na závěr studijní opory je uveden seznam literatury a zdrojů, ze kterých bylo při psaní textů čerpáno.

1 POLITICKÉ ASPEKTY HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V první kapitole se seznámíme se základními pojmy spojenými s politikou, jelikož hospodářskou politiku nelze vytvářet bez politiky obecné. Teorie hospodářské politiky čerpá mnoho poznatků především z makroekonomie, práva, veřejné správy a politiky; to mimo jiné dokladuje, že ji můžeme považovat za mezní disciplínu mezi ekonomikou a politologií: z hlediska ekonomie zkoumá možnosti realizace zájmů jednotlivých ekonomických subjektů, z hlediska politologie formuje a vytváří komplexní a ucelený hospodářsko-politický systém.

CÍLE KAPITOLY

- vlastními slovy definovat pojem politika
- naučit se alespoň pět metod, které využívá politologie
- rozlišit politický proces a politický cyklus a tento na praktickém příkladu popsat
- umět propojit ekonomický, duchovní a politický systém a popsat, jak ovlivňují společnost
- umět rozlišit jednotlivé stranické systémy a uvést příklady zemí, kde se vyskytují
- definovat a umět popsat základní znaky demokracie, diktatury a anarchie

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

anarchie, demokracie, diktatura, formy společenského zřízení, politická moc, politická věda, politické strany, politický cyklus, politický proces, politický systém, politika, politologie, stranické systémy

Na hospodářskou politiku můžeme nahlížet ze dvou pohledů.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Hospodářskou politiku chápeme jednak jako záměrnou a praktickou činnost státu; v tomto pojetí pak hospodářskou politiku můžeme zcela obecně definovat jako přístup státu k ekonomice své země. Na hospodářskou politiku lze však také pohlížet jako na teoretickou disciplínu, zaměřenou na analýzu probíhajících jevů a na návrhy jejich řešení.

„Stát“ si vytkne cíle, kterých chce v ekonomické oblasti dosáhnout a nástroje i metody, pomocí kterých chce vytčených cílů dosáhnout. o tom, jaké nástroje budou použity, kdy a za jakým účelem, rozhoduje teoretické zázemí, které ve vládě („státu“) převládá.

1.1 Pojem politika

Hospodářskou politiku nelze vytvářet bez obecné politiky.

POLITIKA

Politika původně znamenala správu věcí veřejných; v současnosti je vnímána jako plánovitá, organizovaná a cílevědomá činnost, zaměřená na vybudování, udržení nebo změnu společenského zřízení. Politologové se dosud na jednotné definici obsahu politiky nedohodli; avšak zásadní podmínkou, kterou všechny definice pojmu politika naplňují, je požadavek, že politika je věc veřejná.

Podle Volnera (2009) se nejčastěji setkáváme s pěti vymezeními politiky:

- Normativní způsob vymezení; politiku chápe jako činnost, která směřuje k dosažení kompromisu „všeobecné prospěšnosti“. V tomto smyslu je politika vnímána ne v podobě, v jaké existuje, ale v podobě, jaká by měla být.
- Behaviorální způsob vymezení politiky; vysvětluje politické jevy a procesy v kategoriích lidského konání (konání lidí v rozhodujících politických funkcích.) Prioritu zde nemají eticky zdůvodněné cíle politického konání, ale prostředky a metody konání. Moc je na základě tohoto přístupu chápána jako rozhodující kategorie a jako klíčový pojem pro pochopení politiky.
- Konfliktní chápání politiky, které ji spojuje s mocí. Tento přístup považuje politiku za konfliktní pojem a za kritérium v politice považuje vztah „přítel – nepřítel“.
- Marxistické, resp. neomarxistické vymezení politiky.
- Empiricko-analytické vymezení, které pracuje s pojmem „politický systém“.

Politiku lze chápat různými způsoby, nejčastěji však jako:

- způsob řešení problémů
- schopnost působit, usměrňovat, donucovat, organizovat, regulovat a kontrolovat společenské procesy;
- regulátora společenských konfliktů,

- regulátora vztahu mezi vládoucími a ovládanými.

Významné je zkoumání politiky jako jednoty teorie a praxe; z hlediska teorie se politika stává teoretickou reflexí objektivních politických jevů a zákonitostí, zatímco z praktického hlediska je politika specifickou lidskou činností, která vzhledem ke svému charakteru vyžaduje určitou úroveň schopností a vědomostí včetně tvořivosti a intuice.

1.2 Politická věda - politologie

Politická věda je nejmladší společensko-vědní disciplínou, jejíž vznik je spojován s celosvětovou konferencí UNESCO v Paříži v roce 1948 (Říchová, 2007, s. 16); její jádro tvoří:

- politická teorie,
- politické instituce,
- strany, skupiny a veřejné mínění,
- mezinárodní vztahy.

Podle M. Duvergera (1961) můžeme politologii chápat jako:

- vědu o státu, kdy východiskem této koncepce je klasické pojetí pojmu politický, které je úzce spojeno se státem;
- vědu o moci; přičemž toto vnímání politologie je novějšího data.

POLITOLOGIE

V současnosti definujeme politologii jako vědu o autoritě, o vládách a o moci.

Politologie (politická věda) zahrnuje mnohé vědecké disciplíny; proto na ni můžeme pohlížet jako na souhrn společenských věd, filozofii politiky, sociologii politiky, příp. jako na formu řízení společenských a politických procesů.

Politologie se vyznačuje používáním celé řady metod. Mezi nejdůležitější patří:

- metody právních věd,
- historická metoda,
- metody filozofie,
- sociologické metody,
- statistické metody,
- metody ekonomických věd,

- psychologické metody,
- matematické a kybernetické metody,
- komparativní metody.

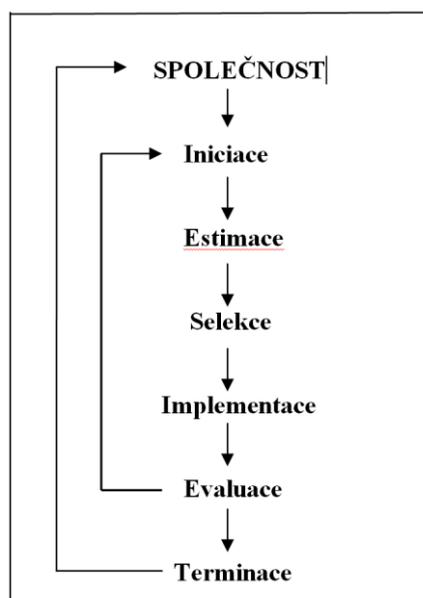
1.3 Politický proces

Politický proces se znázorňuje pomocí modelu politického cyklu. Jeho počátek je spojován s počátkem procesu legislativního; nicméně většina politologů takové striktní vymezení počátku politického procesu odmítá, protože je pouze arbitrární záležitostí. Politický proces totiž ve skutečnosti nikdy nezačíná ani nikdy nekončí, protože se jedná o nikdy nekončící tok vlivů a rozhodnutí, ve kterých je každý následující krok (rozhodnutí) ovlivněn krokem předchozím.

Také fáze politického procesu nejsou vymezeny striktně, záleží na jednotlivých autorech, co do jednotlivých fází zařazují. Proto nejdůležitějším rysem modelu politického cyklu je skutečnost, že je modelem dynamickým: je v něm zachycena dynamika procesu rozhodování i vztahy mezi jednotlivými politickými institucemi.

1.4 Politický cyklus

Model politického cyklu dělí politický proces do šesti fází (viz Obrázek 1). První fáze představuje zjištění problému a jeho rozpracování (tzv. iniciace). Mohou to být problémy, vyskytující se opakovaně, ale i zcela nové. Tyto problémy se však musí stát politickým tématem. To znamená, že musí být artikulovány buď politickou stranou, nebo jednotlivými politiky, zájmovými organizacemi apod.

Obrázek 1: Model politického cyklu

Druhá fáze, nazývaná estimace, nastává v momentě, kdy problém začne být politicky relevantní; může být tedy strukturován a mohou být vymezeny konkrétní dílčí cíle, jejichž dosažením bude daný problém řešen. Problém musí být dostatečně prodiskutován jak mezi politiky, tak i s veřejností, aby bylo možno zřetelně stanovit cíle, zvážit možné důsledky řešení, stanovit alternativní způsoby řešení a vyčíslit náklady, spojené s řešením.

Ve třetí fázi, která je označována jako selekce, je problém řešen na úrovni ministerstev, vládních orgánů nebo mezistranických jednání.

Čtvrtá fáze, implementace, nastává za předpokladu, že na úrovni politického procesu došlo k dohodě a představuje převedení politických jednání do praktické politiky. To mimo jiné vyžaduje i ověření, zda daný návrh je ve shodě s normami a pravidly, kterými se společnost řídí.

Pátá fáze – evaluace – představuje zhodnocení toho, jaké jsou důsledky toho, že dané řešení bylo zavedeno do praxe.

Šestá fáze – terminace (zpětná vazba) – úzce souvisí s předchozí fází, protože zhodnocení výsledku řešení v praxi nabízí další možnosti politické aktivity. Je tím také prokázáno, že politický proces nikdy nekončí.

1.5 Politická moc

Politická moc představuje reálnou schopnost určité skupiny lidí nebo jednotlivce realizovat svou vůli prostřednictvím politiky a právních norem.

POLITICKÁ MOC

Df

Politickou moc proto můžeme definovat jako společenský vztah mezi lidmi, organizacemi nebo sociálními skupinami.

Moc v tomto případě je vynucené podřízení se vůli skupiny nebo jednotlivce, a je výsledkem toho, že si ovládané subjekty uvědomují možné hrozby postihu; závaznost rozhodnutí při uplatňování politické moci lze totiž dosáhnout dvěma způsoby:

- formou donucení, které může být fyzické (fyzické tresty apod., přičemž v právním státě musí být vymezen jeho obsah i způsob realizace) nebo ekonomické (přeřazení na méně placenou práci, ztráta zaměstnání, zákaz činnosti v oboru atp.);
- formou uplatnění autority řídicího subjektu. Tato autorita je buď formálního charakteru a vyplývá z pozice, kterou řídicí subjekt zastává (funkce) nebo neformálního charakteru, která je spojena s kvalitou a postoji subjektu (kon-

krétním příkladem může být matka Tereza nebo exprezident ČR Václav Havel).

Legitimita politické moci je dána oprávněností politické reprezentace moc vykonávat; původcem legitimacy politické moci jsou v demokratickém státě volby. To tedy ve svém důsledku znamená, že politická moc je považována za legitimní, když s její strukturou a mocenskými orgány souhlasí většina společnosti.

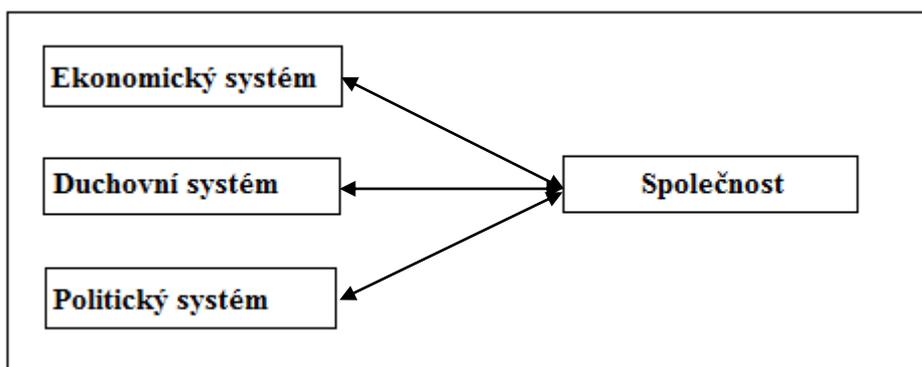
K ZAPAMATOVÁNÍ

S pojmem „politická moc“ velmi úzce souvisí pojem „politický vliv“. V tomto případě se jedná o schopnost nositele politické moci přesvědčit společnost, aby jeho vůli přijali a realizovali ji.

1.6 Politický systém

Jak je znázorněno na Obrázku 2, politický systém je jedním ze tří subsystémů, tvořících společnost:

- ekonomický systém,
- duchovní systém,
- politický systém.

Obrázek 2: Společnost a její subsystémy

Politický systém má monopol k tomu, aby mohl legitimně použít sílu a tvořit právo. Podle V. Proroka (2009) patří k hlavním funkcím politického systému:

- agregace zájmů,
- artikulace zájmů,

- politická komunikace,
- politická socializace,
- tvorba, aplikace a soudní zajišťování pravidel.

Základními znaky politického systému jsou:

- svrchovanost,
- podmíněnost společenským prostředím,
- relativní samostatnost.

Struktura politického systému (tak, jako každého jiného systému) je charakterizována jeho prvky a vazbami mezi nimi. Prvky politického systému tvoří:

- státní orgány a instituce, politické strany,
- zájmová sdružení,
- jednotlivci,
- politické normy.

1.6.1 POLITICKÉ STRANY

Politické strany jsou nejdůležitějším prvkem politického systému, protože se podílí na formování názorů členů společnosti, formulují je a následně i prezentují.

POLITICKÉ STRANY

Politické strany Můžeme je definovat jako dobrovolné a otevřené organizace, které usilují o politickou moc a snaží se jí dosáhnout prostřednictvím voleb.

Požadavek voleb je nejdůležitější charakteristikou politických stran, kterou se odlišují od zájmových skupin. I zájmové skupiny mohou totiž usilovat o politickou moc; nikdy jí však nemohou dosáhnout prostřednictvím voleb. Jakmile totiž chce zájmová skupina jako celek ve volbách kandidovat, přestává být zájmovou skupinou a stává se politickou stranou (Fiala, 1999, s. 53).

PRO ZÁJEMCE

Pojem „strana“ pochází z latinského „pars“ – část a „partire“ – dělit, a znamená tedy část většího celku.

Jaké funkce politické strany plní? Podle K. von Beymeho (1985) se jedná o:

- vymezení cíle,
- artikulace a agregace společenských zájmů,
- mobilizace a socializace občanů,
- rekrutování elit a vytváření vlády.

Po volbách se však politické strany, které se staly členy vládní koalice, soustředují především na funkci zprostředkovatelskou a vystupují jako prostředník mezi vůlí národa a vůlí státu. Strany, které se po volbách staly stranami opozičními, plní především funkci kontrolní a vystupují tedy jako nástroj kontroly činnosti vlády.

1.6.2 STRANICKÉ SYSTÉMY

Charakter stranických systémů je dán vztahy mezi jednotlivými politickými stranami.

K ZAPAMATOVÁNÍ

V zásadě rozlišujeme systémy soutěživé (demokratické) a nesoutěživé (nedemokratické). Mezi nesoutěživé (nedemokratické) řadíme systémy jedné strany.

Podle Říhové (2007) mohou být *systémy jedné politické strany* rozděleny na:

- systém jedné strany,
- systém s hegemonní stranou,

Prvé dvě skupiny náleží k nesoutěživým systémům: jedná se o klasickou ukázkou nedemokratického uspořádání (viz Československá socialistická republika a její stranický systém).

Existuje ještě systém s převládající stranou, ale v tomto systému je rovnost příležitostí pro všechny politické strany zcela zachována; jedná se o soutěživé prostředí, ve kterém se strany, poražené ve volbách, stávají nezávislými protivníky vítěze voleb. Jedná se tedy o demokratický stranický systém.

Multipartajní politické systémy, které přináležejí mezi demokratické a tedy soutěživé stranické systémy, rozdělujeme jako:

- dvoustranické systémy,

- systém umírněného pluralizmu,
- systém polarizovaného pluralizmu,
- systém atomizovaný.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Dvoustranické systémy jsou založeny na předpokladu, že o vítězství ve volbách mají šanci se ucházet pouze dvě politické strany.

Skutečným vítězem voleb se stává strana, která obsadí většinu poslaneckých míst a tudíž je schopna vytvořit „vlastní, jednobarevnou“ vládu. U moci zůstává však jenom tak dlouho, pokud má většinovou podporu voličů. Jakmile ji ztratí, stává se po volbách vládnoucí stranou dosavadní strana opoziční. Příkladem tohoto systému je Velká Británie, USA, Nový Zéland.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Systém umírněného pluralizmu je charakteristický relativně velkou ideologickou spřízněností mezi relevantními stranami, přičemž počet relevantních stran je větší než dvě.

Díky tomu vzniká po volbách koaliční vláda, která však funguje jen za předpokladu ústupků a kompromisů ze strany jednotlivých politických aktérů. Může tedy nastat situace, kdy budou – na základě „výměny hlasů“ – prosazovány pouze partikulární návrhy zástupců jednotlivých stran, které vůbec nebudou znamenat zdokonalení hospodářského systému země, ale pouze naplnění zájmů a cílů určité skupiny politických subjektů, které většina voličů nepodporovala.

V tomto systému jsou také postrádány relevantní opoziční strany, protože všechny politické strany jsou víceméně orientovány na vládu. Opozice i koalice se totiž snaží posílit své vlastní postavení tím, že se postupně snaží přesunout své aktivity směrem k těžišti systému, což znamená směrem ke středu volebního spektra. Příkladem může být SRN a Itálie.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Systém polarizovaného pluralizmu je charakteristický alespoň jednou stranou, která svým působením devalvuje legitimitu současného demokratického politického režimu (jedná se o komunistickou, resp. fašistickou stranu).

Je evidentní, že v případě vítězství strany tohoto typu ve volbách by došlo ke změně politického režimu v dané zemi.

Dalším rysem systému polarizovaného pluralizmu je skutečnost, že vzniká tzv. bilaterální opozice; opoziční strany se totiž snaží přitáhnout k sobě některého partnera stávající koaliční vlády a tím dochází k přesunu voličů k těmto stranám.

Typická je také velká ideologická vzdálenost mezi jednotlivými politickými stranami; díky tomu převládá mezi stranami vysoký konfrontační potenciál, což ve svém důsledku vytváří nestabilní a křehký politický systém.

K ZAPAMATOVÁNÍ

System atomizovaný můžeme charakterizovat jako výrazně roztržštěný, ve kterém existuje taková nejednotnost politických stran, že neexistují žádná „pravidla hry“, kterými by se systém mohl řídit. Jediným a rozhodujícím pravidlem je snaha každé strany okupovat mocenské posty.

1.7 Formy společenského zřízení

Podle struktury stranických systémů rozeznáváme tři možné způsoby uspořádání společnosti:

- demokracie,
- diktatura,
- anarchie.

1.7.1 DEMOKRATICKÝ POLITICKÝ SYSTÉM

Demokracie znamená „vládu lidu“; jejím charakteristickým rysem je rovněž odmítnutí vlády na základě dědictví (nebo dobytí) moci. Dalším, velmi významným charakteristickým rysem demokracie je skutečnost, že „...vliv většiny je zaručen volenými a soupeřícími menšinami, kterým se většina svěřuje...“ (Říchová, 2007, s. 38). To tedy znamená, že princip většiny je vždy provázen požadavkem na zachování práv menšin. Řečeno jinak - nutnou podmínkou fungování demokratického politického systému je pluralismus.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Obecně tedy platí, že demokracie je společenské zřízení, založené na účasti lidu na řízení společnosti.

Můžeme tedy konstatovat, že:

- demokracie je vláda většiny,
- demokracie je vláda většiny omezená právy menšin.

V demokratické společnosti platí dva základní demokratické principy:

1. lid sám rozhoduje o společensko - politických otázkách cestou lidového hlasování (referendum, plebiscit) – demokracie přímá,
2. lid ve volbách rozhoduje o tom, kdo bude společnost řídit – demokracie nepřímá.

Pro fungování nepřímé demokracie je důležitý vztah mezi voliči a zastupiteli:

- imperativní mandát, kdy zastupitelé vykonávají vůli svých voličů,
- všeobecný mandát, kdy zastupitelé konají na základě „svého nejlepšího vědomí svědomí“.

Základními principy demokracie jsou:

- respektování občanských práv,
- skutečnost, že státní moc vychází z lidu, který ji ustanovuje a kontroluje,
- realita, že vůle lidu je uplatňovaná všeobecnými a tajnými volbami.

V demokratickém systému také existují přesná pravidla, umožňující řešit i protichůdné zájmy politických subjektů. Z uvedeného je zřejmé, že demokracii nelze definovat na základě jediného postulátu, protože její charakteristika je poměrně obšírná. Můžeme ovšem uvést základní atributy moderní parlamentní demokracie, mezi které patří:

- suverenita lidu,
- zaručení základních lidských práv a svobod,
- tvorba vůle lidu, uskutečňovaná volbami,
- volby se musí konat pravidelně v předepsaných lhůtách,
- politická rozhodnutí jsou přijímána na základě principu většiny při zaručení práv menšiny,

- existence dělby moci,
- ústavnost vlády, svrchovanost zákonodárné moci a zákonnost správy,
- institucionalizovaná účast občanů na tvorbě politické vůle,
- autonomnost právního systému vůči politické moci,
- existence názorového a institucionalizovaného pluralizmu,
- existence legální opozice,
- pluralitní charakter masmédií,
- tolerance, kompromis a dialog.

1.7.2 NEDEMOKRATICKÝ POLITICKÝ SYSTÉM

V nedemokratickém politickém systému obvykle vládnoucí složka zastává názor menšiny a zájmy ostatních skupin nerespektuje. Nejznámější nedemokratické politické systémy tvoří diktatura a anarchie.

DIKTATURA

Diktatura představuje politické zřízení, ve kterém existuje jediný nositel (představitel) moci. Diktatura je proto považována za opak demokracie.

Jako charakteristické rysy diktatury se zpravidla uvádí:

- existence totalitní ideologie,
- hegemonie pouze jedné strany,
- centrálně řízené hospodářství,
- monopol sdělovacích prostředků,
- zřízení tajné policie, která má v podstatě neomezenou moc a „hlídá“ zejména jakýkoliv i náznak protestu proti stávajícímu politickému zřízení,
- existence zpravidla velmi „silného“ zbrojního průmyslu (diktátorský režim „zbrojí proti všem“).

Totalitní diktatura je zvláštním případem diktatury a v podstatě nejradikálnějším; jedná se o politický systém, ve kterém jsou nástroje výkonu politické moci neomezeně využívány centralizovaným vedením jedné politické skupiny (strany).

Za charakteristické rysy totalitní diktatury považujeme:

- stranický monopol,

- organizační monopol,
- informační monopol,
- teror „shora“ (institucionální znak).

Zvláštním případem totalitní demokracie a současně i nejznámějším je **diktatura proletariátu**; tento termín slouží k označení přechodného období mezi kapitalismem a socialismem. Označuje se tak etapa následující bezprostředně po proletářské revoluci, během které dělnická třída pomocí státního aparátu násilně potlačí kapitalistickou třídu a vytvoří socialistickou ekonomiku.

ANARCHIE

Anarchie (z řečtiny *an*, *arché*) představuje obecný stav společnosti bez zákona nebo nejvyšší vlády. Obvykle je tento pojem používán pro bezvládní zaviněné absencí obecné slučující autority, například během výjimečné politické situace jako jsou občanské války, revoluce nebo rozsáhlé přírodní katastrofy.

Jestliže se lidská společnost ocitne ve stavu takového dočasného neplánovaného bezvládní, objevují se často jak případy lidské solidarity a obětavosti, tak i odstrašující případy lidského hyenismu a egoismu.

Stav anarchie dává jedinci svobodu a práva, která nejsou omezována veřejnou autoritou, což podle kritiků anarchie vede ke vzniku konfliktů, protože absolutní svobodu a práva nelze současně zajistit všem členům společnosti. Absence vlády však podle stoupenců anarchie nemusí znamenat absenci jakékoliv organizace; v tomto případě však by organizace byla pravděpodobně zcela neformální, kdykoliv zrušitelná a omezená časově i prostorově.

Termín anarchie je většinou spojován s pojmy jako chaos nebo zmatek, anarchisté ovšem tvrdí, že neoprávněně, a odmítají, že by chaos měl spojitost s anarchií.

Základními znaky anarchie jsou:

- antiinstitucionalismus,
- antiideologičnost,
- federalismus,
- antielitismus.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Hospodářskou politiku chápeme jednak jako záměrnou a praktickou činnost státu; v tomto pojetí pak hospodářskou politiku můžeme zcela obecně definovat jako přístup státu k ekonomice své země.

Na hospodářskou politiku lze však také pohlížet jako na teoretickou disciplínu, zaměřenou na analýzu probíhajících jevů a na návrhy jejich řešení. „Stát“ si vytkne cíle, kterých chce v ekonomické oblasti dosáhnout a nástroje i metody, pomocí kterých chce vytčených cílů dosáhnout. o tom, jaké nástroje budou použity, kdy a za jakým účelem, rozhoduje teoretické zázemí, které ve vládě („státu“) převládá.

Politika původně znamenala správu věcí veřejných; v současnosti je vnímána jako plánovitá, organizovaná a cílevědomá činnost, zaměřená na vybudování, udržení nebo změnu společenského zřízení.

V současnosti definujeme politologii jako vědu o autoritě, o vládách a o moci.

Politický proces se znázorňuje pomocí modelu politického cyklu. Jeho počátek je spojován s počátkem procesu legislativního. Politický proces ve skutečnosti nikdy nezačíná ani nikdy nekončí, protože se jedná o nikdy nekončící tok vlivů a rozhodnutí, ve kterých je každý následující krok (rozhodnutí) ovlivněn krokem předchozím.

Politická moc představuje reálnou schopnost určité skupiny lidí nebo jednotlivce realizovat svou vůli prostřednictvím politiky a právních norem.

Charakter stranických systémů je dán vztahy mezi jednotlivými politickými stranami.

Demokracie znamená „vládu lidu“.

Diktatura představuje politické zřízení, ve kterém existuje jediný nositel (představitel) moci. Diktatura je proto považována za opak demokracie.

Stav anarchie dává jedinci svobodu a práva, která nejsou omezována veřejnou autoritou, což podle kritiků anarchie vede ke vzniku konfliktů, protože absolutní svobodu a práva nelze současně zajistit všem členům společnosti.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Hospodářská politika je hraniční disciplínou mezi ekonomii a politologií.
2. Politický proces znázorňujeme pomocí ekonomického cyklu.

3. Politický systém je nadřazen ekonomickému systému společnosti.
4. Jedním ze stranických systémů, které rozlišujeme, je systém atomizovaný.
5. Všeobecný mandát znamená, že zastupitelé vykonávají vůli svých voličů.

Vyberte jednu správnou odpověď

1. Mezi metody politologie nepatří:
 - a) metody právních věd
 - b) metody filozofie
 - c) metody kvantové fyziky
 - d) metody ekonomických věd
2. Rozpoznání problému v rámci politického cyklu nazýváme:
 - a) implementace
 - b) kontrola
 - c) evaluace
 - d) iniciace
3. Mezi základní atributy moderní demokracie patří:
 - a) zaručené základních práv a svobod
 - b) existence legální opozice
 - c) existence dělby moci
 - d) všechny odpovědi jsou správné
4. Mezi prvky politického systému *nepatří*:
 - a) politické strany
 - b) jednotlivci
 - c) zájmová sdružení
 - d) hospodářská politika
5. Politický cyklus:
 - a) musí být co nejkratší
 - b) musí počívat především ve stanovení určitých pravidel
 - c) musí zahrnovat zhodnocení důsledků provedených úprav
 - d) má obdobný vývoj jako cyklus ekonomický

ODPOVĚDI

1. P, 2. N, 3. N, 4. P, 5. N, 6c, 7d, 8d, 9d, 10c

2 STÁT V POLITICKÉM SYSTÉMU

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole se seznámíme s teoriemi vzniku státu, definujeme si samotný pojem stát a jeho funkce. Dále se budeme věnovat jednotlivým typům vládních systémů a podrobněji se podíváme na vládní systémy v demokracii, konkrétně parlamentní systém, prezidentský a poloprezidentský. Seznámíme se také s charakteristikou teritoriální struktury států a uvedeme si příklady zemí, které odpovídají jednotlivým typům. Na závěr si definujeme pojem právní stát.

CÍLE KAPITOLY

- definovat pojem stát a vymežit jednotlivé teorie, jak mohou státy vznikat
- vyjmenovat a popsat funkce státu
- na praktických příkladech vymežit formy vlády
- rozlišit jednotlivé typy demokratických vládních systémů
- definovat pojmy jako unitární a složený stát a rozdíly mezi nimi
- vše demonstrovat na praktických příkladech

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

demokracie, dualismus, federace, funkce státu, impeachment, kancléřský typ, kohabitace, konfederace, konstituční monarchie, materiální funkce státu, monarchie, parlamentní systém, parlamentní systém s převahou zákonodárného sboru, poloprezidentský systém, právní stát, premiérský typ, prezidentský systém, stát, teorie vzniku státu, vnější funkce státu, vnitřní funkce státu, unie, unitární stát

2.1 Stát

K ZAPAMATOVÁNÍ

Termín „stát“ má v současnosti dva významy. V širším pojetí jej chápeme jako společenství lidí, představované a organizované orgánem vyšší moci a žijící na určitém území;

stát je tedy ztotožňovaný s územím a politicky organizovaným národem. Toto široce po-
jaté chápání státu se používalo do 17. století. V současnosti se pod pojmem „stát“ rozumí
organizace, systém institucí a orgánů, které vykonávají svrchovanou moc na vymezeném
území (užší pojetí státu); (Volner, 2009, s. 35).

Charakteristickými rysy státu je skutečnost, že se jedná o:

- asociaci, resp. sdružení osob,
- „organizaci“, která při řízení společnosti využívá ústavu, zákony a právní nor-
my,
- relativně samostatný subjekt mezinárodního práva,
- jedinou „organizaci“ společnosti, která zahrnuje celou společnost.

STÁT

Stát je instituce, disponující mocí vládnout, soudit a vytvářet zákony společnosti.

2.2 Teorie vzniku státu

Vznik státu je vysvětlován mnohými teoriemi; podle Proroka a Lisy (2009) patří
k nejnámějším koncepcím vzniku státu:

- teorie teologické (teokratické),
- patriarchální teorie,
- patrimoniální teorie,
- teorie násilí,
- smluvní teorie,
- institucionální teorie.

Teologické teorie jsou založeny na předpokladu, že stát vznikl z boží vůle a je odra-
zem boží dokonalosti; moc panovníka je výsledkem boží milosti a proto i jednotlivé soci-
ální skupiny ve státě jsou jejím důsledkem. Z toho vyplývá i přirozené právo vládnout
pouze představitelům světské moci, která je reprezentována panovníkem a šlechtou,
a zástupcům moci církevní.

Teokratické teorie rozšiřují teologické názory na vznik státu tím, že rozšiřují božský
původ i na panovníka, a proto panovník mohl stát v čele nejen světského státu, ale i
církev.

Patriarchální teorie vysvětlují vznik státu rozrůstáním původního uspořádání členů společnosti - rodiny; moc panovníka odpovídá podle těchto představ moci otce (patriarchy) rodiny. Poddaní panovníka jsou samozřejmě členy této rodiny, a podobně jako patriarchovi rodu jsou mu povinni úctou a poslušností.

Patrimoniální teorie (patrimonium znamená latinsky dědictví půdy) spojují vznik státu s vlastnickým právem k půdě. Panovníkova moc je v tomto případě odvozena od jeho postavení jakožto největšího držitele půdy.

Teorie násilí objasňují vznik státu jako výsledek uplatnění násilí jedné skupiny lidí vůči jiné skupině. Stát je tedy podle této teorie organizací nadvlády menšiny nad většinou.

Smluvní teorie chápou stát jako výsledek smlouvy mezi lidmi, přičemž samotná smlouva není pojímána pouze jako konkrétní historický akt, ale jako zásada, vedoucí k přechodu od stavu, ve kterém lidé žili izolovaně, k občanskému stavu, ke společnosti a ke státu. Obsahem smlouvy je dobrovolné a částečné omezení přirozených práv jednotlivců ve prospěch státu. Podle Proroka a Lisy (2009) vyvozovali z této teorie různí myslitelé zajímavé důsledky: J. J. Rousseau zásadu svrchovanosti lidu, Hobbes neomezené postavení vladaře a státní moci, Locke opodstatněnost konstituční monarchie.

Institucionální teorie vysvětlují vznik státu institucionalizací moci; to znamená, že moc přechází z vládnoucích osob do výhradního držení instituce.

PRO ZÁJEMCE

Existují i četné další teorie, vysvětlující vznik státu, jako je např. **teorie psychologická** (stát je výsledkem vrozené potřeby lidí podřídit se určitému vedení), **teorie organická** (která je analogická s Darwinovou teorií evoluce) atd.

PRO ZÁJEMCE

Jean Jacques Rousseau (28. 6. 1712 – 2. 7. 1778) byl francouzský filozof, který kromě jiného chápal de-mokracii jako přímou účast lidu na zákonodárné a výkonné moci.

Thomas Hobbes (5. 4. 1588 – 4. 12. 1679) byl anglický filozof, který teorii božského vzniku státu (teolo-gickou teorii) nahradil smluvní teorií vzniku státu. Tvrdil, že stát je lidský vynález a zastával názor, že člověk je nucen v zájmu svého přežití vytvořit stát, aby byl zachován mír ve společnosti.

John Locke (29. 8. 1632 – 28. 10. 1704) byl anglický filozof, který prohloubil smluvní teorii vzniku státu. Zamýšlel se nad tím, co vláda musí dělat a co dělat nesmí, aby zů-

stala legitimní. Vyslovil také názor, že proti nelegitimní vládě mohou občané provést revoluci. Je spojován s myšlenkami o demokratickém způsobu vlády a doporučoval oddělení moci zákonodárné od moci výkonné.

2.3 Základní charakteristiky státu a jeho funkce

Stát je základní institucí politického systému společnosti; prostřednictvím státní moci ovlivňuje všechny své občany. Stát je definovaný následujícími charakteristikami:

- územím (teritoriální složka), které odděluje státní hranice od okolních zemí a tím od dalšího území,
- obyvatelstvem (personální složka), které je tvořeno jednotlivými členy společnosti,
- mocí (institucionální složka), přičemž státní moc je suverénní a vynutitelná a není podřízena žádné vyšší mocenské úrovni; také vůči ostatním státům vystupuje jako rovnocenná.
- jedinou „organizaci“ společnosti, která zahrnuje celou společnost.

FUNKCE STÁTU

Df

Funkce státu můžeme definovat podle různých kritérií; tradiční je jejich rozlišení na funkce vnitřní a vnější; můžeme se také setkat s rozdělením na funkce materiální a funkce formální.

VNITŘNÍ FUNKCE STÁTU

Df

Vnitřní funkce státu souvisí s procesy, které se odehrávají na jeho území.

Můžeme mezi ně zařadit:

- zdokonalování ekonomiky a zvyšování efektivnosti jejího fungování,
- zabezpečování individuálních potřeb jednotlivých členů společnosti,
- rozvoj národních kulturních hodnot a tradic,
- organizaci a výstavbu veřejných služeb (zdravotnictví, školství, umění, kultury, sociální péče, sportu apod.)

- tvorbu a ochranu životního prostředí.

Df

VNĚJŠÍ FUNKCE STÁTU

Vnější funkce státu jsou důsledkem skutečnosti, že stát v daném prostoru neexistuje sám, ale je obklopen dalšími státy.

. Mezi nejdůležitější vnější funkce státu náleží:

- ochrana státu před vnějším napadením,
- tvorba podmínek pro mírové soužití jednotlivých států,
- vytváření a realizace integračních procesů,
- mezinárodní pomoc a spolupráce s jinými státy v oblasti hospodářské, kulturní, politické, vojenské, ekonomické, sportovní apod.

Df

MATERIÁLNÍ A FORMÁLNÍ FUNKCE STÁTU

Materiální funkce státu souvisí se zabezpečením reprodukce mocenských struktur a veřejné moci, zatímco formální funkce státu spočívá ve vydávání zákonů, realizaci státní správy a soudnictví.

2.4 Formy vlády

Podle antické filozofie – zejména podle Platóna a Aristotela rozeznáváme tyto formy vlády:

- monarchie – vláda jedince – panovníka,
- aristokracie – vláda skupiny urozených jedinců,
- teokracie – vláda nejsilnějších jedinců (někdy se jí také přezdívá „vláda strachu“),
- oligarchie – vláda několika jedinců (nejbohatších)
- demokracie – vláda všech (vláda lidu),
- tyranie – vláda jedince (despoty),
- politeia – vláda mnoha (toto pojetí odpovídá dnešnímu chápání demokracie),
- sofokracie – osvícená vláda filozofa.

PRO ZÁJEMCE

Platón (427 př. n. l. – 347 př. n. l.) byl řecký filozof, pedagog a matematik. Je považován za jednoho z nejvýznamnějších a nejvlivnějších myslitelů světa. Platón založil athénskou Akademii, která pak byla vzorem evropským univerzitám a vědeckým institucím. Platón spolu se Sókratem obrátili pozornost filosofů od úvah o povaze a původu světa k otázkám člověka a lidské společnosti.

Aristoteles (384 př.n.l. – 322 př.n.l.) byl Platónovým žákem. Byl tvůrcem formální logiky, kterou pokládal za předpoklad vědecké a filosofické činnosti. Díky Aristotelovi přišly na svět také první zákony logiky a popis logických kategorií. Vypracoval též učení o dělení pojmů, soudu, úsudku, definici a generalizaci.

V současné době mluvíme o dvou formách vlády:

- demokratické, kdy se občané mohou podílet na vládě buď přímo (referendum), nebo nepřímo prostřednictvím svých volených zástupců,
- autokratické, které občanům nedovolují, aby se na řízení státu podíleli; státu vládne jedinec nebo skupina osob, přičemž jednotlivé podoby vládnutí nabývají rozličné formy – od absolutní monarchie po diktaturu proletariátu.

2.5 Vládní systémy v demokracii

K ZAPAMATOVÁNÍ

Skutečnost, že v demokratických systémech existuje rozložení moci mezi orgány moci výkonné (exekutiva), zákonodárnou (legislativa) a soudní odpovídá třem základním podobám vládních systémů: systému parlamentní demokracie, prezidentskému anebo poloprezidentskému systému uspořádání moci.

Podle Říchové (2007) v praxi platí, že parlamentní systém je slučitelný jak s monarchií, tak s republikánským zřízením. Z toho vyplývá, že hlavou státu v parlamentním systému může být dědičný monarcha (kupř. Velká Británie, Dánsko, Švédsko, Belgie), nebo prezident, volený jak přímo (Rakousko, Slovensko, Island) nebo zákonodárným sborem (SRN, Česká republika).

Oproti tomu prezidentskému systému odpovídá pouze a jedině republikánská forma státního zřízení. Totéž platí i pro poloprezidentský systém.

REPUBLIKA

Pojem „republika“ je odvozen od „res publica“, což znamená „věc veřejná“. Republika je taková forma státního zřízení, ve které neexistuje dědičná vláda a jejíž představitelé jsou voleni na základě ústavy buď občany, nebo zákonodárným sborem..

2.5.1 PARLAMENTNÍ SYSTÉM

K ZAPAMATOVÁNÍ

Základním kamenem parlamentního systému je svrchovanost zákonodárné moci a princip sdílené moci, který je prezentován vazbou mezi zákonodárným sborem a vládou.

To v praxi znamená, že:

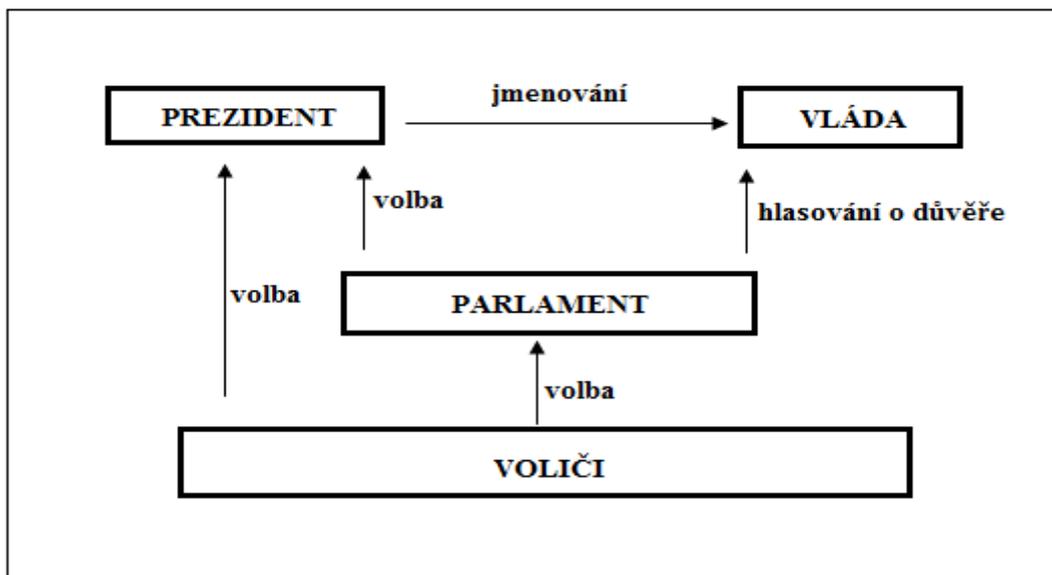
- vlády jsou v těchto systémech jmenovány se souhlasem parlamentu a fungují pouze s jeho podporou. Hlasování o nedůvěře vládě ze strany zákonodárného sboru může v případě kladného výsledku přivodit pád vlády.
- hlava státu resp. výkonná moc má právo zákonodárný sbor rozpustit a vypsat nové volby.

Jednotlivé typy parlamentního systému můžeme rozčlenit na:

- **Premiéřský typ parlamentního systému;** konkrétním příkladem je systém Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku. Zde je vláda ustavena ze členů politické strany, která po volbách získala většinu v Dolní sněmovně; premiérem se stává předseda vítězné strany. V tomto systému rozhoduje o rozpuštění parlamentu vláda, která následně vypisuje nové volby.
- **Kancléřský typ parlamentarismu** (Německo); vládu vede kancléř, který má výrazně vyšší pravomoci než ministerský předseda v parlamentním systému s převahou zákonodárného sboru. Konkrétním znakem kancléřského typu je princip konstruktivního hlasování o nedůvěře. Spolkový sněm může vyjádřit svůj nesouhlas s politikou kancléře a jeho vlády pouze pod podmínkou, že se poslanci shodnou na osobě jeho nástupce. Tato skutečnost značně přispívá ke stabilizaci politického systému, protože v podstatě nemůže nastat „bezvládí“ (v tomto případě máme pod pojmem „bezvládí“ na mysli situaci, kterou v České republice dů-

věrně známe – ustavení úřednické vlády, která „vládne“ až do termínu vypsání nových voleb).

- **Parlamentní systém s převahou zákonodárného sboru** (obrázek 3); v tomto systému je vláda zcela závislá na zákonodárném sboru a těžiště tohoto systému rozhodně spočívá v parlamentu. Mezi další charakteristické znaky tohoto systému patří tyto skutečnosti:
 - nejvyšší státní moc náleží parlamentu,
 - vláda, složená z poslanců, se zodpovídá parlamentu za svou činnost,
 - aby vláda mohla „vládnout“, musí získat důvěru parlamentu,
 - jestliže vláda nezíská důvěru parlamentu kdykoliv po dobu svého „vládnutí“, musí podat demisi hlavě státu,
 - hlava státu buď demisi přijme a pověří novou osobu jejím sestavením, nebo nepřijme; v tomto případě musí rozpustit parlament a vypsat nové volby (upraveno ústavou země).

Obrázek 3: Parlamentní forma vlády

Parlamentní systém s převahou zákonodárného sboru je možno charakterizovat následujícím způsobem:

- existuje zde důsledné oddělení (ale současně také kooperace) moci výkonné a zákonodárné,
- patrný je zde „dualismus“ výkonné moci, tzn. její rozdělení mezi hlavu státu a ministerský kabinet (vládu),
- existuje zde politická zodpovědnost vlády vůči parlamentu,

- hlava státu má pravomoc rozpustit parlament,
- hlava státu může být volena přímo (lidem), nebo nepřímo (zákonodárným sborem),
- volební období prezidenta je pevně stanovené,
- neexistuje možnost odvolání prezidenta (až na výjimky).

K ZAPAMATOVÁNÍ

Parlamentní systém s převahou zákonodárného sboru - parlamentní forma vlády - je systémem rovnováhy mezi zákonodárnou a výkonnou mocí, přičemž rovnováhu udržuje hlava státu, která odvolává nebo jmenuje vládu anebo rozpouští parlament.

V případě, že v zemi vládne menšinová vláda (obvykle složená z členů jedné strany, která neobsadila většinu křesel v parlamentu), musí trvale vyjednávat s poslanci jiných politických stran o každém svém konkrétním návrhu. Kvůli schválení vládou navrženého zákona tak vznikají **legislativní koalice**, které nemají dlouhé trvání, protože vznikají naprosto účelově. Jsou velmi flexibilní a dočasní opoziční spojenci vlády nenesou odpovědnost za vládní politiku. Je tedy zřejmé, že úspěšnost menšinové vlády závisí na její schopnosti vytvářet tyto legislativní koalice.

Od legislativních koalic se odlišují klasické koalice, které jsou většinou tvořeny politickými stranami, majícími obdobný politický program. Podle Říchové (2007) jsou tyto koalice odpovědné za vládnutí bez ohledu na to, zda se jedné z koaličních stran podaří prosadit vlastní návrh, dosáhnout kompromisu, anebo zda se musí ostatním koaličním partnerům podřídit.

2.5.2 PREZIDENTSKÝ SYSTÉM

V prezidentském systému (Obrázek 4) je rozhodující úloha prezidenta; je přímo volený a je hlavním držitelem výkonné moci.

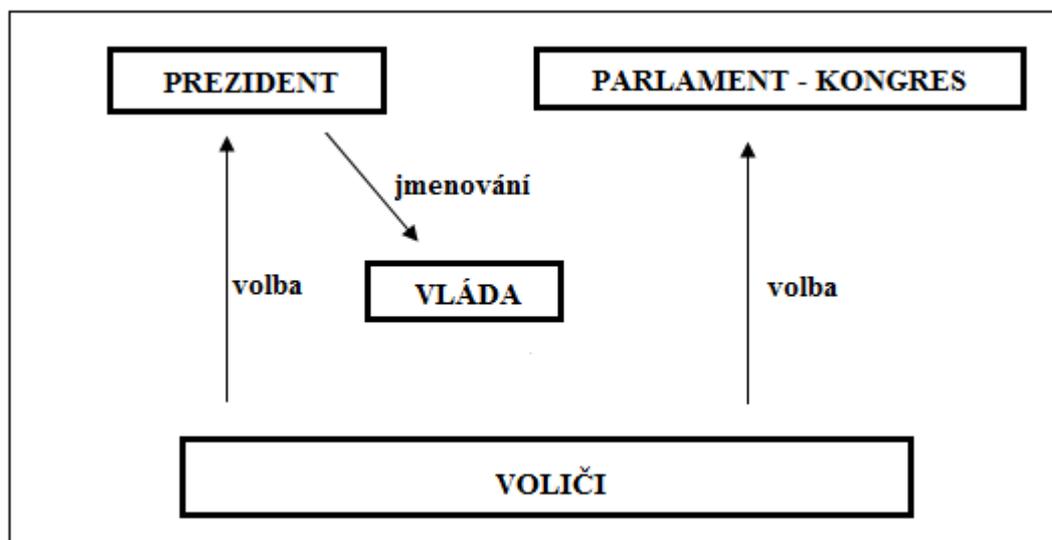
Volební období prezidenta je pevně stanovené.

Důsledně je zde provedena dělba moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní (princip vyvažování moci), protože:

- vláda je zcela závislá na prezidentovi;
- stanovisko vlády ani jednotlivých ministrů není pro prezidenta závazné;
- prezident je nezávislý na parlamentu a má právo vetovat zákony, které mu po schválení parlamentem postoupí, avšak parlament nemůže rozpustit.

Prezident je neodvolatelný (odvolán může být pouze v případě vlastizrady nebo podobně závažné činnosti proti státu - impeachment).

Federální soudci jsou jmenováni prezidentem se souhlasem Senátu USA na doživotí, ale mohou na svou funkci rezignovat. Jsou neodvolatelní – odvolání mohou být pouze v případě vysoce závažné činnosti proti státu – impeachment. Příkladem mohou být USA, Rusko nebo Mexiko (a další jihoamerické státy).

Obrázek 4: Prezidentská forma vlády

2.5.3 POLOPREZIDENTSKÝ SYSTÉM

Poloprezidentský systém (obrázek 5) je zvláštní forma prezidentského systému, kdy výkonná moc je rozdělena mezi prezidenta a předsedu vlády. Charakteristickým rysem poloprezidentského systému je skutečnost, že:

- prezident je volen „všelidovou“ volbou na přesně stanovené období a je neodvolatelný;
- prezident sdílí exekutivní moc s premiérem, což vytváří „duální autoritu“

DUÁLNÍ AUTORITA

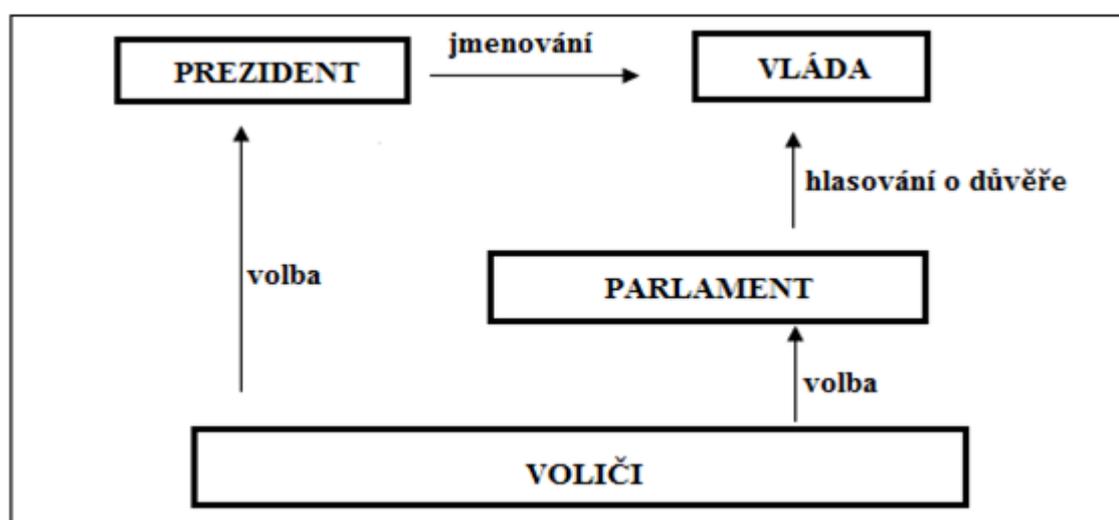
Duální autorita znamená, že prezident je nezávislý na parlamentu, není však oprávněn vládnout sám; jeho rozhodnutí musí procházet vládou. Premiér a jeho kabinet nejsou závislé na prezidentovi, ale jsou závislé na podpoře parlamentu, který vládu může odvolat.

Na vztahu prezidenta a premiéra závisí, jakou konkrétní váhu v rozhodování prezident resp. premiér má, protože se vlastně jedná o ustavení dvou „hlav exekutivy“ – prezidenta a premiéra.

I v poloprezidentských systémech může nastat problém, kdy premiér a prezident jsou z různých politických stran – *období nesouhlasných většin*. V případě, že rozhodující vliv v zemi má premiér, je spolupráce prezidenta s vládou, která má většinovou podporu parlamentu, obtížná a prezidentova role v politickém rozhodování je minimální: může sice kritizovat program vlády, ale jednotlivá vládní rozhodnutí de facto vetovat nemůže. Ve Francii, která je příkladem poloprezidentského systému, se tato situace nazývá kohabitace

V případě *souhlasných většin* (tedy, když prezident i premiér jsou z jedné strany) má převahu prezident, tato převaha je dána většinovou podporou poslanců parlamentu a je zcela evidentní.

Jako příklady poloprezidentských systémů se kromě Francie uvádí Finsko nebo Srí Lanka.

Obrázek 5: Poloprezidentská forma vlády

2.6 Teritoriální struktura státu

Teritoriální strukturu státu můžeme charakterizovat vztahem centrálních a regionálních orgánů moci. Na tomto základě potom státy rozdělujeme na unitární a složené.

2.6.1 UNITÁRNÍ STÁT

V unitárním (jednoduchém) státu existuje centrální vláda a centrální administrativa, které vykonávají moc nad celým územím daného státu (Říchová, 2007, s. 189).

K ZAPAMATOVÁNÍ

Unitární stát má jedinou ústavu, jedinou soustavu nejvyšších orgánů, jedinou exekutivu a jediné občanství.

Unitární státy rozdělujeme na *centralizované* (kupř. Velká Británie, Švédsko, Dánsko aj.) a *decentralizované* (kupř. Francie, Itálie apod.) V centralizovaných státech existují místní orgány samosprávy, avšak nedisponují žádnou autonomií a jsou orientované na plnění centrálních rozhodnutí.

Místní orgány samosprávy v decentralizovaných státech mají poměrně rozsáhlou autonomii (mají vlastní parlamenty, vládu a administrativně – řídicí orgány.) Na rozdíl od subjektů federace však mají silně omezené kompetence v rozpočtové oblasti a finančně jsou na centru závislé (Volner, 2009, s. 69).

2.6.2 SLOŽENÝ STÁT

K ZAPAMATOVÁNÍ

Ve složených státech je výkon nejvyšší moci rozdělený mezi ústřední stát a členské státy, ze kterých se tento útvar skládá.

Členíme je na federace, reálné unie a svazy států, které dále rozdělujeme na konfederace, unie, aliance a protektoráty.

Ve federaci je moc rozdělena mezi centrum a vlády jednotlivých dílčích celků, přičemž žádný dílčí celek nemá právo rozhodnout o svém vystoupení z federace. Kompetence, kterými disponuje centrum a jednotlivé dílčí celky, nejsou navzájem podřízeny (obě působí paralelně) a jsou zakotveny ve federální ústavě. Nezbytným atributem federace je dvoukomorový parlament, ve kterém horní komora zpravidla reprezentuje zájmy federalizovaných jednotek. Dalším „doplňkovým“ rysem federace je právo dílčích celků podílet se na úpravách, resp. dodatcích federální ústavy.

Reálná unie vzniká především z důvodu společných zahraničně – politických zájmů a obrany; je spojením monarchických států, které na základě ústavy mají společného panovníka.

Konfederace představuje volné spojení dvou nebo více svrchovaných států na základě mezinárodní smlouvy. Je tvořena samostatnými státy, které jsou samy o sobě subjektem

mezinárodního práva, a nemá úplnou soustavu nejvyšších státních orgánů (státy konfederace si ponechají například samostatnou zahraniční politiku nebo vlastní armádu). Společné orgány konfederace jsou zde vytvářeny většinou z důvodu realizace některých cílů (měnové otázky, zahraniční politika a obrana). Jejich pravomoci nejsou imperativní, rozhodnutí musí být schváleno kvalifikovanou většinou smluvních subjektů. V konfederaci existuje pouze státní občanství členských států, které mají právní subjektivitu a zachovávají si plnou suverenitu. Jedná se o útvar poměrně nestabilní. Jako příklad je možno uvést Švýcarsko nebo Německo, jejichž společenské zřízení posléze vyústilo ve federaci (Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, díl 2. 1997, s. 495).

Unie představuje spojení, jehož základem je hospodářská spolupráce (kupř. celní unie, měnová unie apod.). Z tohoto schématu se vymyká Evropská unie, která vykazuje znaky federace i konfederace (na jedné straně zde existují společné mocenské orgány, které jsou volené přímo občany Evropské unie, i dvojí občanství - unie a členského státu -, na straně druhé rozhodnutí orgánů unie nejsou automaticky závazné pro subjekty na území jednotlivých členských států).

PRO ZÁJEMCE - PERSONÁLNÍ UNIE

Zvláštním případem unie je personální unie, která představuje spojení monarchických států osobou panovníka; to tvoří jediný spojovací článek nezávislých členských států, protože každý z nich je subjektem mezinárodního práva. Personální unie sama o sobě nemá právní subjektivitu (Volner, 2009, s. 71)..

Aliance (pakt) je volnější vojensko – politické spojení států, které vzniká jako důsledek smlouvy mezi dvěma nebo více státy. Základem aliance je dohoda o splnění vzájemných závazků. Aliance je zpravidla namířená proti jiným státům.

Protektorát představuje mezinárodně – právní postavení státu, ve kterém dochází k omezení jeho svrchovanosti (suverenity), kdy jeden stát (protektor) určuje zahraniční a nezřídká i vnitrostátní činnost jiného státu. Protektorát vzniká na základě smlouvy, která většinou vede k úplné ztrátě samostatnosti a suverenity předmětného státu (Volner, 2009, s. 72).

2.7 Právní stát

Nutným předpokladem právního státu je právní jistota (jednoznačnost a vymahatelnost práva). Platí tedy, že ve státě „vládne zákon“; právo je nadřazeno politice, protože stát má účinný a fungující systém právních a politických záruk proti porušování práva.

Koncept právního státu vznikl v Anglii v 18. a 19. století, kdy byly formulovány tři základní principy právního státu:

1. Nikdo nesmí být trestán ani omezován, pokud neporušil zákon. Důraz byl kladen i na poznatek, že ani majetková práva jednotlivce nesmí být bez porušení zákona narušena.
2. Každý je subjektem práva.
3. Vláda lidu musí být založena na vládě zákona. Z tohoto principu vychází myšlenka, že stát je garantem rovnosti před zákonem a sám je právu podřízen.

Evropské pojetí právního státu vzniklo v 19. století v Německu. Významným impulzem pro změnu pojetí právního státu v Evropě byl Norimberský proces, který se vypořádal s nacistickým zneužitím práva. Nové pojetí právního státu, zakotvené po druhé světové válce v mezinárodních smlouvách, proto podřizuje stát a jeho právní systém obecným hodnotám, zejména spravedlnosti, nadřazuje právnímu systému státu lidská práva a omezuje roli státu na míru nezbytnou k jejich ochraně a rozvoji.

Právní řád obsahuje ochranu a zabezpečení subjektivních práv. Státní orgány mohou jen to, co je jim zákonem dovoleno, zatímco občanům je dovoleno vše, co není zakázáno.

Předpoklady vzniku právního státu jsou politické (demokratická forma vlády, oddělení politických stran od státu) nebo právní (kontrola ústavnosti a zákonnosti, nezávislost rozhodování soudů aj.) (Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, 1997, s. 561).

SHRNUTÍ KAPITOLY

V širším pojetí jej chápeme jako společenství lidí, představované a organizované orgánem vyšší moci a žijící na určitém území; stát je tedy ztotožňovaný s územím a politicky organizovaným národem. Toto široce pojaté chápání státu se používalo do 17. století. V současnosti se pod pojmem „stát“ rozumí organizace, systém institucí a orgánů, které vykonávají svrchovanou moc na vymezeném území (užší pojetí státu).

Teologické teorie jsou založeny na předpokladu, že stát vznikl z boží vůle a je odrazem boží dokonalosti. Teokratické teorie rozšiřují teologické názory na vznik státu tím, že rozšiřují božský původ i na panovníka.

Patriarchální teorie vysvětlují vznik státu rozrůstáním původního uspořádání členů společnosti - rodiny; Patrimoniální teorie spojují vznik státu s vlastnickým právem k půdě. Smluvní teorie chápou stát jako výsledek smlouvy mezi lidmi. Institucionální teorie vysvětlují vznik státu institucionalizací moci; to znamená, že moc přechází z vládnoucích osob do výhradního držení instituce.

Funkce státu můžeme definovat podle různých kritérií; tradiční je jejich rozlišení na funkce vnitřní a vnější; můžeme se také setkat s rozdělením na funkce materiální a funkce formální.

Stát v politickém systému

Základním kamenem parlamentního systému je svrchovanost zákonodárné moci a princip sdílené moci, který je prezentován vazbou mezi zákonodárným sborem a vládou.

Jednotlivé typy parlamentního systému můžeme rozčlenit na premiérský typ parlamentního systému, kancléřský typ parlamentarismu, parlamentní systém s převahou zákonodárného sboru.

V prezidentském systému je rozhodující úloha prezidenta; je přímo volený a je hlavním držitelem výkonné moci.

Poloprezidentský systém je zvláštní forma prezidentského systému, kdy výkonná moc je rozdělena mezi prezidenta a předsedu vlády.

Teritoriální strukturu státu můžeme charakterizovat vztahem centrálních a regionálních orgánů moci. Na tomto základě potom státy rozdělujeme na unitární a složené.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Dualistická monarchie se liší od absolutní tím, že zde již existuje parlament.
2. Parlamentní systém je slučitelný jak s monarchiemi, tak s republikánským zřízením.
3. Podstatným znakem parlamentního systému je oddělení a současná spolupráce moci výkonné a zákonodárné.
4. Hlavou monarchie může být jak monarcha, tak prezident.
5. V prezidentském systému má parlament pouze poradní hlas.

Vyberte jednu správnou odpověď

6. V absolutní monarchii:
 - a) je moc panovníka zásadně omezena ústavou
 - b) existuje princip sdílené moci
 - c) panovníkovi je podřízena výkonná, zákonodárná i soudní moc
 - d) existuje svrchovaná zákonodárná moc.
7. Mezi znaky parlamentního systému s převahou zákonodárného sboru **nepatří**:
 - a) vláda, složená z poslanců, se nezodpovídá parlamentu
 - b) volební období prezidenta je pevně stanovené
 - c) hlava státu má pravomoc rozpustit parlament

- d) oddělení moci výkonné a zákonodárné za předpokladu jejich vzájemné spolupráce
8. Znakem prezidentského systému je:
- a) závislost vlády na prezidentovi
 - b) prezident je nepřímo volen parlamentem
 - c) prezident je závislý na parlamentu, ale má právo parlament rozpustit
 - d) prezident je volen na dobu neurčitou
9. Mezi znaky unitárního státu patří:
- a) Jednotná soustava nejvyšších státních orgánů
 - b) jediná legislativa
 - c) jediná exekutiva
 - d) všechny odpovědi jsou správné
10. Mezi federativní státy *nepatří*:
- a) USA
 - b) Německo
 - c) Česká republika
 - d) Belgie
-

ODPOVĚDI

1. P, 2. P, 3. P, 4. N, 5. N, 6c, 7a, 8a, 9d, 10c

3 TEORETICKÁ VÝCHODSKA HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole se seznámíme se základními ekonomickými teoriemi a koncepty, ze kterých vychází hospodářská politika. Kromě samotných teorií se také dozvíme něco o hospodářsko-politických koncepcích.

CÍLE KAPITOLY

- Umět rozlišit liberální a intervencionistickou koncepci,
 - Přiřadit jednotlivé teorie ke správné koncepci
 - Umět vyjádřit podstatu jednotlivých ekonomických teorií a směrů
 - Znat alespoň jednoho představitele jednotlivých ekonomických teorií a směrů (pokud je uveden)
 - Umět definovat základní znaky jednotlivých hospodářsko-politických koncepcí
-

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Ekonomie strany nabídky, fyziokratismus, institucionalismus, intervencionistické směry, keynesiánství, klasická politická ekonomie, liberální směry, marxistická koncepce, merkantilismus, monetarismus, neoklasická syntéza, neoklasická teorie, ordoliberalismus, škola veřejné volby, teorie plánování,

3.1 Liberální versus intervencionistické koncepce

První představy o hospodářské politice jako o vědecké disciplíně se začaly konstitovat až ve 30. letech minulého století. Proč tomu tak bylo? Vysvětlení je jednoduché: v době Adama Smitha a klasiků nenastala potřeba speciálně formulovat postavení a úlohu státu v hospodářství země; stát byl řadovým účastníkem trhu obdobně, jako každý jiný ekonomický subjekt. Teprve období „Velké krize“ ve 20. století, které bylo samo o sobě jistým „selháním“ dosavadního přirozeného vývoje ekonomiky, dalo podnět ke vzniku úvah o dalších, resp. nových možnostech státu při řešení vyvstalých problémů. Vznik

hospodářské politiky jako samostatné vědní disciplíny je tedy důsledkem učení J. M. Keynesa a počátečních úspěchů plánovaného hospodářství, jichž bylo dosaženo v Sovětském svazu.

Během vývoje ekonomické teorie se začaly profilovat dvě skupiny názorů na roli státu v ekonomice. Proto v současné době mluvíme o:

- **liberální hospodářské politiky** (minimální zásahy státu do ekonomiky),
- **intervencionistické hospodářské politiky** (výrazné státní zásahy do ekonomiky).

Mezi teorie, z nichž vychází **liberální hospodářská politika**, řadíme:

- učení fyziokratů,
- klasický liberalismus,
- neoklasické teorie a školy z nich vycházející,
- monetarismus.

Mezi teoretické zdroje, na základě kterých se formovala **intervencionistická hospodářská politika**, patří:

- učení merkantilistů,
- keynesiánství a všechny školy vycházející z jeho učení,
- teorie plánování.

3.2 Merkantilismus

K ZAPAMATOVÁNÍ

Merkantilismus je intervencionistický směr, který v Evropě převládal od počátků zámořských objevů téměř až do počátku průmyslové revoluce (15. - 18. století). V centru pozornosti merkantilistů byla snaha o budování národních států a o růst národního bohatství, přičemž zdroj národního bohatství ztotožňovali s penězi (drahými kovy).

Merkantilismus můžeme rozdělit do dvou období.

Raný (monetární) merkantilismus (15. - počátek 16. století) byl poplatný názoru, že „jediné bohatství jsou peníze“. Proto existoval zákaz vývozu peněz, povinnost cizích kupců utratit peníze získané obchodem v dané zemi a povinnost domácích kupců dovézt peníze získané obchodem v cizí zemi.

V období rozvinutého (manufakturního) merkantilismu (16. - 18. století) byly již peníze považovány za „prostředek k získání dalších peněz“ (omezení vývozu peněz ze země bylo zrušeno). Zdroj bohatství byl spatřován v zahraničním obchodu, který za splnění podmínky aktivní platební bilance přinášel do země drahé kovy (název „merkantilismus“ je odvozen od latinského mercator, což značí trhovec). Tato doktrína vedla k ochranářské obchodní politice, spočívající v omezování dovozů a v podpoře vývozu: byla zaváděna obchodní cla, vývozní subvence, devizové regulace a byly vytvářeny dokonce exportní monopoly. Merkantilisté byli tak zaujati snahou o dosažení exportních přebytků, že pokládali za žádoucí vše, co vedlo ke snížení domácí spotřeby (čím méně zboží se spotřebovalo, tím více se ho mohlo vyvézt). Proto také prosazovali kontrolu mezd. Na druhé straně podporovali růst populace, protože čím početnější je populace, tím více zboží se vyrobí a více zboží umožňuje vyšší export (ale jen za předpokladu, že domácí spotřeba je udržována na nízké úrovni). Na člověka tedy pohlíželi jako na „zdroj“ výroby; individuální svoboda pro ně nebyla důležitá.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Za hlavního představitele merkantilistů je považován T. Mun, jehož spis „Bohatství Anglie v zahraničním obchodě“ je klasickým dílem merkantilismu.

Můžeme tedy shrnout, že merkantilistická ekonomie byla ekonomikou ochrannářství a regulace: regulován byl nejen dovoz a vývoz, ale také mzdy, ceny, kvalita průmyslových výrobků, výchova učňů, pohyb pracovních sil i výrobní postupy v manufakturách. Přitom všechna regulace směřovala k dosažení nízkých cen a vysoké kvality domácího zboží s cílem zvýšení exportu. Merkantilisté věřili, že vztah mezi soukromými zájmy a společenským blahobytem je konfliktní; proto považovali za nutné, aby vláda ovlivňovala soukromé zájmy jednotlivců tak, aby se tyto přizpůsobily celospolečenským zájmům. Přitom byli přesvědčeni, že vládní zásahy do ekonomiky nemají mít náhodný charakter, na druhé straně by však neměly narušovat chod ekonomiky.

PRO ZÁJEMCE - THOMAS MUN

Thomas Mun (1571 - 1641), významný britský obchodník, obhájce doktríny dlouhodobé aktivní obchodní bilance.

3.3 Klasická politická ekonomie

K zániku merkantilismu velmi významně přispěl liberální myšlení, které nazýváme *klasickou politickou ekonomikou*. Ekonomové tohoto proudu si uvědomovali negativní důsledky merkantilistických regulací; proto jeho základním východiskem byl předpoklad, že

každé hospodářství má své vlastní vnitřní přirozené zákony, které jsou nezávislé na lidské vůli. Klasická politická ekonomie se vyvíjela od poloviny 17. století do poslední třetiny 19. století v Anglii a ve Francii.

3.3.1 FYZIOKRATISMUS

K ZAPAMATOVÁNÍ

Ve Francii je klasická politická ekonomie známá v podobě fyziokratické školy; její nositelé prosazovali myšlenku „přirozeného řádu“; ten obsahoval požadavek, aby se stát omezil pouze na ty činnosti, které umožňují jeho fungování. Byli přesvědčeni o tom, že v podmínkách přirozeného řádu člověk jedná jen podle svých osobních zájmů a je omezen pouze zájmy a právy ostatních svobodných jedinců, protože zde platí pravidlo „laissez faire, laissez passer“.

Podle tohoto učení je třeba omezit zásahy státu do ekonomiky a především snížit daňové břemeno, kterým vlády zatěžovaly soukromé výrobce.

Fyziokraté (z řeckého slova fyziokracie, což znamená vláda přírody) vycházeli z předpokladu, že soukromé vlastnictví je nutná i postačující podmínka k tomu, aby hospodářská činnost jednotlivých subjektů přinášela optimální výsledky.

Proti merkantilistickým představám o zvyšování bohatství země prostřednictvím zahraničního obchodu argumentovali fyziokraté tvrzením, že obchod nemůže zvětšit bohatství země, protože při něm dochází pouze k výměně jedné formy hodnoty za druhou. Byli přesvědčeni, že rozhodujícím faktorem růstu bohatství země je sama příroda a zemědělství. Přitom ale práci, která je spojena s přírodou, přeceňovali, protože byli přesvědčeni, že pouze práce ve spojení s půdou dokáže vytvářet čistý produkt, to znamená větší hodnotu, než jaká je do nich vložena.

V souladu s tím členili lidskou činnost na:

- práci, která násobí společenské bohatství, kam řadili těžební činnosti a zemědělství,
- práci, která sčítá společenské bohatství, kam řadili všechny ostatní činnosti.

Zabývali se také otázkou úlohy státu, kterou se snažili omezit na minimum. Podle nich by stát měl:

- chránit „přirozený řád“ před vnitřními i vnějšími nepřáteli, zejména však chránit vlastnictví ve všech formách, protože je základem přirozeného řádu,

- zabezpečit vzdělávací výchovu,
- zabezpečit veřejné práce, především pak budování cest a průplavů.

Fyziokraté vytvořili koncepci vzájemné propojenosti jednotlivých odvětví ekonomik, a proto jako první vytvořili makroekonomický pohled na fungování ekonomiky. Zajímavý je také jejich návrh daňového systému, ve kterém by existovala jediná daň (na půdu), což by v podstatě zrušilo privilegovanost vládnoucí třídy (protože půda většinou patřila pouze jí) a dle jejich názoru vedlo i k růstu čistého produktu.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Mezi hlavní představitele fyziokratů patřili Francois Quesnay a Anne Robert Jacques Turgot.

PRO ZÁJEMCE

Francois Quesnay (1694 - 1774), který byl dvorním lékařem Ludvíka XV. Politické ekonomii se věnoval až v posledních dvaceti letech svého života. Vytvořil teorii přirozeného řádu, na jejímž základě kritizoval merkantilismus a obhajoval svobodnou konkurenci. Jeho nejdůležitější prací je Ekonomická tabulka, kterou vydal v roce 1758 a která má podobu input-output analýzy.

3.3.2 KLASICKÁ EKONOMICKÁ ŠKOLA

V Anglii byla klasická politická ekonomie reprezentovaná zejména A. Smithem, T. R. Malthusem, D. Ricardem, J. B. Sayem a J. S. Millem jako klasická ekonomická škola a právě J. B. Say to byl, kdo vyslovil teorém o tom, že agregátní nabídka si vždy vytvoří stejně velkou agregátní poptávku (Sayův zákon). Nedílnou součástí agregátní poptávky jsou totiž spotřeba a investice; pokles jedné z těchto komponent je vždy kompenzován růstem druhé: klesá-li spotřeba, rostou (při rovnosti investic a úspor) úspory, a co je uspořeno, je investováno. Proto pokles spotřeby vede k růstu investic (a naopak). I v případě, že veškerá „odložená“ spotřeba nebude přeměněna v úspory, tento teorém platí, protože klasikové předpokládali, že mzdy a ceny výrobních faktorů jsou pružné. Tento teorém, známý jako Sayův zákon, ovládl myšlení ekonomů na dalších více než sto let; problém nedostatečné poptávky tak přestal být zcela zkoumán. Teprve J. M. Keynes ve 30. letech minulého století jej dokázal teoreticky zpochybnit.

Všichni klasikové, především však A. Smith, vycházeli z učení o přirozeném, liberálním řádu, jehož autory byli J. Locke a D. Hume.

Smith proslul svým výrokem o „neviditelné ruce trhu“, která všechny individuální činnosti slaďuje do přirozeného řádu: jestliže každý člověk sleduje svůj individuální zájem, bude prosperovat celá společnost. Kromě individuální touhy každého jedince po zbohatnutí považoval za velmi důležitou dělbu práce (která je ovšem opět řízena neviditelnou rukou) a svobodný obchod jak v rámci státu, tak i mezinárodně.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Největším přínosem klasiků pro hospodářskou politiku byl jejich názor na svobodu podnikání a svobodu trhu: stát se nemá snažit o jakékoli omezování či rozšiřování výroby, nemá regulovat trh práce či rozdělovat privilegia podnikatelům

Úloha státu by měla spočívat pouze v roli organizátora činnosti ve svobodné společnosti a měla by být soustředěna na plnění tří základních funkcí:

- stát má chránit společnost před násilím a vnějším napadením,
- stát má chránit každého člena společnosti před nespravedlností a útlakem ze strany druhého,
- stát má povinnost budovat a udržovat některé veřejné práce a díla a některé veřejné instituce, které by nikdy nemohly být budovány a udržovány v zájmu některého jednotlivce nebo skupiny.

PRO ZÁJEMCE

Adam Smith (1723 - 1790) působil jako profesor morální filozofie na Glasgowské univerzitě. Vytvořil první systematické pojednání o politické ekonomii, kterou se snažil vybudovat podle vzoru Newtonovy mechaniky. Hluboce věřil v přirozený řád, který podle něj existuje v přírodě i ve společnosti. Jeho nejdůležitější prací je Pojednání o podstatě a původu bohatství národů, kterou vydal v roce 1776.

Robert Thomas Malthus (1766 - 1834) byl anglikánský duchovní, který působil jako profesor historie a politické ekonomie na East India College Company's v Haileybury. Je známý svou populační teorií.

David Ricardo (1772 - 1823) byl úspěšný burzovní spekulant a pokračovatel díla A. Smitha. Známy je především jako autor teorie komparativních výhod a teorie pozemkové renty.

Jean - Baptiste Say (1767 - 1832), profesor politické ekonomie na Collège de France, navázal na dílo A. Smitha. Je považován za autora teorie výrobních činitelů. Především však proslul jako tvůrce zákona trhu (Sayův zákon); na základě toho vyvodil, že v ekonomice jako celku nemůže docházet ke krizím z nadvýroby nebo z podspotřeby.

John Stuart Mill (1806 - 1873), úředník Východoindické společnosti, se zabýval širokým okruhem problémů od logiky po filozofii a politologii; vycházel přitom z díla D. Ricarda. Jeho nejznámější prací je učebnice Zásady politické ekonomie z roku 1848, která se používala na angloamerických univerzitách až do konce 19. století.

John Locke (1632 - 1704), anglický filozof, jehož názory silně ovlivnily představitele klasické školy politické ekonomie a jenž se na jejím formování přímo podílel. Známy je rozpracováním kvantitativní teorie peněz.

David Hume (1711 - 1776), skotský filozof a blízký přítel A. Smitha. Přispěl k rozvoji klasické politické ekonomie. Rozpracoval také kvantitativní teorii peněz.

3.4 Neoklasická škola

Neoklasická škola, která vycházela z marginalistické teorie a navazovala na tradice klasické školy, si udržela výsadní postavení až do Velké hospodářské krize ve 30. letech minulého století.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Charakteristickým rysem neoklasiků byl zájem o tržní rovnováhu: národní hospodářství bylo pojímáno jako soustava dílčích trhů, směřujících vlastními vnitřními silami k rovnováze. Na rozdíl od klasiků měla neoklasická ekonomie statický charakter – politickou ekonomii chápali jako vědu, zabývající se optimální alokací zdrojů.

Neoklasickou školu můžeme rozdělit na tři hlavní větve:

- Cambridgskou - řešila teorii rovnováhy dílčích trhů,
- Lausannskou - řešila převážně teorii všeobecné rovnováhy,
- Rakouskou - řešila rovnováhu spotřebitele.

Mezi nejznámější představitele této teorie patří A. Marshall a V. Pareto. Přestože se neoklasikové zabývali také teorií blahobytu (jmenovitě zejména A. C. Pigou), většina neoklasických ekonomů odmítla angažování státu v přerozdělovacích procesech.

PRO ZÁJEMCE

Alfred Marshall (1842 – 1924), profesor ekonomie na Cambridgeské univerzitě, byl zakladatelem cambridgeské neoklasické ekonomie. Orientoval se především na problematiku tvorby tržních cen na dílčích, navzájem oddělených trzích.

Vilfredo Pareto (1848 – 1923), italský profesor na univerzitě v Lausanne, významně rozpracoval teorii celkové rovnováhy. Definoval také „optimální blahobyť“ jako stav, kdy není možno zvýšit blahobyť kteréhokoli ekonomického subjektu, aniž by se snížil blahobyť subjektu jiných (Paretovo optimum).

Arthur Cecil Pigou (1877 – 1959), profesor ekonomie na Cambridgeské univerzitě je zakladatelem ekonomie blahobytu. Mimoto systematicky utřídil neoklasické přístupy k tvorbě národního důchodu a zaměstnanosti. Jeho hlavním dílem je *The Economics of Welfare*.

3.5 Institucionalismus

Tento myšlenkový proud vznikl na přelomu 19. a 20. století a byl založen na kritice do té doby převládající neoklasické ekonomie (pro její abstraktnost a individualistické pojetí). Zakladatelem této teorie byl T. Veblen.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Institucionalisté zastávali názor, že národní hospodářství nelze zúžit na souhrn individuálních směnných aktů a ekonomické zákony pouze na působení poptávky a nabídky. Byli přesvědčeni, že je nutné prvořadě studovat instituce (společenské, politické, právní a ekonomické struktury, které jsou základními kameny ekonomického života) a teprve potom chování člověka ekonomického.

Požadovali integraci ekonomie a ostatních společenských věd, která by umožnila interdisciplinární přístup ke zkoumané ekonomické problematice. J. K. Galbraith, který kriticky vystupoval proti ekonomii hlavního proudu, upozorňoval také na rozpor mezi nadbytečnou produkcí a spotřebou soukromých statků a nedostatečným poskytováním statků veřejných. Zajímavý je i jeho názor na trhy: jejich význam podle něj postupně slábne a fungování ekonomiky stále více spočívá na velkých institucích – korporacích, odborových organizacích a vládní byrokracii.

PRO ZÁJEMCE

Bunde Thorstein Veblen (1857 – 1929), americký profesor ekonomie na Chicagské univerzitě, požadoval, aby se ekonomie stala evoluční vědou jako např. biologie. Soustředil se na analýzu americké společnosti 19. a 20. století a na konflikty mezi jejími institucemi.

John Kenneth Galbraith (1908 - 2005), americký profesor ekonomie na univerzitě v Harvardu, vytvořil mj. koncepci vyvazující síly, která umožňuje obnovit tržní rovnováhu i v podmínkách existence monopolu a oligopolu. V knize Nový industriální stát prezentuje svou verzi teorie konvergence kapitalismu a socialismu.

3.6 Teorie plánování

K ZAPAMATOVÁNÍ

Tato teorie je specifická a do jisté míry (zvláště v podobě národohospodářského plánování) i extrémní ukázka intervencionismu.

3.6.1 NÁRODOHOSPODÁŘSKÉ PLÁNOVÁNÍ

Národohospodářské plánování (někdy také centrální plánování) je nejradikálnější podobou plánování; začalo se rozvíjet po říjnové revoluci v Rusku v roce 1917 a bylo podmíněno splněním dvou základních podmínek:

- převzetím veškeré moci dělnickou třídou,
- existencí společenského vlastnictví.

A právě druhá podmínka je podle teoretiků (zejména K. Marxe a jeho následovníků) pro zavedení centrálního plánování velmi důležitá: společenské vlastnictví totiž samo o sobě vyvolává nutnost plánovat.

V systému národohospodářského plánování jsou „zlikvidovány“ tržní vztahy a vazby a jednotlivé funkce trhu jsou nahrazeny všemocnou centrální rozhodovací autoritou, která určuje CO, JAK, ZA KOLIK, KDE a PRO KOHO se bude vyrábět a také KDO bude vyrábět. Řízení a plánování je tedy založeno na centralistickém rozhodování, přičemž základní plánovací metodou je bilancování zdrojů a potřeb. K tomu je zapotřebí shromažďovat stále podrobnější informace. Ty lze získat pouze od podřízených subjektů, které ale vědí, že na jejich základě budou pro ně stanoveny hospodářské úkoly, jež budou muset splnit, a proto se snaží požadované informace zkreslovat. Z toho je zřejmé, že tomuto koordinačnímu mechanismu chybí jakákoliv zpětná vazba. To znamená, že ve skutečnosti je znemožněno stanovování plánů podle skutečných potřeb a možností výroby, což vede k neustálým a systematickým chybám.

S rozvojem ekonomiky se mechanismus tvorby a realizace plánu stával stále složitější; důsledkem byla nedostatkovost zboží, jeho nízká technická úroveň, přezaměstnanost

a další negativní jevy. Tento stav posléze vyvrcholil krizí centrálně plánovaného systému a následně jeho zánikem.

PRO ZÁJEMCE

Karel Marx (1818 - 1883), německý filozof, sociolog, historik a ekonom je spolu s Bedřichem Engelsem zakladatelem historického a dialektického materialismu. Jeho stěžejním dílem je *Kapitál*, ve kterém analyzoval hybné síly kapitalistického výrobního způsobu. Kapitalismus je v jeho pojetí antagonistický, vykořisťovatelský výrobní způsob, jehož dynamicky se rozvíjející výrobní síly musí narazit na nepružné vlastnické vztahy, a tím vytvořit podmínky pro zánik kapitalismu a jeho nahrazení komunismem, který je založen na společenském vlastnictví výrobních prostředků.

3.6.2 EKONOMICKÉ PLÁNOVÁNÍ

Ekonomická teorie zná ještě další typy institucionální koordinace ekonomických aktivit, souhrnně nazývané jako *ekonomické plánování*; jeho základní charakteristikou je skutečnost, že vláda či pověřená státní instituce rozhoduje o objemech a struktuře výroby a o alokaci výrobních faktorů.

Ekonomické plánování můžeme rozčlenit do dvou skupin na:

- imperativní plánování,
- indikativní plánování.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Imperativní plánování je založeno na tvorbě makroekonomického centrálního plánu v ekonomice, ve které převládá veřejný sektor.

Vláda v tomto případě přejímá kontrolu nad výstupy, cenami a mzdovým vývojem. Je zde ovšem zachováno soukromé vlastnictví. Příkladem může být hitlerovské Německo.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Indikativní plánování představuje ex ante koordinaci činností vládních institucí zabývajících se hospodářskou politikou, jež je podřízena střednědobému nebo dlouhodobému záměru.

Vláda vytyčuje posloupnost cílů, kterých chce dosáhnout, a stimuluje či jinak motivuje ekonomické subjekty pro jejich splnění. Je známo, že indikativní plán snižuje stupeň nejistoty, v němž musí soukromý sektor pracovat. Indikativní plánování bylo uplatňováno např. v Holandsku, ve Francii a Japonsku.

3.7 Keynesiánská teorie

Učení J. M. Keynese je považováno za skutečný zrod moderní hospodářské politiky a v tomto smyslu je J. M. Keynes označován jako „otec“ hospodářské politiky v moderním pojetí.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Pro hospodářskou politiku je velmi důležité Keynesovo odmítnutí Sayova zákona; podle Keynese bylo osudovým omylem klasiků, že podcenili problém agregátní poptávky; proto se jí začal velmi podrobně zabývat a na díky tomu zpracoval teorii *efektivní poptávky*, která je jeho hlavním přínosem ekonomické teorii.

Keynes zdůvodnil recesi a nedobrovolnou nezaměstnanost právě nedostatečnou efektivní poptávkou, jež je způsobena nejistotou při investičních rozhodováních podnikatelů, kteří se této nejistotě brání tím, že preferují likviditu. Odmítl tedy kvantitativní teorii peněz a nahradil ji teorií preference likvidity.

„Keynesiánská revoluce“, jak je někdy tato teorie nazývána, vychází z předpokladu, že především v krátkém časovém období se ekonomická rovnováha realizuje při neúplném využití disponibilních zdrojů. To je důvod, proč by měl stát intervenovat a ovlivňovat výši agregátní poptávky tak, aby bylo zabezpečeno maximální využití všech výrobních faktorů.

Základním nástrojem státní intervence je fiskální politika, která pro stimulaci agregátní poptávky využívá jak příjmovou, tak i výdajovou stránku státního rozpočtu. Prakticky se jedná o to, aby ve fázi recese došlo ke zvýšení vládních výdajů ať už financováním veřejně prospěšných investic nebo dotační či subvenční politikou a zvyšováním transferových plateb, a to i za cenu rostoucího deficitu státního rozpočtu. V období konjunktury by se zase naopak měly zvyšovat daně, a to do té míry, aby bylo možno deficit státního rozpočtu vyrovnat a vytvořit rezervu pro případnou další recesi.

Je tedy zřejmé, že z hlediska hospodářské politiky znamená keynesiánství skutečnou revoluci v těchto názorech:

- byla zpochybněna nutnost každoročně vyrovnaného státního rozpočtu, protože rozpočtový deficit může být nástrojem k dosažení a udržení plné zaměstnanosti,
- plná zaměstnanost byla povýšena nad zdravé finance,
- emise peněz se stala zdrojem levného úvěru, který podněcuje investování.

Praktická aplikace zmíněných principů přinesla ve svém důsledku nekontrolovaný růst vládních výdajů, které nebyly kryty příjmy; tím došlo k rozsáhlým deficitům a posléze i státním dluhům. Uplatňování keynesiánského přístupu v hospodářské politice vedlo také k růstu inflace; tato skutečnost vystoupila do popředí zejména v polovině 70. let minulého století.

PRO ZÁJEMCE

John Maynard Keynes (1883 - 1946), britský ekonom, který působil jako profesor na King's College v Cambridge. Svým dílem obnovil makroekonomický přístup k analýze hospodářského života. Na Keynesovo učení, zejména na jeho Obecnou teorii zaměstnanosti, úroku a peněz (1936), navazuje keynesovská makroekonomie, která se stala v podobě nekeynesiánství převažující makroekonomickou teorií až do poloviny 70. let. Keynesovo učení je reformní ekonomickou teorií, která ve svých důsledcích požaduje stabilizaci vnitřně nestabilní tržní ekonomiky pomocí státních zásahů.

3.8 Neoklasická syntéza

Snaha o propojení keynesiánství a neoklasicismu vyústila do neoklasické syntézy; hospodářská politika vycházející z této teorie se opírala především o Phillipsovu křivku. To znamená, že keynesiánský ideál plné zaměstnanosti byl zde nahrazen zaměnitelností mezi inflací a nezaměstnaností. Přitom zastánci neoklasické syntézy věřili, že stát může ovlivňováním agregátní poptávky zvolit „optimální“ kombinaci nezaměstnanosti a inflace. Prvním průkopníkem této teorie byl J. R. Hicks, v 60. letech se na jejím dalším rozpracování podílel P. A. Samuelson; ten považoval zformování „Velké neoklasické syntézy“ za základ moderní makroekonomie a hlavního proudu v ekonomickém myšlení. Keynesiánská teorie je zde chápána jako speciální případ, který platí pro krátké období, zatímco v dlouhém období má platnost teorie neoklasická.

PRO ZÁJEMCE

John Richard Hicks (1904 – 1989), britský profesor na Londýnské ekonomické škole a na univerzitě v Cambridge, Oxfordu a Manchesteru, obdržel Nobelovu cenu v r. 1972 za rozpracování teorie celkové rovnováhy a za přínos k rozvoji ekonomie blahobytu. Poprvé použil model IS – LM.

Paul Anthony Samuelson (*1915), americký profesor na Massachusetts Institute of Technology, se v roce 1970 stal nositelem Nobelovy ceny za přínos k teoretické a metodologické úrovni ekonomické teorie. Mimo jiné rozpracoval také matematické nástroje ekonomické analýzy. Nejznámější je svou učebnicí Economics.

3.9 Ordoliberalismus

Ordoliberalismus je poněkud odlišná liberální teorie hospodářské politiky, která vznikla ve 30. letech 20. století na univerzitě ve Freiburgu.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Ordoliberalismus definoval hospodářský řád jako jednotu dvou principů, které určují jeho charakter a způsob fungování. Jedná se o principy konstruující a regulující, přičemž princip konstruující jednoznačně dominuje.

Hlavním představitelem ordoliberalismu je W. Eucken, který v roce 1942 podrobil kritice model válečně řízeného německého hospodářství; usiloval o propracování zásad nového spravedlivého řádu, který by lépe odpovídal povaze člověka. Podle ordoliberalistů existuje úzké propojení mezi právním řádem a hospodářským řádem.

Právní řád musí ochraňovat občany před svévolí ostatních spoluobčanů, resp. před zneužitím státní moci v jejich neprospěch. Tak, jako právní řád je zakotven v ústavě, musí být její součástí i hospodářský řád. Přitom hospodářský řád se má utvářet prostřednictvím pravidel a institucí, které tvoří rámcové podmínky pro hospodářské a sociální chování směrem k základním cílům individuální svobody a sociální jistoty v prosperující ekonomice. Zásahy státu do ekonomiky měly být pouze legislativního charakteru a měly zabránit vzniku tržních struktur, které by bránily svobodné soutěži, protože základem tržní struktury má být svoboda a volnost, fungující v rámci pevného řádu.

Své pojetí liberalismu označili ORDO, což mimo jiné znamená řád, pořádek, uspořádání. Ordoliberalismus se stal základem sociálně tržního hospodářství, které bylo v poválečném Německu úspěšně uplatněno; slovo sociální zde znamená, že směřování k vyšší výkonnosti ekonomiky má za cíl prospěch spotřebitele. Za základní kámen své teorie považoval W. Eucken plánování; ukázal však, že realizace plánů závisí na formách hospodaření, přičemž rozeznával dvě elementární formy:

- formu centrálně plánovaného hospodářství, kdy každodenní hospodářský život rodiny, obce, resp. státu je řízen jediným „plánovačem”,

- formu tržního hospodářství, kdy domácnosti a podniky také sestavují své plány samostatně, koordinaci plánů však obstarává trh.

Ordoliberálové členili hospodářskou politiku na:

- hospodářskou politiku řádu,
- hospodářskou politiku procesu.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Zatímco předmětem politiky řádu je utváření institucionálních, etických a právních rámcových podmínek pro vznik hospodářského i politického řádu, úkolem procesní politiky je regulace (ovlivňování) hospodářských i politických procesů tak, aby v rámci institucionálního uspořádání daného řádu bylo zajištěno jeho hladké fungování.

Ordoliberální hospodářská politika se orientuje na koncepci soutěžního tržního řádu. Soutěžní tržní řád, resp. hospodářský systém, založený na tržní soutěži, poskytuje jednotlivci maximální svobodu, současně ho však donucuje k maximálnímu výkonu v jeho vlastní prospěch, a tím i ve prospěch celé společnosti.

Základním principem tržního řádu je vytvoření funkčního cenového systému dokonalé soutěže; to znamená, že základním prvkem ekonomického systému je: hospodářská soutěž, a volná tvorba cen; přitom zákonodárce je povinen udržovat dokonalou konkurenci v co největším rozsahu. Tam, kde není možné vytvořit formu dokonalé soutěže, je nutno zabránit zneužívání tržní moci uplatňováním protimonopolního a protitrustového zákonodárství.

3.10 Monetarismus

Monetarismus, který časově spadá do druhé poloviny 20. století, je někdy označován jako monetaristická kontrarevoluce; je produktem tzv. Chicagské školy.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Monetaristé byli a jsou tvrdými odpůrci keynesiánské hospodářské politiky, protože důraz kladou především na automatické tržní mechanismy, které jsou (podle jejich názoru) samy schopny udržovat ekonomiku ve stavu optimálního využívání zdrojů. V podstatě tedy jde o soudobou podobu neoklasické makroekonomie.

Za myšlenkového „otce“ této koncepce je považován M. Friedman, který se rozhodující měrou zasadil o obrození neoklasické makroekonomické teorie. Ve svých teoriích vychází z myšlení tzv. mladší rakouské ekonomické školy - především z názorů F. A. Hayeka, jenž proslul jako důsledný stoupenec svobodné tržní společnosti.

Představitelé Chicagské školy zrevidovali zjednodušené představy původních monetaristů a vyvinuli teorii, ve které je kvantitativní teorie peněz propojena s širšími souvislostmi makroekonomické teorie, především s obecnou teorií cen. Tím se monetarismus stal mnohem pružnější a citlivější při realizaci hospodářské politiky.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Základním doporučením monetaristů pro hospodářskou politiku je pravidlo stálého tempa růstu peněžní zásoby, kdy peněžní zásoba by měla růst proporcionalně s růstem produktu. V monetarismu se klade důraz na automatické tržní mechanismy, které jsou samy schopny udržovat ekonomiku v optimálním stavu.

Hospodářská politika v tomto pojetí má mít povahu stálých pravidel, která vytvoří stabilní rámec pro působení tržních sil, přičemž by měla být garantována:

- svoboda vlastnických práv,
- tvorba konkurenčního prostředí.

Jak už bylo řečeno, monetaristé odmítají přílišné zásahy státu do ekonomiky; a proto se zasazují o:

- snižování daňového zatížení ekonomických subjektů, což vede ke stimulaci podnikatelské aktivity,
- globální snižování podílu státního rozpočtu na HDP,
- vyrovnanost státního rozpočtu.

Tím je pozornost tvůrců hospodářské politiky obrácena opět ke stimulaci agregátní nabídky formou podpory soukromého sektoru.

platnost teorie neoklasická.

PRO ZÁJEMCE

Milton Friedman (*1912), profesor ekonomie na Chicagské univerzitě a nositel Nobelovy ceny za ekonomii v r. 1976, se zabýval zejména teorií peněz a monetární politikou. Je znám také rozpracováním teorie lidského kapitálu, teorie spotřební funkce, na jejímž

základě vyslovil hypotézu permanentního důchodu, rehabilitaci kvantitativní teorie peněz a koncepcí přirozené míry nezaměstnanosti.

Friedrich August Hayek (1899 - 1992), nositel Nobelovy ceny za ekonomii v r. 1972, působil jako profesor ekonomie na Londýnské ekonomické škole, na Chicagské univerzitě a na Freiburgské univerzitě. Je považován za hlavního představitele neorakouské ekonomické školy. Zabýval se zejména komparací efektivnosti alternativních ekonomických systémů, analýzou právního rámce ekonomického systému a teorií hospodářského cyklu.

3.11 Ekonomie strany nabídky

Vzhledem k tomu, že ekonomie strany nabídky je spíše soubor určitých názorů, než propracovaná teorie, nepřekvapí, že má dvojitý charakter. Jednak se jedná o tržně konformní přístup a jednak o tzv. důchodovou politiku. První z nich je poplatný myšlenkám ekonomického liberalismu a druhý je přístupem intervencionistickým.

3.11.1 TRŽNĚ KONFORMNÍ PŘÍSTUP

Jeho vznik je spojován s koncem 70. let minulého století v USA; tržně konformní přístup ekonomie strany nabídky se soustředil na nabídkovou stranu ekonomiky, přičemž vycházel převážně z klasických názorů na národní hospodářství. Jeho hlavním strатегоm je především A. Laffer.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Ekonomové tohoto zaměření byli a jsou přesvědčeni, že veškeré ekonomické problémy jsou důsledkem ochabnutí motivací na straně nabídky, které nastává především v důsledku nadměrného zdanění. Proto byli zastánci optimistického předpokladu, že poklesnou-li daně, zvýší se příjmy státního rozpočtu z důvodu vyšší ekonomické aktivity lidí.

V souladu se svým přesvědčením doporučovali tvůrcům hospodářské politiky v období útlumu hospodářského růstu razantní snížení daní, které přispěje k oživení ekonomiky. Dále preferovali nepřímé daně před přímými (podpora zdaňování spotřeby před zdaňováním důchodů), prosazovali zamezení dvojího zdanění a bojovali proti některým praktikám odborů apod. Kromě toho podporovali také opatření, která sledují zvýšení konkurence na trzích práce i statků (kupř. omezením činnosti monopolů). V USA, kde tato teorie byla prakticky vyzkoušena, sice způsobila oživení amerického hospodářství, nicméně se citelně snížily státní příjmy a prohloubily se deficity federálního rozpočtu.

PRO ZÁJEMCE

Arthur Betz Laffer (1940), americký profesor na chicagské univerzitě a University of Southern California, byl hospodářským poradcem prezidenta Reagana.

3.11.2 DŮCHODOVÁ POLITIKA

K ZAPAMATOVÁNÍ

Důchodová politika je také nabídkově orientovanou hospodářskou politikou, avšak svým charakterem politikou intervencionistickou. Jejím cílem je ovlivňovat vývoj mezd a cen. To se děje na bázi příkazu nebo konsensu.

Podle toho rozlišujeme formu imperativní (příkazovou), indikativní (přesvědčování na základě motivace dotčených subjektů) a kooperativní (snaha o vzájemnou dohodu vlády i dotčených subjektů). Existují 3 základní typy důchodových politik (jawboning¹, mzdově cenová regulace a mzdové, resp. cenové moratorium).

3.12 Škola veřejné volby

K ZAPAMATOVÁNÍ

Tato teorie vychází ze skutečnosti, že lidé se chovají racionálně nejen v oblasti ekonomie, ale i v oblasti politiky. Znamená to, že ti, kteří vstupují do politiky, tak činí v prvé řadě z důvodu své vlastní seberealizace, z potřeby uspokojit své vlastní ambice. Z toho vyplývá, že politici, ale i byrokracie prosazují hlavně taková opatření, která umožní jejich vlastní zvýraznění a posílí jejich vlastní význam, a tudíž nesledují obecné blaho, jak se po léta tradovalo.

Hlavním představitelem této školy je J. M. Buchanan.

¹ Jedná se o celou řadu různých metod a forem nátlaku vládní administrativy na jednotlivé ekonomické subjekty (odborníky, zájmové skupiny apod.) tak, aby byly ovlivněny relevantní makroekonomické cíle. Je to poměrně úspěšná důchodová politika uplatňovaná v USA za vlády prezidenta Kennedyho.

Součástí teorie je i rozbor chování zájmových skupin a lobbying. Její význam pro hospodářskou politiku spočívá hlavně v posílení argumentace proti narůstání intervencionismu. Proto doporučuje omezení moci státních úředníků legislativní cestou, především prostřednictvím ústavy: vláda má být malá a její pravomoci musí být ústavně vymezeny tak, aby neovlivňovaly práva soukromých vlastníků, podnikatelů i spotřebitelů, protože jenom tak bude zajištěna ekonomická i politická svoboda společnosti.

PRO ZÁJEMCE

James Megill Buchanan (1919), profesor na Univerzitě George Masona ve Fairfaxu ve Virginii, ředitel Centra studií veřejné volby a nositel Nobelovy ceny za ekonomii v roce 1986, pojímá politiku jako proces kooperace jednotlivců zaměřený na dosažení vzájemných výhod. Je přesvědčen, že důsledky určitých přijatých pravidel jsou předvídatelné, a že jsou těmito pravidly určeny. To tvoří základní východiska jeho konstitucionální politické ekonomie.

3.13 Nová institucionální ekonomie

V současnosti se ekonomická teorie začíná také vracet k institucionalismu v podobě nové institucionální ekonomie; jejími hlavními představiteli jsou R. Coase a D. North. Od tradičního institucionalismu se liší tím, že usiluje o spojení neoklasické mikroekonomie založené na racionálním chování „ekonomického“ člověka (ekonomický člověk představuje takového člena společnosti, který usiluje o maximalizaci užitku) s historicky se měnící strukturou institucí, chápaných jako pravidla chování. Její důležitou součástí je teorie vlastnických práv. Ta byla využívána jako teoretické východisko i v transformačních procesech, které se týkaly převedení centrálně plánovaných ekonomik do tržní podoby.

PRO ZÁJEMCE

Harry Ronald Coase (1910), americký ekonom britského původu, působil většinu života na Chicagské univerzitě. Za přínos k rozvoji teorie firmy a ekonomické analýze externalit získal v roce 1991 Nobelovu cenu. Proslavil se „Coaseho větou“, kde říká, že Paretova optima lze dosáhnout i při existenci externalit bez státních zásahů, pokud jsou důsledně vymezena vlastnická práva a existuje možnost, aby spolu ekonomický subjekt externalitu vytvářející a subjekt, který nese důsledky externality, vyjednávaly. Vyjednávání však nesmí být spojeno s vysokými transakčními náklady.

Douglas C. North (1920), americký ekonom, působil jako profesor na Washingtonově univerzitě v St. Louis. V roce 1993 se stal nositelem Nobelovy ceny za přínos k rozvoji nové institucionální ekonomie.

3.14 Nová klasická makroekonomie

Tento myšlenkový proud (někdy též označovaný jako teorie racionálních očekávání), se rozvinul v 70. letech 20. století a v mnohých názorech se shoduje s přístupy monetaristů; zatímco však monetaristé pracují s adaptivními očekáváními, zastánci nové klasické makroekonomie vystoupili s hypotézou, že očekávání nejsou adaptivní, ale racionální.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Základem této teorie je tedy představa, že v ekonomice jednají jednotlivci, kteří racionálně sledují své vlastní zájmy a vystupují na trzích, které se rychle přizpůsobují měnícím se podmínkám.

Na tomto základě pak noví klasikové vyslovili základní hypotézu, že státní zásahy do ekonomiky se mívají svým účinkem od samého začátku; to ve svém důsledku znamená, že hospodářská politika je neúčinná, je-li očekávaná. Neočekávaná hospodářská politika je ale nežádoucí, protože ekonomiku pouze „rozkmitá“. Jestliže tedy vláda chce napomoci dobrému chodu ekonomiky, měla by se omezit pouze na zabezpečení transparentnosti ekonomického prostředí uplatňováním jednoduchých, veřejnosti známých a dlouhodobě platných pravidel.

3.15 Nová keynesiánská ekonomie

Protože nová klasická makroekonomie vlastně popřela možnost existence neoklasické syntézy, začala téměř souběžně s novou klasickou makroekonomií v 70. letech minulého století vznikat i nová keynesiánská ekonomie (někdy také nazývaná jako neklasická teorie racionálních očekávání). Ta sice rovněž předpokládá tvorbu racionálních očekávání, od nové klasické makroekonomie se však liší tím, že noví keynesiánci pracují se strnulostí mezd a cen. Příčiny těchto strnulostí jsou institucionální povahy (kupř. tvorba mezd není založena na individuálním vyjednávání mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, ale je institucionalizována kolektivní smlouvou mezi zaměstnavateli a odbory).

K ZAPAMATOVÁNÍ

V představách nových keynesiánců je tedy i očekávaná hospodářská politika účinná, avšak v malém rozsahu. Aby tvůrci hospodářské politiky mohli predikovat výsledky své činnosti, musí brát v úvahu očekávání ohledně této politiky.

3.16 Teorie transformace

Pro přechod centrálně řízených ekonomik na ekonomiky tržní je rozpracovávána teorie transformace, která ještě zdaleka není završena. Nicméně, ekonomové se shodují, že úspěšná transformace musí sestávat z těchto kroků:

- privatizace,
- liberalizace cen,
- liberalizace zahraničního obchodu,
- změn ve fiskální a monetární politice státu a v úsilí o stabilizaci ekonomiky.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Transformační procesy mohou být prováděny *šokovou terapií* nebo *gradualisticky*, přičemž oba způsoby se od sebe liší rychlostí; zatímco šokový způsob transformace má velmi rychlý a radikální průběh, gradualistická metoda spočívá v pozvolné a následně přeměně plánované ekonomiky v tržní.

Samozřejmě, že teorie transformace má také svá úskalí (bariéry), které je třeba překonat. Mezi nejzávažnější patří:

- bariéra technicko - legislativní, která úzce souvisí s délkou politického cyklu; některé nutné transformační kroky totiž svou délkou přesahují délku jednoho volebního období;
- bariéra nedostatku zdrojů,
- bariéra nejasnosti kompetencí,
- bariéra setrvačnosti, která působí zejména v oblasti myšlení;
- bariéra byrokratizace, která navazuje na bariéru setrvačnosti; vedle starých byrokratických struktur vzniká i nová administrativa, která sestává z bývalých i nově vzniklých byrokratických struktur.

3.17 Hospodářsko-politické koncepce

Volba nástrojů a cílů hospodářské politiky je ovlivněna celou řadou faktorů. Ovšem, které cíle a které nástroje vláda zvolí a použije, není nahodilé, protože vláda při svém

hospodářsko-politickém rozhodování vychází vždy z určité koncepce, navazující na myšlenkový proud, ke kterému se hlásí.

Hospodářsko-politická koncepce je tedy soubor názorů, které orientují aktéry hospodářské politiky při výběru cílů a nástrojů. Existují tři základní hospodářsko-politické koncepce:

- liberální,
- intervencionistická,
- marxistická.

3.17.1 LIBERÁLNÍ HOSPODÁŘSKO-POLITICKÁ KONCEPCE

Liberální hospodářsko-politická koncepce je založena na přesvědčení, že všechny hlavní ekonomické otázky (co, jak a pro koho vyrábět) jsou řešeny prostřednictvím tržního mechanismu. Proto jsou v tomto pojetí zásahy státu chápány jako zcela nepatřičné a rušivé a spíše je zde zdůrazňováno, proč nemá vláda (stát) do ekonomiky zasahovat; z toho důvodu zaujímá hospodářská politika v liberální koncepci pouze malý prostor. Podle Urbana (1994) vychází liberální hospodářsko-politická koncepce z těchto předpokladů:

- tržní systém umožňuje díky cenovému mechanismu a konkurenčnímu prostředí zajišťovat optimální alokaci zdrojů a současně umožňuje nejlepší uspokojení spotřebitelských preferencí,
- sledování individuálních zájmů každého subjektu přináší užitek celé společnosti, protože existuje harmonie individuálních a společenských zájmů,
- tržně orientovaná společnost má řadu předností: napomáhá vzniku a povzbuzuje podnikavost, iniciativu, pružnost, dynamiku ekonomických subjektů, a proto představuje progresivní hospodářský systém.

Z dosud uvedeného vyplývá, že liberální koncepce umožňuje realizaci tržně cenového koordinačního systému; ekonomická role státu je zredukována na:

- vnitřní a vnější zabezpečení (armáda a policie),
- ochranu vlastnických práv,
- ochranu rámcových podmínek nutných pro správné fungování trhu (ochrana konkurence, fungující peněžní trh, péče o určité veřejné statky - kupř. školství).

K ZAPAMATOVÁNÍ

Liberální hospodářsko-politická koncepce sice angažovanost státu v ekonomice nevyklučuje, nicméně redukuje ji pouze na nejnižší možnou míru. Státní zásahy jsou akceptovány tehdy, jestliže jsou ohroženy samotné atributy tržního systému, kterými jsou zdravě fungující tržní prostředí a zdravě fungující peněžní oběh.

Zastánci této koncepce jsou totiž přesvědčeni, že přílišné státní zásahy vedou k vládnímu selhání.

Z liberální hospodářsko-politické koncepce vychází konzervativní praktická hospodářská politika (např. monetarismus), která se začala prosazovat zhruba od počátku 80. let dvacátého století. Jejím charakteristickým rysem je přesvědčení o tom, že tržní systém je vnitřně stabilní, a proto úkolem hospodářské politiky v duchu řečeného nesmí být nic, co by tuto stabilitu mohlo porušit. Proto je možno konzervativní praktickou hospodářskou politiku stručně popsat takto:

- hlavní prioritou mezi cíli hospodářské politiky je snaha o udržení stabilní cenové hladiny a udržení vnější rovnováhy,
- hlavními nástroji jsou monetární politika a nástroje monetární politiky, především regulace nabídky peněz,
- praktická hospodářská politika je orientována na střednědobý až dlouhodobý časový horizont,
- hlavním úkolem praktické hospodářské politiky je formulace a úsilí o dodržování relativně stabilních pravidel; mezi nejdůležitější patří: konstantní množství peněžní masy v oběhu, které zabezpečuje centrální banka (přičemž nebere v potaz, v jaké fázi hospodářského cyklu se daná ekonomika právě nachází) a vyrovnaný státní rozpočet.

3.17.2 INTERVENCIÓNISTICKÁ HOSPODÁŘSKO-POLITICKÁ KONCEPCE

Intervencionistická hospodářsko-politická koncepce se s liberální koncepcí shoduje v tom, že koordinace ekonomických aktivit prostřednictvím trhu je hlavním procesem, který v ekonomice probíhá; nicméně existuje mnoho oblastí, kde tržní mechanismus selhává, resp. kde je jeho působení nedostatečné. Tímto tvrzením není v žádném případě oprávněnost existence tržního mechanismu zpochybněna, nicméně její zastánci argumentují ve prospěch toho, proč má stát do ekonomiky zasahovat. V tomto pojetí má tedy hospodářská politika dostatečně široký prostor.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Představitelé této koncepce jsou přesvědčeni, že k tomu, aby tržní systém mohl spolehlivě fungovat, je zapotřebí mnohem více státních zásahů, než jsou ochotni připustit liberálové; jedná se především o případy selhání trhu jako alokačního, rozdělovacího a informačního mechanismu.

Stát by měl v duchu této koncepce zasahovat tehdy, jedná-li se o:

- externality jako rozdíl mezi soukromými a společenskými náklady výroby a spotřeby;
- veřejné statky; v tomto případě by stát svou péčí neměl zúžit pouze na vnitřní a vnější bezpečnost, ale měl by se angažovat i při péči o infrastrukturu (to znamená v případě dopravní sítě, školství, zdravotní péče apod.);
- udržení konkurence na jednotlivých trzích, protože tato sama o sobě nemá tendenci se udržovat a kultivovat,
- životní rizika, protože tržní systém nedává proti nim dostatečnou záruku (jedná se kupř. o ztrátu pracovního místa, pracovní úrazy aj.);
- přerozdělování důchodů a majetků, protože tržní systém má tendenci k jejich prvotnímu nerovnoměrnému rozdělení;
- existenci nerovnovážných stavů, protože tržní systém nedisponuje účinnými mechanismy potřebnými k jejich odstranění.

Intervencionistická koncepce se v podobě praktické hospodářské politiky projevovala zhruba od 30. do 70. let dvacátého století; přitom čerpala převážně z Keynesovy makroekonomické teorie. Hlavní rysy této hospodářské koncepce je možno shrnout takto:

- prioritu mezi cíli má plná (vysoká) zaměstnanost; tento cíl byl později rozšířen o politiku, podporující hospodářský růst;
- hlavním nástrojem je regulování celkové poptávky prostřednictvím státních výdajů a daní, často i za cenu rozpočtového deficitu; dochází k růstu veřejného sektoru a podíl státu na HDP se zvyšuje;
- nástroje fiskální politiky jsou upřednostňovány před nástroji monetárními; monetární politika je podřízena potřebám politiky fiskální (stává se permissivní politikou);
- praktická hospodářská politika je orientována na krátkodobý časový horizont; snaží se minimalizovat cyklické výkyvy ekonomiky;
- hospodářská politika je orientována dovnitř ekonomiky; při jejím uplatňování dochází k růstu inflace a k poruchám ve vnější rovnováze.

3.17.3 MARXISTICKÁ HOSPODÁŘSKO-POLITICKÁ KONCEPCE

K ZAPAMATOVÁNÍ

Marxistická hospodářsko-politická koncepce považuje selhání tržního mechanismu při řešení ekonomických i sociálních problémů v ekonomice za totální, a proto koordinaci aktivit jednotlivých ekonomických subjektů jeho prostřednictvím zcela odmítá.

Signály trhu jsou při realizaci této koncepce nahrazeny příkazovým systémem, čímž je úplně potlačena svoboda všech hospodářských subjektů. Výběr cílů i nástrojů se tak stává doménou centra, které samo rozhoduje o všech hlavních ekonomických otázkách. Přitom jako „centrum“ je chápána vláda, resp. vládnoucí politická strana.

Stát je považován za univerzálního správce celé ekonomiky, kterou reguluje centrálním bilančně ukazatelovým plánem. Vlastnosti centrálního plánu (jeho neúplnost, stupňovitost a globálnost plánových bilancí) a povaha plánových ukazatelů vedou ve skutečnosti ke vzniku tzv. převráceného minima: podniky maximalizují vstupy (pracovní síly, materiál, energii, investice) a minimalizují výstupy (množství a kvalitu výrobků a služeb); chovají se tedy zcela obráceně než podniky tržní. Výsledky tohoto chování jsou známé: skutečná nabídka i poptávka se odklání od plánované, vzniká disproporce mezi makroekonomickými agregáty (nedostatkovost na jedné a neprodejné zásoby na druhé straně), nízká produktivita práce a nízká kvalita i technická úroveň výrobků a služeb.

Zatímco potenciální poptávka domácností je určena plánem, skutečná poptávka závisí na jejich chování, které plánem předurčeno není (a ani nemůže být). Proto vznikají úspory domácností, které mají výlučně charakter odložené kupní síly (a nikoliv kapitálových vkladů) a stávají se tak zásadním faktorem destabilizace spotřebního trhu. Hlavním zdrojem nerovnováhy spotřebního trhu je však izolace poptávky od nabídky. Nabídka na poptávku nereaguje přímo, ale se zpožděním a zprostředkovaně (korekcemi krátkodobého ročního plánu a centrálními investičními rozhodnutími v pětiletém plánu.) K adaptaci nabídky proto dochází buď s velkým časovým zpožděním anebo vůbec. Tím dochází na jedné straně k nedostatkovosti a na straně druhé k růstu neprodejných zásob.

Je tedy zřejmé, že příkazová ekonomika deformuje hospodářskou politiku na pouhé sestavení plánu a jeho plnění, a ve své podstatě potlačuje jakoukoliv svobodu a podnikavost v jednání ekonomických subjektů. K základním systémotvorným prvkům centrálně plánovaných ekonomik patří:

- centrální bilančně ukazatelový plán, který je rozepisovaný prostřednictvím plánových ukazatelů na jednotlivé podniky;

- tvorba mezd a zisků není vázána na tržby za prodej zboží a služeb a na míru zhodnocení disponibilního kapitálu, ale na plnění ukazatelů státního plánu;
- pevné (plánované) ceny jsou dány „centrem“ na všech „tržích“;
- existuje izolace vnitřních „trhů“ od světových (tzv. autarkie centrálně plánovaných ekonomik).

Tabulka 1: Srovnání vybraných hospodářsko-politických koncepcí

	Keynesiánství	Monetarismus	Ordoliberalismus	Centrálně plánované hospodářství
Koncepce	Intervencionistická	liberální	liberální	marxistická
Důvod vzniku	Světová hospodářská Krize	vládní selhání - meze intervencionismu	kolaps řízeného hospodářství	Říjnová revoluce v Rusku
Teoretické závěry	omezenost agregátní poptávky	význam měnové rovnováhy	řád ekonomické soutěže	totální selhání tržního mechanismu
Role státu	Prvořadá	co nejmenší	významná zejména v legislativě	maximální
Časový horizont	Krátkodobý	dlouhodobý	spíše dlouhodobý	krátkodobý
Cíle HP	plná zaměstnanost, plynulý růst	měnová stabilita	soutěživost, konsensus	HP de facto neexistuje, vše je podřízeno centrálnímu plánu
Nástroje HP	Fiskální	monetární	systémotvorné	centrální plán

Zdroj: Němcová, Žák (1997), vlastní úprava

SHRNUTÍ KAPITOLY

Během vývoje ekonomické teorie se začaly profilovat dvě skupiny názorů na roli státu v ekonomice. Proto v současné době mluvíme o liberální hospodářské politice a intervencionistické hospodářské politice.

Mezi teorie, z nichž vychází liberální hospodářská politika, řadíme učení fyziokratů, klasický liberalismus, neoklasické teorie a školy z nich vycházející, monetarismus.

Mezi teoretické zdroje, na základě kterých se formovala intervencionistická hospodářská politika, patří učení merkantilistů, keynesiánství a všechny školy vycházející z jeho učení, teorie plánování.

Hospodářsko-politická koncepce je tedy soubor názorů, které orientují aktéry hospodářské politiky při výběru cílů a nástrojů. Existují tři základní hospodářsko-politické koncepce: liberální, intervencionistická, marxistická.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Fyziokraté viděli zdroj bohatství národů v hromadění drahých kovů.
2. Merkantilisté preferovali v ekonomice „přirozený řád“.
3. Za myšlenkového otce nových klasiků je považován Milton Friedman.
4. Keynesiánci zpochybnili nutnost každoročně vyrovnaného rozpočtu
5. Institucionalismus byl založen na kritice neoklasické ekonomie.

Vyberte jednu správnou odpověď

6. Podle A. Smitha patří mezi povinnosti státu:
 - a) poskytnout každému členu společnosti potřebnou péči
 - b) poskytnout každému členu společnosti práci
 - c) chránit společnost před násilím a vnějším napadením
 - d) chránit společnost před bídou
7. Mezi směry propagující intervencionistickou hospodářskou politiku *nepatří*:
 - a) učení fyziokratů
 - b) merkantilismus
 - c) školy vycházející z učení J. M. Keynesa
 - d) řízení pomocí plánování
8. Fyziokraté viděli zdroj bohatství:
 - a) v hromadění peněz
 - b) v hromadění bohatství
 - c) v hromadění drahých kovů
 - d) v přírodě, půdě a zemědělství
9. Škola racionálních očekávání:
 - a) postuluje, že očekávaná hospodářská politika je neúčinná
 - b) je součástí indikativního plánování
 - c) někdy využívá i adaptivního očekávání
 - d) patří mezi intervencionistické směry ekonomických učení
10. Indikativní plánová jako forma hospodářské politiky bylo/je používáno:
 - a) USA
 - b) Velká Británie za vlády M. Thatcherové
 - c) Francie

d) Německo

ODPOVĚDI

1. N, 2. N, 3. N, 4. P, 5. P, 6c, 7a, 8d, 9a, 10c

4 HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA A STÁT

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Ve čtvrté kapitole se zaměříme na roli státu v rámci hospodářské politiky a její pojetí jako disciplíny teoretické tak praktické. Stát hraje při tvorbě cílů a využívání nástrojů hospodářské politiky velmi důležitou roli, proto je třeba znát rozdíl mezi systémotvornou a regulativní hospodářskou politikou a základní pojmy jako je ekonomická efektivnost, sociální spravedlnost či stabilita společnosti. Nedílnou součástí hospodářské politiky je také politický pragmatismus.

CÍLE KAPITOLY

- Umět definovat hospodářskou politiku jako praktickou činnost ale také jako teoretickou disciplínu
- Umět popsat vazby mezi ekonomickou teorií, ekonomikou a hospodářskou politikou
- Naučit se rozlišit a definovat systémotvornou a regulativní HP
- Umět vysvětlit pojem ekonomická efektivnost, Paretoovo optimum a Marshallovské zlepšení
- Vyjádřit podstatu sociální spravedlnosti a stability společnosti
- Umět popsat vztahy mezi nástroji a cíli HP

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

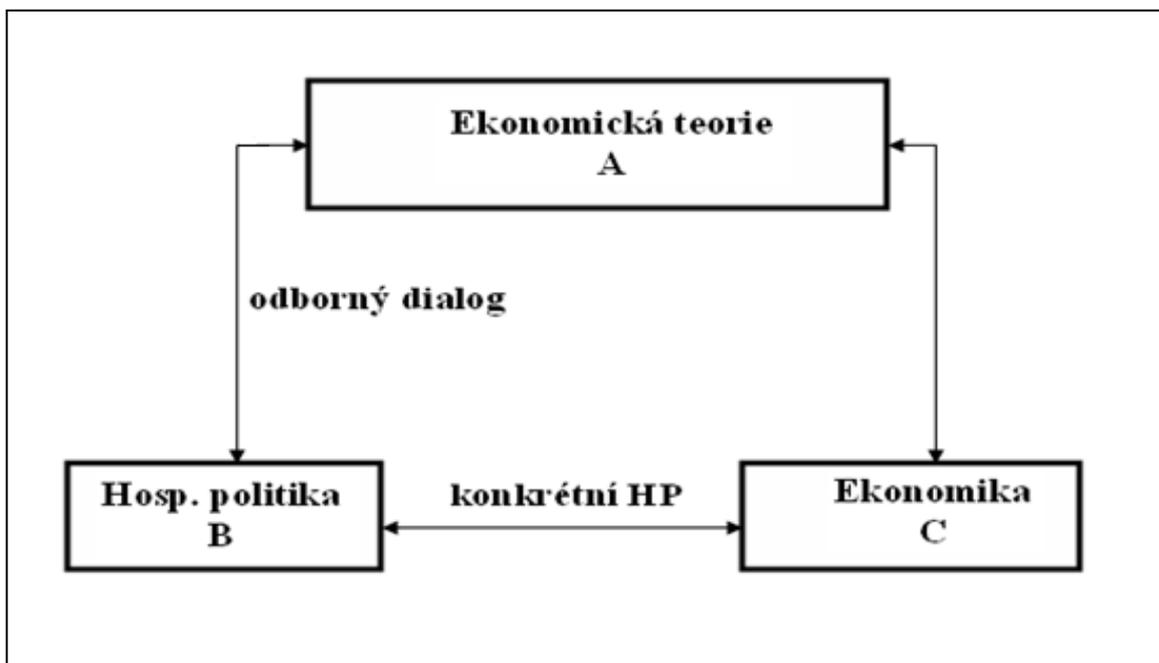

Anglosaský směr, efektivnost, ekonomická efektivnost, Euckenovo pravidlo, konstruující HP, kontinentální směr, Marshallovské zlepšení, Meadeho princip zodpovědnosti, Mundellův princip, nadřazenost, Paretoovo optimum, politický pragmatismus, regulace, regulativní HP, sociální spravedlnost, stabilita společnosti, systémotvorná HP, teorie druhého nejlepšího, Tinbergenovo pravidlo, zlepšení.

4.1 Hospodářská politika a její vazby

V literatuře se setkáváme s dvojím pojetím hospodářské politiky. Může být chápána jako „přístup státu k ekonomice své země“ (Kliková, Kotlán, 2006, s. 11), kdy je vnímána jako praktická činnost, při níž jsou sledovány a pomocí různých nástrojů realizovány vytýčené cíle (hospodářské, sociální), např. centrální banka ovlivňuje výši kurzu, množství peněz v ekonomice, pomocí úrokových sazeb se snaží podpořit ekonomický růst; vláda působí prostřednictvím zvyšování (snižování) daní (dotací) na veřejné rozpočty a udržení sociální rovnováhy, podporuje exportní odvětví apod.

Druhé pojetí vidí hospodářskou politiku jako teoretickou vědní disciplínu, která je zaměřena na analýzu situací, do kterých se praktická hospodářská politika může dostat. Předkládá názor na řešení dané situace včetně nástrojů odpovídajících nabízeným řešením. Teorie hospodářské politiky vychází primárně z ekonomických teorií, nicméně čerpá také z poznatků z oblasti politologie, práva a veřejné správy, což naznačuje, že hospodářská politika je hraniční disciplínou mezi ekonomii a politologií.

Obrázek 6: Souvislosti teorie a tvorby hospodářské politiky

Při popisu Obrázku 6 se vysvětlíme souvislosti teorie a tvorby hospodářské politiky:

- **vazba a – C** představuje pozitivní ekonomii, tedy ekonomii založenou na analýze hospodářství, která se při jejím zobecnění stává teoretickou reflexí ekonomiky.
- **vazba a – B – C** znázorňuje normativní ekonomii, jejímž cílem je formulovat hospodářskou politiku.

- **vazba a – B** vyjadřuje odborný dialog státní exekutivy a subjektů ekonomické teorie, který vede k formulování praktické hospodářské politiky.
- **vztah B – C** pak představuje konkrétní hospodářskou politiku, která je pragmatickou reakcí na ekonomiku.

Zatímco s praktickou hospodářskou politikou se v různých podobách setkáváme již od dob antiky, teorie hospodářské politiky je disciplínou relativně mladou. Její vznik datujeme do 30. let 20. století, kdy se vyvinuly dva základní směry utváření hospodářské politiky:

- **Anglosaský** – HP je chápána jako krátkodobá konjunkturální politika (hlavním představitelem je J. M. Keynes. Na vznik tohoto směru měl vliv stav amerického hospodářství ve 30. letech 20. století.
- **Kontinentální** – HP je vnímána jako konstitutivní, systémotvorná činnost státu (hlavními představiteli jsou W. Eucken a L. Erhard). Vznik tohoto směru byl ovlivněn nutností poválečné obnovy Německa.

Mezi shodné znaky, které oba směry vykazují, patří respektování trhu za současného konstatování jeho nedokonalostí a skutečnost, že intervence státu do ekonomiky jsou možné pouze tehdy, jestliže doplňují nebo zdokonalují tržní mechanismus.

Naopak se liší v pohledu na druh státních intervencí. Kontinentální směr vidí předmět státní intervence především v systémotvorné činnosti státu, aniž by byla zcela vyloučena jeho regulativní činnost. Anglosaský směr předpokládá, že systém fungování ekonomiky je dán, a proto se soustředí na regulativní činnost.

Našemu ekonomickému myšlení je jak z geopolitického, tak i z historického hlediska bližší kontinentální přístup k tvorbě hospodářské politiky.

4.2 Systémotvorná versus regulativní hospodářská politika

Jak již bylo řečeno, kontinentální směr rozeznává dva typy principů hospodářské politiky:

- Konstruuující, který vytváří hospodářský řád (systém).
- Regulativní napomáhající udržovat systém schopný fungování.

KONSTRUUJÍCÍ HP

Konstruuující (systémotvorná) hospodářská politiky by měla být tržně konformní, aby nezavdávala příčinu k prosazování úzkých zájmů.

V demokratické společnosti je tato otázka řešena v rámci demokratických pravidel dělby moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Společnost pak musí zabezpečit ochranu soukromého vlastnictví, ochranu smluv a volný přístup na trhy.

REGULATIVNÍ HP

Vznik regulativní hospodářské politiky je reakcí na potřebu regulace nedokonalých trhů.

Mezi hlavní důvody regulace řadíme:

- výdaje na přirozené potřeby (obrana, právo, ...)
- výdaje na veřejné statky (školství, zdravotnictví)
- rozdělování a přerozdělování důchodů (sociální konsensus).

Vládní regulace ať už na mikroúrovni (regulace cen, mezd, dílčích trhů), tak na makroúrovni (např. monetární politika) by měla sledovat tyto cíle:

- nastavit pravidla hry, která dají jak výrobcům, tak spotřebitelům důvěru ve fungování trhů (otázka legislativy a konstrukce právního řádu),
- zajistit všem přístup k potřebným informacím,
- podporovat konkurenci.

V současnosti se formují dva hlavní pohledy na oblasti regulace:

- **Tradiční (old-style) regulace** (regulace cen a mezd, odvětvová regulace, regulace veřejných statků apod. – souvisí s keynesiánskou hospodářskou politikou),
- **Nové vlny (new-wave) regulace** (otázky ochrany jednotlivců, ochrana životního prostředí, snižování rizik a nejistoty ochranou a podporou šíření informací).

Každý regulační zásah však zavádí ekonomiku směrem, kterým by se sama nepohybovala a kromě tržních deformací sebou nese i náklady na realizaci regulačních zásahů. Za pozitivní ho v tržní ekonomice lze považovat pouze tehdy, pokud má krátkodobý respektive střednědobý charakter.

Za hlavní negativa regulace můžeme považovat:

- vysoké nepotřebné výdaje,
- omezuje rozsah svobody, čímž destimuluje ekonomickou aktivitu a inovační potenciál,
- konzervují stávající strukturu ekonomiky (chrání výstup, ale brání vstupu do odvětví).

Otázku, jak se výše vyjmenovaným problémům vyhnout, se snaží řešit politika deregulace. Mezi její základní nástroje patří:

- zrušení regulačních pravidel, která již nejsou funkční,
- prověření stávajících regulačních opatření, zda nepůsobí nesprávným směrem,
- prověření regulačních opatření z hlediska nákladů a výnosů.

Doprovodnými činnostmi deregulace jsou demonopolizace a privatizace.

4.3 Hospodářská politika a stát

K ZAPAMATOVÁNÍ

Hospodářská politika dané země musí brát v potaz měnící se podmínky ve světové ekonomice, stále rostoucí tendence k internacionalizaci trhu, a na ně reagovat, neboť se ukazuje, že ekonomická vyspělost ovlivňuje v celosvětovém měřítku také politiku.

Hospodářská politika tak čím dál víc zasahuje do tvorby politického systému a právního řádu společnosti. Podstatou tohoto procesu je trojí nezávislost ekonomických subjektů:

- nezávislost na státu a státní moci,
- nezávislost na společenských skupinách,
- nezávislost na sobě navzájem.

V demokratické společnosti je hospodářská aktivita vlády soustředěna na:

- alokaci (podpora efektivnosti),
- sociální spravedlnost (přerozdělení),
- stabilitu (makroekonomická hospodářská politika).

4.3.1 EKONOMICKÁ EFEKTIVNOST

Ekonomická efektivnost prostupuje všemi oblastmi hospodářské politiky, k základním pojmům, se kterými v souvislosti s tímto jevem pracujeme, patří:

- **Zlepšení** – změna, která je určitým způsobem žádoucí;
- **Nadřazenost** – vztah dvou situací, ze kterých je jedna více žádoucí. Je-li situace A více žádoucí než situace B, je A nadřazeno B a přechod od B k A je zlepšením;
- **Efektivní** je taková situace, která již nemůže být zlepšena.

Např. ve výrobě může dojít ke zlepšení na straně vstupů nebo výstupů. Efektivní výroba však nemůže být zlepšena ani na straně vstupů, ani na straně výstupů. Efektivnost jednotlivce je vyjádřena indifferenční křivkou. Společenské indifferenční křivky pak vyjadřují preference ve společnosti, která je pro zjednodušení rozdělena na dvě skupiny.

ZAPAMATOVÁNÍ

Efektivnost nastává tehdy, pokud dojde ke shodě obou skupin nebo tehdy, pokud je první skupina majoritní a druhá leží mimo interval shody (platí většinové pravidlo a společenská indifferenční křivka je dána indifferenční křivkou majority).

Pokud toto rozšíříme pro více než dva subjekty, definujeme efektivnost jako změnu, z níž má užitek alespoň jeden subjekt a ostatní nejsou poškozeni, neboli tato situace je paretoovsky efektivní (Paretovo optimum).

PARETOVO OPTIMUM

Situace, kdy si nikdo nemůže polepšit, aniž by si jiný pohoršil.

Paretoovsky optimální (efektivní) je situace, kdy X je přípustná alokace a X' taková že:

1. X' je přípustná,
2. Všechny subjekty jsou při alokaci X' přinejmenším stejně uspokojeny jako při X a přinejmenším jeden z nich je při X' spokojen více.

MARSHALLOVSKÉ ZLEPŠENÍ

Df

V případě, že celkový efekt je vyčíslitelný a dojde k celkovému zlepšení, ale na úkor určité skupiny lidí, nazýváme tuto situaci Marshallovským zlepšením.

Vyjádřit ho můžeme matematickým zápisem takto:

$$\sum \text{přínosů} - \sum \text{ztrát} > 0$$

Jestliže dospějeme k situaci, kdy už žádné Marshallovské zlepšení není možné, mluvíme to této situaci jako o marshallovsky efektivní. Obecně se však předpokládá, že negativní dopady marshallovských zlepšení nepostihují pouze jednu skupinu obyvatel, ale že se v čase rovnoměrně rozdělí.

Další řešení efektivnosti nabízí tzv. Teorie druhého nejlepšího, která vychází z Paretova optima.

TEORIE DRUHÉHO NEJLEPŠÍHO

Df

Podle této teorie je v případě, že jedna nebo více paretovských podmínek nemůže být uspokojena ze závažných institucionálních důvodů, je efektivní takové rozdělení, kde druhá nejlepší pozice je zajištěna uspokojením zůstatkových podmínek.

Chceme-li mluvit o zlepšení, předpokládáme, že ekonomika je permanentně neefektivní. Milton Friedman používá pro situace, kdy ať je ekonomika organizována sebelépe, je stále neefektivní, termín „božský byrokrat“, který:

- zná všechny výrobní preference,
- zná všechny preference členů společnosti,
- má neomezenou moc určovat lidem, co mají dělat,
- jeho jediným cílem je maximalizace blahobytu v marshallovském smyslu.

Efektivní ekonomické podmínky jsou pak takové, které nelze zlepšit ani božským byrokratem.

4.3.2 POJETÍ SOCIÁLNÍ SPRAVEDLNOSTI

Princip sociální spravedlnosti je historicky nejstarším a zároveň nejdůležitějším principem sociální politiky, neboť sociální spravedlnosti je základním stavebním kamenem právního řádu demokratického státu. O dosažení sociální spravedlnosti usiluje každý stát, a proto by tento princip měl patřit k základním mravním hodnotám každého jedince a každé společnosti.

V současné době převládá v oblasti sociální politiky liberální pojetí „skutečných práv člověka“. Za přirozená práva jsou považována negativně vymezená práva, kdy každý má právo vyžadovat, aby:

- nikdo neohrožoval jeho život,
- nebránil mu ve svobodném jednání,
- neomezoval disponování vlastnictvím.

Ostatní práva vymezená pozitivně (právo na práci, právo na vzdělání, právo na zdravotní péči apod.) nejsou chápána jako práva, ale jako prosba a jsou realizována na základě přijetí odpovídajících zákonů vycházejících ze základních společenských smluv (vnitrogenerační a mezigenerační dohody). Vnitrogenerační dohodou je např. sociální zabezpečení, kdy budoucí příjmy jednotlivců jsou nejisté, a proto se společnost dohodne na systému, kde bohatí budou podporovat chudé. Příkladem mezigenerační smlouvy je konsensus o důchodovém zabezpečení.

SOCIÁLNÍ POLITIKA

V oblasti sociální spravedlnosti se hospodářská politika přiklání k politice systémotvorné a nazýváme ji politikou sociální. Sociální politika funguje ve dvou rovinách, jako politika nápravy učiněných příkoří (pasivní - retrospektivní) a jako politika snažící se předcházet možným sociálním otřesům (aktivní - perspektivní).

S ohledem na použité nástroje pak rozlišujeme politiku intervencionistickou, která se snaží odstranit již vzniklé problémy, a politiku systémotvornou řešící problémy prostřednictvím tvorby legislativní úpravy ve fázi jejich vzniku. Vzájemné působení ukazuje Tabulka 2.

Tabulka 2: Dvojitá charakteristika sociální politiky

SOCIÁLNÍ POLITIKA	pasivní	aktivní
intervencionistická	A	B
Systémotvorná	C	D

Zdroj: Němcová, Žák (1997).

V situaci A intervencionistická politika řeší nakupené problémy neadekvátní hospodářské politiky následným přerozdělením.

Situace B představuje preventivní řešení sociálních dopadů prostřednictvím hospodářsko-politických opatření.

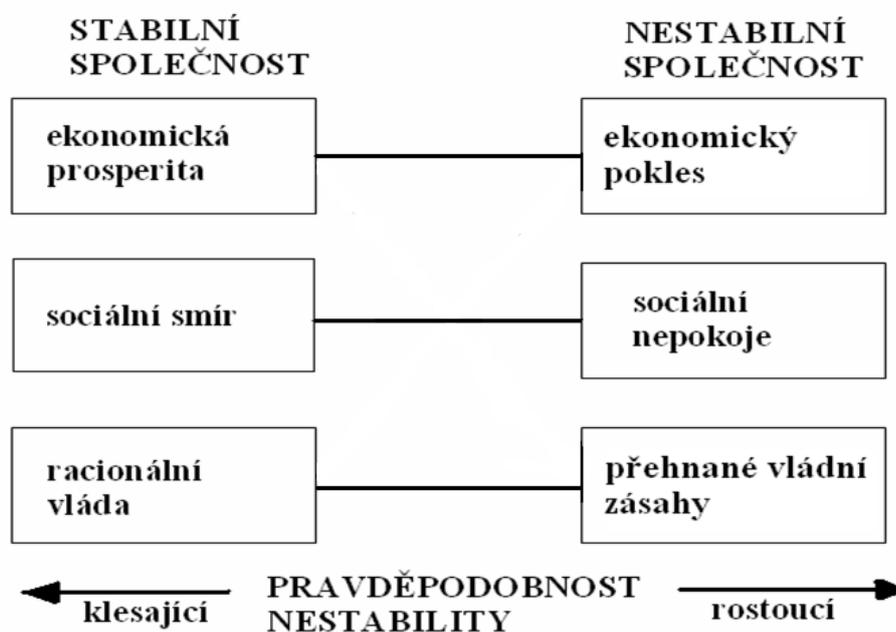
Situace C neexistuje a situace D představuje proces výstavby sociálního systému, sociálního řádu.

4.3.3 POJETÍ STABILITY SPOLEČNOSTI

Kromě toho, že stabilita společnosti souvisí se sociální stabilitou, závisí na řadě jiných faktorů, které nemají ekonomický charakter. Stabilita společnosti závisí na řešení problémů, které se projevují:

- v oblasti politiky (změna vlády, střídání stran, změny v koalici po volbách, apod.),
- v oblasti ekonomiky (špatný vývoj ekonomických ukazatelů a následný dopad na životní úroveň),
- v oblasti sociální (sociální nejistoty vedoucí k nespokojenosti ve společnosti).

Změny v těchto třech oblastech nemusí být vždy zdrojem nestability. Někdy k jejímu vzniku stačí jen negativní očekávání, panika, fámy a účelně zveřejněné nepravdivé informace. Obrázek 7 znázorňuje základní prvky vedoucí k nestabilitě s různým stupněm pravděpodobnosti.

Obrázek 7: Faktory stability ve společnosti

Pouze racionální jednání a chování vlády je předpokladem efektivního vývoje ekonomiky. Ekonomickou racionalitu můžeme vymezit jako účelové, rozumové chápání problému, které vede ke zvýšení efektivnosti nebo hospodárnosti ekonomického procesu. Rozdělujeme dvě roviny racionality v ekonomii.

Mikroekonomickou racionalitu (maximalizaci zisku u výrobce, maximalizace užitku u spotřebitele). V makroekonomii se tato jednoznačnost ztrácí, protože makroekonomie je východiskem hospodářské politiky, v níž ani cíle, ani nástroje nejsou jednoznačné. Nicméně cíle hospodářské politiky by měly být efektivní.

Ve vztazích mezi cíli hospodářské politiky a použitými nástroji platí pravidlo systémové konformity, tedy, že v každém systému by měly být používány pouze nástroje, které jsou s tímto systémem v souladu.

EUCKENOVO PRAVIDLO

Euckenovo pravidlo, které požaduje, co největší stálo a průhlednost hospodářské politiky.

Racionální výběr nástrojů hospodářské politiky nutně vychází z výběru racionálního cíle, čemuž odpovídají následující principy.

TINBERGENOVO PRAVIDLO

Tinbergenovo pravidlo postuluje, že je nutno disponovat tolika nástroji hospodářské politiky, kolik si hospodářská politika stanoví cílů.

Bohužel však již nic neříká o tom, který z nástrojů lze použít k dosažení toho kterého cíle. Tento problém řeší následující princip.

MUNDELLŮV PRINCIP

Podle Mundellova principu je každému cíli přiřazen ten nástroj, který má na něj největší vliv.

K odlišení zodpovědnosti za správné přiřazení nástrojů k cílům se pak používá Meadeho princip zodpovědnosti.

MEADEHO PRINCIP ZODPOVĚDNOSTI

Df

V podstatě jde o to, aby za každý makroekonomický cíl byla zodpovědná jediná instituce, která má na používání nástroje výlučný vliv.

4.3.4 POLITICKÝ PRAGMATISMUS

I kdyby však vláda všechna výše uvedená pravidla a doporučení dodržela, může její rozhodnutí vyvolat pochybnosti. Toto je způsobeno skutečností, že ekonomická teorie nezaujímá v otázkách formulování cílů a nástrojů jednoznačný postoj o jejich racionalitě, proto si pomáhá:

- mikroekonomizováním makroekonomických kategorií (využití mikroekonomického aparátu k řešení makroekonomických problémů),
- využíváním matematických modelů,
- hledáním řešení v oblasti politické racionality (vedlo ke vzniku „nové politické ekonomie“).

V souvislosti s diskusemi o konkrétních hospodářsko-politických opatřeních se v ekonomické teorii užívá zjednodušení ve srovnání optimální a pragmatické hospodářské politiky. V těchto diskuzích se zpravidla dochází k závěru, že ideálu nelze dosáhnout těchto důvodů:

- cíle nelze jednoznačně určit,
- cílový stav je dosažitelný jen s určitou pravděpodobností,
- existují bariéry při dosahování cílového stavu (časová náročnost, vysoké náklady),
- ideální řešení vyžaduje prostředky neslučitelné s demokratickými ideály současné společnosti.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Pragmatický přístup vychází ze skutečnosti, že všechna hospodářsko-politická rozhodnutí se realizují v podmínkách nejistoty a mohou se vlastně projevit jako nesprávná. Proto se řídí pravidlem tzv. „politiky malých kroků“, což znamená, že se zaměřuje na realizaci s částečnými výsledky.

Nároky kladené na racionalitu této politiky jsou sice menší, nicméně splnitelné a tím pádem před voliči obhajitelné. Díky své krátkodobosti a operativnosti (nikoliv systémovostnosti) bývá pragmatická hospodářská politika často kritizována, ovšem ukazuje se, že i formou politiky krátkých kroků lze prosazovat dlouhodobější strategie (za předpokladu znovuzvolení stávající vlády).

SHRNUTÍ KAPITOLY

V literatuře se setkáváme s dvojitým pojetím hospodářské politiky. Může být chápána jako „přístup státu k ekonomice své země“ (Klíková, Kotlán, 2006, s. 11), kdy je vnímána jako praktická činnost nebo jako teoretická disciplína, která je zaměřena na analýzu situací, do kterých se praktická hospodářská politika může dostat. Předkládá názor na řešení dané situace včetně nástrojů odpovídajících nabízeným řešením.

Teorie hospodářské politiky vychází primárně z ekonomických teorií, nicméně čerpá také z poznatků z oblasti politologie, práva a veřejné správy, což naznačuje, že hospodářská politika je hraniční disciplínou mezi ekonomii a politologií.

Rozlišujeme dva základní směry utváření hospodářské politiky – anglosaský a kontinentální.

Kontinentální směr pak rozeznává dva typy principů HP – konstruuující a regulativní.

Vnik regulativní hospodářské politiky je reakcí na potřebu regulace nedokonalých trhů. V současnosti se formují dva hlavní pohledy na oblast regulace – tradiční (old style) a tzv. nové vlny (new wave). Za hlavní negativa regulace můžeme považovat vysoké výdaje, omezení svobod a konzervaci stávajícího stavu ekonomiky.

Hospodářská politika dané země musí brát v potaz měnící se podmínky ve světové ekonomice a reagovat na ně.

Efektivnost nastává tehdy, pokud dojde ke shodě obou skupin nebo tehdy, pokud je první skupina majoritní a druhá leží mimo interval shody (platí většinové pravidlo a společenská indifferenční křivka je dána indifferenční křivkou majority).

V případě, že celkový efekt je vyčíslitelný a dojde k celkovému zlepšení, ale na úkor určité skupiny lidí, nazýváme tuto situaci Marshallovským zlepšením.

Princip sociální spravedlnosti je historicky nejstarším a zároveň nejdůležitějším principem sociální politiky, neboť sociální spravedlnosti je základním stavebním kamenem právního řádu demokratického státu.

S ohledem na použité nástroje rozlišujeme sociální politiku intervencionistickou, která se snaží odstranit již vzniklé problémy, a sociální politiku systémotvornou řešící problémy prostřednictvím tvorby legislativní úpravy ve fázi jejich vzniku.

Stabilita společnosti souvisí se sociální stabilitou a závisí na řadě faktorů, které nemají ekonomický charakter.

Pragmatický přístup vychází ze skutečnosti, že všechna hospodářsko-politická rozhodnutí se realizují v podmínkách nejistoty a mohou se vlastně projevit jako nesprávná. Proto se řídí pravidlem tzv. „politiky malých kroků“, což znamená, že se zaměřuje na realizaci s částečnými výsledky.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Politický pragmatismus se opírá o poznání, že všechna rozhodnutí se realizují v podmínkách nejistoty, ale vždy se projeví jako správná.
2. Systémotvornou HP můžeme označit také jako konstrující.
3. Efektivní situace může být vždy ještě zlepšena.
4. V rámci sociální politiky mimo jiné rozlišujeme soc. politiku intervencionistickou a aktivní.
5. Marshallovska efektivnost je nadřazena Paretovské efektivnosti.

Vyberte jednu správnou odpověď

6. Mezi negativa regulace řadíme:
 - a) nízké výdaje
 - b) konzervaci stávající struktury ekonomiky
 - c) stimulaci ekonomické aktivity
 - d) podporu vstupu do odvětví
7. Mezi základní pojmy analýzy efektivnosti patří:
 - a) zlepšení, hranice výrobních možností, posun po indifferenční křivce
 - b) zlepšení, nadřazenost, efektivní
 - c) sociální blahobyt, konsensus, efektivnost
 - d) konsensus, svoboda, přerozdělování
8. Tinbergenovo pravidlo říká, že:
 - a) je nutno disponovat tolika nástroji hospodářské politiky, kolik si HP stanovila cílů

- b) každému cíli má být přiřazen takový nástroj, který má na něj největší vliv
- c) za každý cíl má být zodpovědná nějaká instituce
- d) zmíněné pravidlo neexistuje

9. Situaci, kdy $\sum \text{přínosů} - \sum \text{ztrát} = 0$ nazýváme::

- a) Arrowův teorém
- b) Paretovy efektivity
- c) Marhallovo zlepšení
- d) ani jedna odpověď není správná

10. Hospodářská politika jako vědní disciplína:

- a) je přístup státu k ekonomice dané země
- b) je praktická činnost, při níž jsou sledovány a pomocí různých nástrojů realizovány vytýčené cíle
- c) analyzuje situace, do kterých se může dostat praktická hospodářská politika
- d) nepředkládá návrhy na řešení situací a nenavrhuje nástroje, které odpovídají nabízeným řešením.

ODPOVĚDI

1. N, 2. P, 3. N, 4. P, 5. N, 6b, 7b, 8a, 9c, 10c

5 MOŽNOSTI A MEZE HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Jelikož hospodářská politika čelí ať už při své tvorbě nebo aplikaci řadě omezení, bude tato kapitola věnována právě jim. Byla vybrána ta nejdůležitější, poněvadž není možné popsat všechna. Nejdříve se však podíváme na to, jaké jsou možnosti hospodářské politiky v jednotlivých typech společenského zřízení a to z hlediska teorie a praktické činnosti. V rámci omezení se pak zaměříme na časová zpoždění v jednotlivých fázích hospodářsko-politického rozhodování, problém souvislosti politického a hospodářského cyklu, který si popíšeme na 4 základních modelech a seznámíme se s pojmy jako nevyužití politického kapitálu či byrokracie.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat teoretické a praktické možnosti HP
- Rozlišit pojmy demokracie, diktatura a anarchie
- Definovat důvody jednotlivých vládních selhání
- Popsat jednotlivé fáze hospodářsko-politického rozhodování a přiřadit k nim časová zpoždění
- Rozlišit oportunistické a ideologické strany, racionální a neracionální voliče
- Umět popsat předpoklady, fungování a závěry jednotlivých modelů popisujících problematiku souvislostí hospodářského a politického cyklu
- Definovat politické kapitál
- Umět popsat důsledky pokud převáží teoretický či naopak praktický přístup k HP

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Byrokracie, časová zpoždění, fáze hospodářsko-politického rozhodování, Hibbsův model, hospodářský cyklus, ideologické strany, neracionální voliči, Nordhausův model, omezení HP, oportunistické strany, politický cyklus, politický kapitál, praktické možnosti HP, racionální ideologický model, racionální oportunistický model, racionální voliči, teoretické možnosti, HP, vládní selhání, zájmy a schopnosti politiků,

5.1 Možnosti hospodářské politiky

Možnosti hospodářské politiky jsou determinovány existujícím společenským uspořádáním. Společnost může být organizována jako:

- despotická,
- anarchická,
- demokratická.

Pro posouzení možností se běžně používá hodnocení ve třech rovinách:

- maximální využití možností (teoretických - T_{MAX} , praktických - P_{MAX}),
- průměrné (střední) využití možností (teoretických - T_{STR} , praktických - P_{STR}),
- minimální využití možností (teoretických - T_{MIN} , praktických - P_{MIN}).

Toto hodnocení je ještě zkoumáno ve dvou úrovních: na úrovni celospolečenské a na úrovni individuální.

5.1.1 DESPOTICKÁ SPOLEČNOST

V despotické společnosti (diktatuře) jsou teoretické možnosti hospodářské politiky jak na celospolečenské, tak na individuální úrovni minimální, protože v tomto společenském uspořádání neexistuje dialog při formulování cílů ani kontrolní mechanismy, použitelné ke zjištění, jak a zda vůbec těchto cílů bylo dosaženo; proto jsou teoretické poznatky využívány jen ve velmi malém rozsahu (T_{MIN}). Praktické možnosti je třeba posuzovat ze dvou úrovní: na celospolečenské úrovni jsou maximální - P_{MAX} , protože pravomoci diktátora jsou neomezené; na úrovni individuální jsou však minimální - P_{MIN} , protože jakákoliv individuální aktivita je potlačována. Konečnou reálnou podobu možností hospodářské politiky v despotické společnosti jako průnik teoretických a praktických možností na obou úrovních vidíme v tabulce 3.

Tabulka 3: Reálné možnosti HP v despotické společnosti

celospolečenská úroveň	$T_{MIN} \cap P_{MAX}$
individuální úroveň	$T_{MIN} \cap P_{MIN}$

5.1.2 ANARCHICKÁ SPOLEČNOST

Anarchickou společnost můžeme charakterizovat jako bezvládní, kdy základní myšlenkou je vytvoření společenského zřízení bez vlády jednoho člověka nad druhým. Proto jsou zde teoretické možnosti hospodářské politiky téměř neomezené - T_{MAX} . Při hodnocení možností

praktické hospodářské politiky budeme rozlišovat opět obě úrovně. Na úrovni celospolečenské jsou vzhledem k nemožnosti koordinovat jednotlivé kroky hospodářské politiky (vzhledem k bezvládní) minimální – P_{MIN} , zatímco na individuální úrovni jsou prakticky bez omezení – P_{MAX} . Konečnou reálnou podobu možností anarchické hospodářské politiky jako průnik teoretických a praktických možností na obou úrovních vidíme v tabulce 4.

Tabulka 4: Reálné možnosti HP v anarchické společnosti

celospolečenská úroveň	$T_{\text{MAX}} \cap P_{\text{MIN}}$
individuální úroveň	$T_{\text{MAX}} \cap P_{\text{MAX}}$

5.1.3 DEMOKRATICKÁ SPOLEČNOST

Jako demokratickou označujeme takovou společnost, ve které je zabezpečena účast lidu na jejím řízení. To znamená, že možnosti hospodářské politiky jak teoretické, tak i praktické jsou podmíněny souhlasem většiny s navrhovaným programem a cíli; díky tomu jsou možnosti teoretické i praktické hospodářské politiky na střední - průměrné úrovni – P_{STR} , resp. T_{STR} . Konečná reálná podoba možností hospodářské politiky v demokratické společnosti jako průnik teoretických a praktických možností na obou úrovních je zachycena v tabulce 5.

Tabulka 5: Reálné možnosti HP v demokratické společnosti

celospolečenská úroveň	$T_{\text{STR}} \cap P_{\text{STR}}$
individuální úroveň	$T_{\text{STR}} \cap P_{\text{STR}}$

Protože formy společenského uspořádání nejsou neměnné a neustále se v čase vyvíjejí, je zřejmé, že také hospodářská politika a její možnosti jak praktické, tak i teoretické se neustále mění a „přizpůsobují“ stávajícímu společenskému uspořádání.

5.2 Omezení hospodářské politiky

Omezení hospodářské politiky je způsobeno především vládními selháními.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Problematika vládních selhání se začala v ekonomické a politické obci diskutovat až koncem 70. let 20. století, tedy v období po selhání keynesiánsky orientované hospodářské politiky. Jednalo se v podstatě o příspěvek teoretiků školy veřejné volby ke zdůvodnění hospodářsko-politických neúspěchů.

Neúspěchy se projevovaly ve vysoké nezaměstnanosti, stagnaci či poklesu produktu, vysoké inflaci a vnější nerovnováze. Ti spatřovali hlavní důvod neúspěchu hospodářské politiky v selhání principu „osvíceného vládce“. Mezi vládní selhání patří zájmy a schopnosti politiků a byrokracie, časová zpoždění v hospodářské politice, problém souvislosti politického a hospodářského cyklu, nevyužití politického kapitálu a vztah politiků k ekonomické teorii a praxi.

5.2.1 ZÁJMY A SCHOPNOSTI POLITIKŮ A BYROKRACIE

K ZAPAMATOVÁNÍ

Vládní selhání v podobě nerealizace optimální hospodářské politiky způsobené byrokracií a politiky může mít v zásadě dva důvody: první z nich je dán tím, že politici a voliči se setkávají na politickém trhu s cílem maximalizovat svůj užitek.

Politikové maximalizují svůj užitek, jsou-li znovu zvoleni; byrokracie maximalizuje svůj užitek, získá-li maximum výhod pro sebe (to znamená moc, postavení, prestiž, příjmy apod.). Tato maximalizace užtku vede k „vyhledávání renty“, tedy k odklonu politiků a byrokracie od obecně prospěšných a efektivních cílů. Toto selhání je v podstatě způsobeno rozdílnými cíli zájmových skupin (politiků, byrokratů, voličů a lobbistů), kdy problémem není jenom existence těchto zájmových skupin a jejich tlaků na politiky a byrokraty, ale také skutečnost, že v důsledku jejich „síly“ dochází v podstatě k nastolení zájmů menšiny na úkor „mlčící“ většiny. Druhá podoba vládního selhání způsobeného politiky a byrokraty je zapříčiněna jejich schopnostmi. I když přijmeme předpoklad, že politici stejně jako byrokracie nesledují především své vlastní zájmy, může dojít k jejich selhání z důvodu jejich odborné neschopnosti.

5.2.2 ČASOVÁ ZPOŽDĚNÍ A FÁZE HOSPODÁŘSKO-POLITICKÉHO ROZHODOVÁNÍ

Protože se všechna hospodářsko-politická rozhodnutí odehrávají v reálném čase, je jejich příprava i vlastní realizace na čas náročná. Jinak řečeno, je třeba uvažovat s reálnými časovými dimenzemi jednotlivých rozhodnutí.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Každé hospodářsko-politické rozhodnutí sestává z několika fází, přičemž každá fáze je doprovázena určitým časovým zpožděním. Pokud vláda může dané rozhodnutí a s ním spojené časové prodlení ovlivnit přímo, mluvíme o vnitřních časových zpožděních.

Vnitřní časová zpoždění provázejí tyto fáze hospodářsko-politického rozhodování:

Nejdříve musí dojít ke zjištění, že vznikl a narůstá hospodářský problém, který si vyžaduje řešení. Nastává fáze diagnózy hospodářsko-politického problému a zjišťuje se, zda jde o přechodný problém, který se „vyřeší sám“, nebo jestli se jedná o závažnou odchylku od uvažovaného trendu, a je zapotřebí zásahu ze strany státu. Diagnózu problému provádějí ekonomičtí experti, výzkumné ústavy apod.; jejich závěry jsou pomocí hromadných sdělovacích prostředků sdělovány veřejnosti, ale i vládě a veřejnost musí na tento problém reagovat - musí „tlačit“ na vládu ve smyslu jeho řešení. Zda vláda bude tento tlak akceptovat, či jakým způsobem bude na něj reagovat, závisí na hospodářsko-politické koncepci, kterou zastává.

Shromáždění potřebných informací se děje prostřednictvím statistických šetření, která vycházejí ze soustavy národních účtů. V případě vzniku mimořádně závažných problémů jsou k jejich diagnóze zřizovány speciální komise, které závěry své činnosti předkládají parlamentu. Fázi diagnózy, která je časově velmi náročná, odpovídá časové zpoždění poznávací.

Na základě předchozí diagnózy musí vláda naplánovat, jakými přístupy pro odstranění problému se bude řídit; přitom musí vymezit všechna možná řešení problému a zaměřit se pouze na ta, která jsou konformní se zastávanou hospodářsko-politickou koncepcí. Další krok v této fázi plánování je spojen s výběrem vhodných nástrojů, pomocí nichž je možno vzniklý problém eliminovat. Při svém rozhodování má vláda ztíženou pozici tím, že je vystavena různým lobbistickým tlakům. Přijaté hospodářsko-politické opatření musí být také politicky průchodné a mělo by napomoci vládě i k rozšíření (nebo aspoň udržení) stávající voličské základny. Časové zpoždění, spojené s fází plánování, označujeme jako plánovací zpoždění.

Ve fázi rozhodnutí vláda definitivně rozhodne, která konkrétní opatření a které konkrétní nástroje k eliminaci problému budou použity. Samozřejmě, že toto výsledné rozhodnutí se může lišit od původních představ vlády, jež měla ve fázi plánování, což je odvislé kupř. od toho, jak se jí podařilo přesvědčit parlament, koaliční partnery, velké sociální skupiny, nadnárodní instituce atd. o způsobech řešení uvažovaného problému. Toto konečné rozhodnutí vlády může mít podobu zákona, vládního nařízení anebo jen právně závazné normy. Časové zpoždění, které odpovídá fázi rozhodnutí, označujeme jako administrativní.

Po realizaci fáze rozhodnutí vláda již nemůže plnění rozhodnutí ovlivňovat přímo; nastává fáze kontroly, kdy vláda zjišťuje, jak reagují hospodářské subjekty. To ovšem znovu vyžaduje čas.

Časová zpoždění, která již vláda ovlivnit přímo nemůže, nazýváme časová zpoždění vnější; jsou spojena s podnikovou úrovní.

V rozhodovací fázi se hospodářské subjekty seznamují s obsahem rozhodnutí vlády a odhadují, jakým způsobem to ovlivní jejich činnost. Za tím účelem mohou zpracovávat i různé krátkodobé prognózy. Časové zpoždění s tím spojené nazýváme rozhodovací zpoždění.

V závěrečné fázi vedení podniků konkrétně „realizuje“ vládní rozhodnutí; může kupř. rozhodnout o reorganizaci výroby, o zastavení některých provozů apod. Zpoždění, která jsou spojena se závěrečnou fází, označujeme jako výrobní zpoždění.

Proč je otázka jednotlivých fází a souvisejících časových zpoždění tak důležitá?

K ZAPAMATOVÁNÍ

Každá vláda musí respektovat posloupnost jednotlivých fází, které jsou součástí jejího rozhodování s vědomím, že existují etapy, jejichž dobu trvání může zkrátit (vnitřní zpoždění), ale také etapy, jejichž dobu trvání již ovlivnit nemůže (vnější zpoždění). Vláda také musí respektovat skutečnost, že různé fáze rozhodování jsou různě časově náročné, a s vědomím této skutečnosti je realizovat.

Časová zpoždění považujeme za vládní selhání především z důvodu neefektivnosti, která vzniká v důsledku nesouladu okamžiku, kdy je změna nutná a kdy reálně nastane. Jsou-li zpoždění výrazná, může např. dojít k extrémnímu prohloubení negativních externalit (znečištění životního prostředí) či k zániku externalit pozitivních (krach zemědělského sektoru) nebo k negativnímu ovlivnění hospodářského cyklu.

5.2.3 PROBLÉM SOUVISLOSTI POLITICKÉHO A HOSPODÁŘSKÉHO (EKONOMIC- KÉHO) CYKLU

Nesoulad politického a ekonomického cyklu (PEC) vede ve svém důsledku k selhání efektivnosti hospodářské politiky.

Politickým cyklem, který trvá zpravidla 4 roky, se rozumí cyklické střídání velikosti popularity v průběhu volebního období a s tím související přizpůsobování „populárních“ a „nepopulárních“ opatření v tomto období.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Pokud je ekonomický a politický cyklus v souladu, tzn., že po volbách je ekonomika v konjunktře a je třeba provést restriktivní hospodářskopolitická opatření a před dalšími volbami je v recesi a je třeba začít uplatňovat expanzivní hospodářskou politiku, tak k vládnímu selhání nedochází. Tato situace je však zpravidla výjimkou než pravidlem.

Nesoulad politického a ekonomického cyklu pak nutně vede k provádění neadekvátních a neefektivních opatření vlády v mikro i makro sféře a dochází ke stejným důsledkům jako v případě existence časových zpoždění.

Na rozdíl od hospodářského cyklu, jehož dobu trvání lze jen velmi přibližně a obtížně odhadnout, je politický cyklus jednoznačně determinován termínem voleb. Politický cyklus je totiž založen na předpokladu, že vláda se chová racionálně ve smyslu maximalizace vlastního užitku (užitku vládních politiků). Proto provádí nepopulární opatření ihned po volbách, zatímco před volbami realizuje „lívivou“ politiku využívajíc toho, že voliči mají „krátkou“ paměť a kvůli současnosti zapomínají na nepříjemnosti v minulosti.

Ekonomická teorie vazbu politického a ekonomického cyklu diskutuje na čtyřech modelech, které jsou založeny na trade-off vztahu mezi inflací a nezaměstnaností (Phillipsova křivka), jenž symbolizuje souvislost mezi dvěma základními vnitřními cíli hospodářské politiky, a to mezi dosažením reálného růstu ekonomiky (a s tím souvisejícího zvýšení zaměstnanosti) a dosažením nízké a stabilní míry inflace.

V modelech jsou rozlišovány oportunistické a ideologické strany a racionální (racionálně se chovající) a neracionální voliči.

OPORTUNISTICKÉ X IDEOLOGICKÉ STRANY

Oportunistické strany se snaží zapůsobit na všechny voliče bez ohledu na jejich politické přesvědčení a názory.

Ideologické strany se nezaměřují na všechny voliče, ale pouze na ty, kteří mají politickou orientaci v souladu s danou stranickou ideologií.

Pokud si představíme politické spektrum, je zřejmé, že strany orientované levicově budou preferovat jiné cíle než strany orientované pravicově. Preference cílů politických stran ukazuje tabulka 6.

Tabulka 6: Preference cílů politických stran

	Levice	Střed	pravice
1.	plná zaměstnanost	-	stabilita cen
2.	spravedlivé rozdělení důchodů	-	-
3.	-	stabilita cen	-
4.	růst ekonomiky	-	-

5.	-	růst ekonomiky	vyrovnaná platební bilance
6.	-	plná zaměstnanost	-
7.	-	spravedlivé rozdělení důchodů	-
8.	cenová stabilita	-	růst ekonomiky
9.	-	vyrovnaná platební bilance	plná zaměstnanost
10.	-	-	-
11.	vyrovnaná platební bilance	-	-
12.	-	-	spravedlivé rozdělení důchodů

Zdroj: Kliková, Kotlán (2006) podle Kirschen, E.S. - Bernard, J. - Bestes, H. a kol. (1964).

OPORTUNISTICKÉ X IDEOLOGICKÉ STRANY

Racionální voliči jsou takoví, kteří při svém rozhodování zvažují veškeré dostupné informace a hodnotí nejenom minulé, ale i očekávané budoucí chování politické strany. Proto utvářejí svá očekávání racionálně.

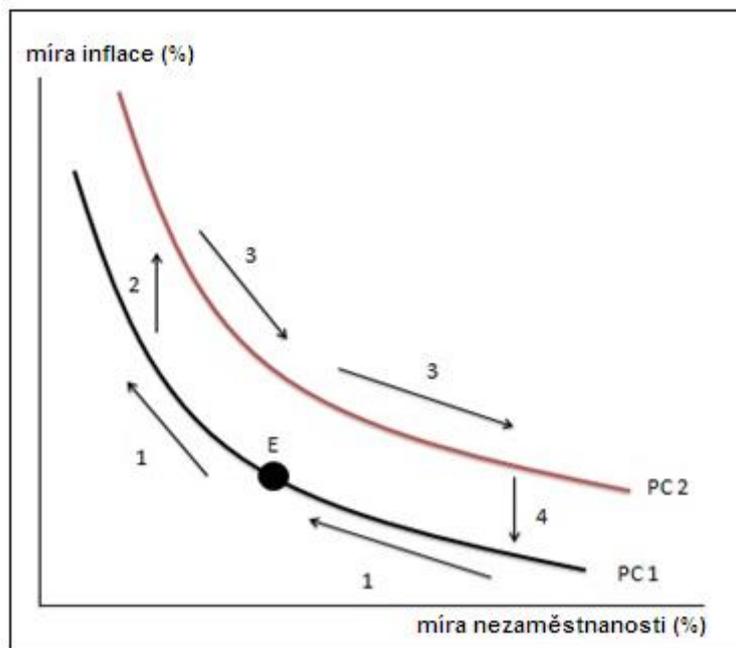
Neracionální voliči jsou všichni ostatní.

Z uvedeného plyne jeden důležitý závěr. V těch modelech, ve kterých vystupují racionální voliči, vláda nemůže ovlivnit reálné veličiny (kupř. velikost produkce nebo výši zaměstnanosti), ale pouze veličiny nominální (kupř. inflaci).

NORDHAUSŮV MODEL – OPORTUNISTICKÉ STRANY, NERACIONÁLNÍ VOLIČI (OBRÁZEK 8)

Model je založen na těchto předpokladech:

- ekonomika je popsána Phillipsovou křivkou,
- inflační očekávání jsou přizpůsobivá (adaptivní),
- inflace je přímo kontrolována politiky,
- politici jsou oportunističtí,
- voliči jsou neracionální,
- termín voleb je předem určen.

Obrázek 8: Nordhausův model politicko-ekonomického cyklu (PEC)

Legenda:

volby ... termín voleb,

PC₁, PC₂ ... Phillipsovy křivky v období 1, 2,

- (1) ... důsledky předvolební expanze, která snižuje nezaměstnanost a zvyšuje inflaci,
- (2) ... povolební inflační růst a přechod na PC₂,
- (3) ... restriktivní politika pro potlačení inflace, následně provázená růstem nezaměstnanosti,
- (4) ... přechod na PC₁ a počátek další předvolební expanze.

NORDHAUSŮV MODEL - ZÁVĚRY

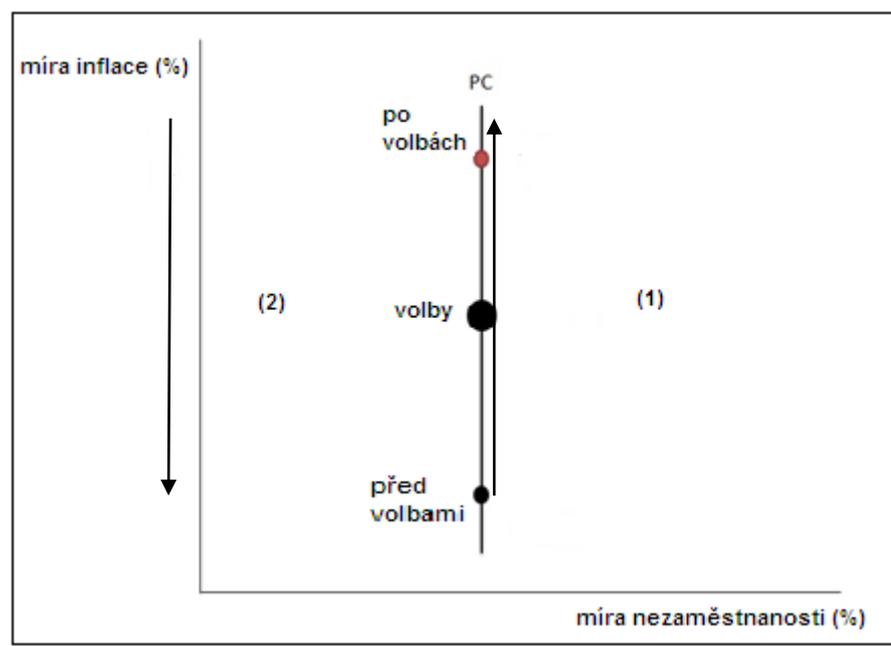
Pokud je ekonomický a politický cyklus v souladu, tzn., že po volbách je ekonomika v konjunktúře a je třeba provést restriktivní hospodářskopolitická opatření a před dalšími volbami je v recesi a je třeba začít uplatňovat expanzivní hospodářskou politiku, tak k vládnímu selhání nedochází. Tato situace je však zpravidla výjimkou než pravidlem. Nesoulad politického a ekonomického cyklu pak nutně vede k provádění neadekvátních a neefektivních opatření vlády v mikro i makro sféře a dochází ke stejným důsledkům jako v případě existence časových zpoždění.

Každá vláda provádí stejnou politiku. Ke konci volebního období hospodářskou expanzí podporuje ekonomický růst, čímž dochází ke snižování nezaměstnanosti, avšak také k růstu inflace. Po volbách musí vláda inflaci následnou restrikcí začít snižovat.

RACIONÁLNÍ OPORTUNISTICKÝ MODEL – OPORTUNISTICKÉ STRANY, RACIONÁLNÍ VOLIČI (OBRÁZEK 9)

Model je založen na těchto předpokladech:

- ekonomika je popsána Phillipsovou křivkou,
- inflační očekávání jsou racionální,
- inflace je přímo kontrolována politiky,
- politici jsou oportunističtí,
- voliči jsou racionální,
- termín voleb je předem určen.

Obrázek 9: Racionální oportunistický model PEC

Legenda:

PC ... dlouhodobá Phillipsova křivka,

(1) ... rostoucí inflace v důsledku předvolební expanzivní politiky,

(2) ... klesající inflace v důsledku povolební restrikce.

RACIONÁLNÍ-OPORTUNISTICKÝ MODEL - ZÁVĚRY

V případě racionálně se chovajících voličů, nemůže vláda předvolební expanzí pozitivně ovlivnit ekonomický růst a nezaměstnanost, pouze dojde k růstu inflace. Po volbách

pak nebude protiinflační restrikce spojená s následným růstem nezaměstnanosti (poklesem výstupu).

Jestliže ovšem existuje asymetrie v informacích mezi politiky a voliči, potom voliči mají méně informací než politici, resp. mají je zkreslené, což umožní politikům i v tomto modelu ovlivňovat reálné veličiny (to znamená velikost produkce nebo výši zaměstnanosti)². Potom tento model přechází v model Nordhausův.

HIBBSŮV IDEOLOGICKÝ MODEL – IDEOLOGICKÉ STRANY, NERACIONÁLNÍ VOLIČI (OB- RÁZKY 10 A 11)

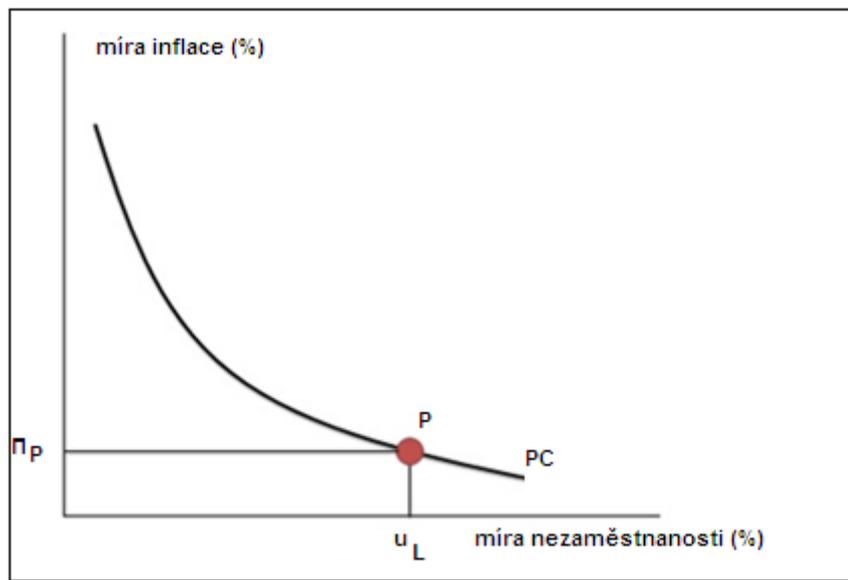
Model je založen na těchto předpokladech:

- ekonomika je popsána Phillipsovou křivkou,
- inflační očekávání jsou přizpůsobivá,
- inflace je přímo kontrolována politiky,
- politici jsou ideologičtí (různé strany upřednostňují různé cíle),
- voliči si uvědomují ideologické rozdíly mezi stranami a volí tu, která jim nabízí přitažlivější politiku,
- termín voleb je předem určen.

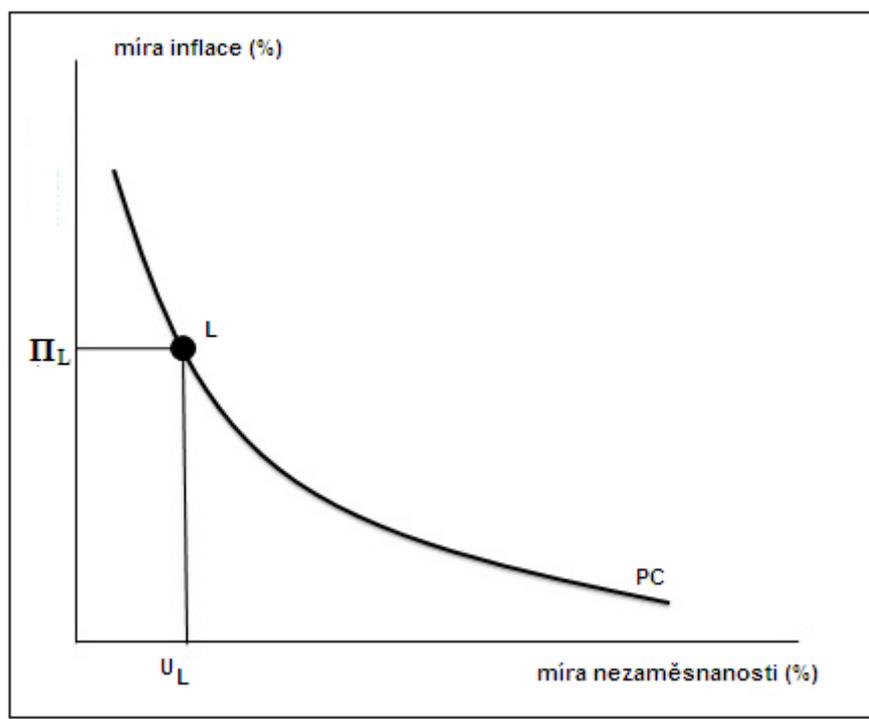
Legenda:

- π_L ... míra inflace dle levicového programu,
- π_P ... míra inflace dle pravicového programu,
- u_L ... míra nezaměstnanosti dle levicového programu,
- u_P ... míra nezaměstnanosti dle pravicového programu,
- **L** ... cílový stav ekonomiky levicové vlády,
- **P** ... cílový stav ekonomiky pravicové vlády.

² Stejně tak mohou politikové ovlivnit reálné veličiny v případě nepružných mezd a cen.

Obrázek 10: Hibbsův ideologický model PEC pro pravicovou vládu

Obrázek 11: Hibbsův ideologický model PEC pro levicovou vládu

HIBBSŮV MODEL - ZÁVĚRY

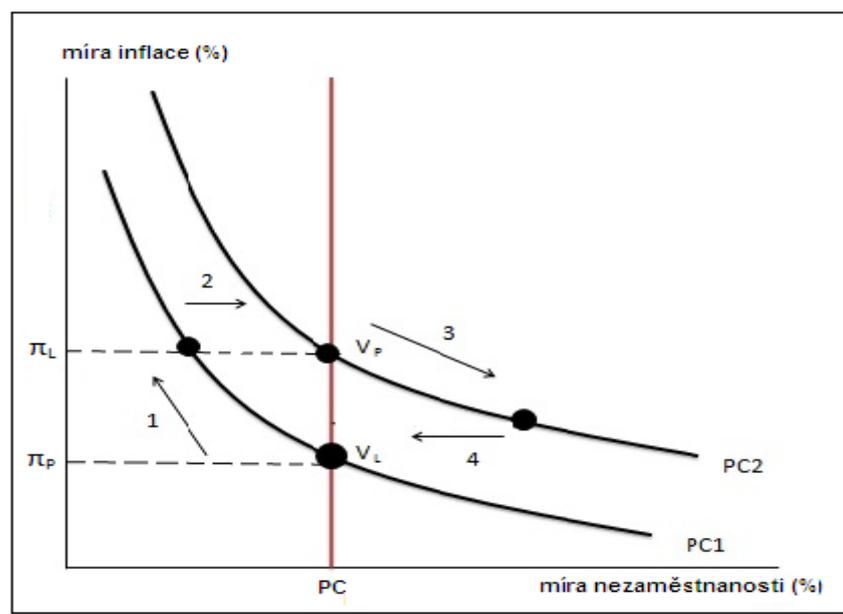
Popisujeme-li ekonomiku Phillipsovou křivkou, potom si každá vláda na ní zvolí bod (cíl), který je preferován na základě jejího programu. Strany pravicové bod (**P**) s nízkou inflací a relativně vysokou nezaměstnaností a strany levicové bod (**L**) s nízkou nezaměstnaností a relativně vysokou inflací. Ideologické strany tak neprovádějí účelovou, oportu-

nistickou politiku (viz předchozí modely), ale snaží se dlouhodobě dosahovat cílového stavu (L, P). Střídání levicových a pravicových vlád pak způsobuje posuny po Phillipsově křivce.

RACIONÁLNÍ IDEOLOGICKÝ MODEL – IDEOLOGICKÉ STRANY, RACIONÁLNÍ VOLIČI (OB- RÁZEK 12)

Model je založen na těchto předpokladech:

- ekonomika je popsána Phillipsovou křivkou,
- inflační očekávání jsou racionální,
- inflace je přímo kontrolována politiky,
- strany jsou ideologické,
- voliči jsou racionální, uvědomují si rozdíly mezi stranami, a volí tu, která jim nabízí jimi preferovanou politiku,
- termín voleb je předem určen.

Obrázek 12: Racionální ideologický model

Legenda:

V ... volby,

PC₁, PC₂ ... krátkodobé Phillipsovy křivky při očekávané inflaci,

PC ... dlouhodobá Phillipsova křivka,

π_P ... míra inflace dle pravicového programu,

π_L ... míra inflace dle levicového programu,

- (1) ... hospodářská politika levice před volbami,
- (2) ... přirozené přizpůsobení,
- (3) ... hospodářská politika pravice před volbami,
- (4) ... přirozené přizpůsobení.

RACIONÁLNÍ-IDEOLOGICKÝ MODEL - ZÁVĚRY

V tomto případě dochází k výkyvům reálných veličin jen krátkodobě (voliči jsou racionální), a to pouze na začátku prvého volebního období. V dalších obdobích právě racionální uvažování voličů tomu zabrání. Levicová politika směřující ke snížení nezaměstnanosti vede pouze k akceleraci inflace, naopak pravicová politika k jejímu snížení.

5.2.4 NEVYUŽITÍ POLITICKÉHO KAPITÁLU

POLITICKÝ KAPITÁL

Politickým kapitálem se rozumí možnost nově zvolené vlády provádět nepopulární opatření bez větších politických následků a sociálních pnutí, protože od ní nejsou požadovány měřitelné ekonomické výsledky.

Výrazný politický kapitál mají také vlády v zemích, ve kterých dochází ke změnám politického režimu či vlády.

Nevyužití tohoto kapitálu především v počátcích transformačního období je považováno za vládní selhání. Pokud tedy stát v tomto období neprovede potřebné institucionální změny, nebude pravděpodobně možné později dosáhnout společenský konsensus a potřebné změny zrealizovat.

5.2.5 VZTAH POLITIKŮ K EKONOMICKÉ TEORII A PRAXI

Vládní selhání může nastat také v případě, pokud u politiků existuje nepoměr v přístupu k teorii a praxi. V zásadě mohou nastat dva případy: pokud převažuje výrazně teoretický přístup politiků k hospodářské politice, může to mít pozitivní efekt na vytvoření ekonomického řádu, avšak úporné lpění na proklamovaných zásadách a praxí neprovozených nástrojích může vést k nesprávně prováděné hospodářské politice. Naopak, převažuje-li pragmatismus v hospodářské politice, potom dochází k poměrně obtížnému vytváření institucionálního rámce a významnému ovlivňování politiků zájmovými skupinami.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Možnosti hospodářské politiky jsou determinovány existujícím společenským uspořádáním.

V despotické společnosti (diktatuře) jsou teoretické možnosti hospodářské politiky jak na celospolečenské, tak na individuální úrovni minimální a praktické možnosti je třeba posuzovat ze dvou úrovní: na celospolečenské úrovni jsou maximální, protože pravomoci diktátora jsou neomezené; na úrovni individuální jsou však minimální, protože jakákoliv individuální aktivita je potlačována.

Teoretické možnosti hospodářské politiky v anarchické společnosti jsou téměř neomezené. Praktické možnosti na úrovni celospolečenské jsou vzhledem k nemožnosti koordinovat jednotlivé kroky hospodářské politiky (vzhledem k bezvládní) minimální, zatímco na individuální úrovni jsou prakticky bez omezení.

V demokratické společnosti jsou možnosti hospodářské politiky jak teoretické, tak i praktické podmíněny souhlasem většiny s navrženým programem a cíli; díky tomu jsou možnosti teoretické i praktické hospodářské politiky na střední - průměrné úrovni.

Vládní selhání v podobě nerealizace optimální hospodářské politiky způsobené byrokracií a politiky může mít v zásadě dva důvody: první z nich je dán tím, že politici a voliči se setkávají na politickém trhu s cílem maximalizovat svůj užitek.

Každé hospodářsko-politické rozhodnutí sestává z několika fází, přičemž každá fáze je doprovázena určitým časovým zpožděním. Pokud vláda může dané rozhodnutí a s ním spojené časové prodloužení ovlivnit přímo, mluvíme o vnitřních časových zpožděních, pokud nemůže, hovoříme o vnějších časových zpožděních.

Nesoulad politického a ekonomického cyklu vede ve svém důsledku k selhání efektivnosti hospodářské politiky. Nesoulad politického a ekonomického cyklu vede k provádění neadekvátních a neefektivních opatření vlády v mikro i makro sféře a dochází ke stejným důsledkům jako v případě existence časových zpoždění.

Oportunistické strany se snaží zapůsobit na všechny voliče bez ohledu na jejich politické přesvědčení a názory, zatímco ideologické strany se nezaměřují na všechny voliče, ale pouze na ty, kteří mají politickou orientaci v souladu s danou stranickou ideologií.

Racionální voliči jsou takoví, kteří při svém rozhodování zvažují veškeré dostupné informace, a proto utvářejí svá očekávání racionálně, neracionální voliči jsou všichni ostatní.

Nevyužití tohoto kapitálu především v počátcích transformačního období je považováno za vládní selhání. Vládní selhání může nastat také v případě, pokud u politiků existuje nepoměr v přístupu k teorii a praxi. Pokud převažuje výrazně teoretický přístup politiků k hospodářské politice, může to mít pozitivní efekt na vytvoření ekonomického řádu,

avšak úporné lpění na proklamovaných zásadách a praxí neprověřených nástrojích může vést k nesprávně prováděné hospodářské politice. Naopak, převažuje-li pragmatismus v hospodářské politice, potom dochází k poměrně obtížnému vytváření institucionálního rámce a významnému ovlivňování politiků zájmovými skupinami.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Mezi vládní selhání patří zájmy a schopnosti politiků a byrokracie.
2. Délka trvání vnějších zpoždění je vládou přímo ovlivnitelná.
3. Politický kapitál má každá strana, která vyhraje volby.
4. Racionální voliči pracují pouze s informacemi z minulosti.
5. Jakákoliv byrokracie je pro chod státu škodlivá.

Vyberte jednu správnou odpověď

6. Mezi vládní selhání nepaří:
 - a) externality
 - b) časová zpoždění
 - c) zájmy byrokracie
 - d) politicko-ekonomický cyklus
7. Nordhausův model politicko-ekonomického cyklu předpokládá:
 - a) oportunistické strany, racionální voliče, inflační očekávání jsou přizpůsobivá (adaptivní)
 - b) oportunistické strany, neracionální voliče, inflační očekávání jsou přizpůsobivá (adaptivní)
 - c) ideologické strany, neracionální voliče, inflační očekávání jsou nepřizpůsobivá
 - d) ideologické strany, racionální voliče, inflační očekávání jsou přizpůsobivá
8. K vládnímu selhání dochází především z důvodu:
 - a) existence veřejných statků
 - b) existence externalit
 - c) existence byrokracie
 - d) nespravedlivého rozdělení příjmů ve společnosti
9. Soulad ekonomického a politického cyklu se v praktické hospodářské politice projevuje tak, že:
 - a) vláda se snaží voličům zalíbit, a proto neprovádí nepopulární opatření vůbec

- b) vláda provádí nepopulární opatření na konci volebního období, kdy se ekonomika nachází v recesní mezeře
- c) vláda provádí nepopulární opatření na začátku volebního období, kdy se ekonomika nachází v inflační mezeře
- d) žádná z uvedených možností není správná

10. Pokud převažuje výrazně teoretický přístup politiků k HP:

- a) může to mít pozitivní efekt na vytvoření ekonomického řádu
- b) vede ke správně prováděné HP
- c) nemá žádný vliv

ODPOVĚDI

1. P, 2. N, 3. N, 4. N, 5. N, 6a, 7b, 8c, 9c, 10a

6 PROCES TVORBY HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY A SYSTÉM SPOLEČENSKÉHO ROZHODOVÁNÍ V HP

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole se seznámíme s procesem tvorby hospodářské politiky, který úzce souvisí s procesem řízení, a který můžeme rozdělit do čtyř etap. Jelikož je hospodářská politika tvořena na základě konsensu a kompromisu, osvětlíme si tyto pojmy a podíváme se, jaké jsou možnosti jejich dosahování a náklady, které při jejich dosahování vznikají. Popíšeme si, na základě jakých pravidel vznikají hospodářsko-politická rozhodnutí a k jakým problémům může dojít. Ukážeme si také, jak lze tyto problémy v podobě např. volebního paradoxu řešit. Naučíme se, jaký je rozdíl mezi systémem poměrného a většinového zastoupení. Vše si budeme demonstrovat na příkladech z praxe, s nimiž se běžně setkáváme.

CÍLE KAPITOLY

- Seznámit se s procesem rozhodování v HP
- Definovat pojem kompromis a konsensus
- Seznámit se možnostmi dosahování kompromisu a konsensu a rozlišit druhy nákladů, které jsou s ním spojeny
- Umět popsat pravidlo jednomyslné shody
- Popsat volební paradox a možnosti jeho řešení
- Popsat Arrowův teorém a možnosti jeho řešení
- Definovat pojem volič – medián a teorém středního voliče
- Na praktickém příkladu popsat logrolling
- Rozlišit systém většinového a poměrného zastoupení

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Arowův teorém, externí náklady konsensu, jednomyslná shoda, kompromis, konsensus, konsensuální vyjednávání, logrolling, náklady souhlasu, proces řízení, reprezentativní demokracie, teorém středního voliče, většinové pravidlo, volební paradox

Proces tvorby hospodářské politiky úzce souvisí s procesem řízení, který můžeme rozdělit do čtyř etap, ve kterých jsou zahrnuty následující činnosti (Němcová, Žák, 1997, s. 93):

- vyhodnocení vstupních informací; to v podstatě znamená kontrolu předchozího cyklu řízení;
- příprava rozhodnutí;
- rozhodování;
- provedení rozhodnutí.

Na počátku procesu řízení je zapotřebí vyhodnotit vstupní informace; ty jsou porovnávány s původním odhadem vývoje. Jestliže se skutečný vývoj shoduje s vývojem očekávaným, odpovídají další činnosti původně sestavenému plánu, který vznikl v předchozích cyklech řízení. Pokud se skutečnost od původního odhadu vývoje liší, objevuje se **problém**, který musí být identifikován a pro který je formulován cíl, jenž bude při řešení problému sledován. Výsledkem této etapy je souhlas s přípravou rozhodnutí.

Etapa přípravy rozhodnutí soustřeďuje činnosti, jejichž výsledkem je příprava variant budoucího možného vývoje a příprava variant způsobů, jak tento „problémový“ vývoj řešit.

Etapu rozhodování můžeme rozdělit do dvou částí; v první části je hodnocena účinnost jednotlivých variant a rizika, která jsou s nimi spojená. Na základě tohoto hodnocení je vybrána optimální varianta, která má nejvyšší účinnost a rizika s ní spojená jsou nejmenší. Tato varianta je posléze realizována. Druhá část této etapy je ve své podstatě fází kontrolní; pomocí zpětné vazby se navracíme na začátek procesu a zjišťujeme, nakolik se fáze provedení rozhodnutí shoduje s předpokládaným vývojem.

Pokud mluvíme o procesu tvorby hospodářské politiky, má proces řízení tyto části:

- makroekonomická analýza
- diagnóza a vysvětlení,
- prognóza a tvorba programu,
- kontrola prognózovaných variant makroekonomickou analýzou.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Za tvorbu hospodářské politiky v podmínkách parlamentní demokracie odpovídá parlament a vláda, ale jejími skutečnými tvůrci jsou politické strany, které ovšem ovlivňují různé zájmové svazy a skupiny, lobby a neziskové organizace. Je zřejmé, že politická strana, která chce mít vliv na tvorbu hospodářské politiky, musí vypracovat takový program, který jí zajistí dostatečný počet voličů.

Základním dokumentem, kterým vláda deklaruje svou hospodářskou politiku a její zaměření, je vládní prohlášení. Jeho charakter je dán výsledkem voleb; jestliže ve volbách získaly nejvyšší počet hlasů pravicově orientované politické strany, potom kromě preferovaných cílů pravice bude ve vládním prohlášení zakotvena svoboda jednotlivce, preferováno soukromé vlastnictví a formulován požadavek co možná nejmenších zásahů státu do ekonomiky.

V případě volebního vítězství levicově orientovaných politických stran bude (opět kromě preferovaných cílů levice) leitmotivem vládního prohlášení nastolení sociálně spravedlivé společnosti, zachování různorodosti forem vlastnictví a podpora státních zásahů do ekonomiky.

Strany středu se ve svých principech pohybují mezi těmito dvěma vymezeními. Nicméně jejich priority jsou v různých společnostech definovány odlišně, proto se k jejich konkrétnějšímu vymezení používá označení jako strany pravého (levého) středu, krajní pravice, krajní levice apod.

Základním předpokladem pro přijetí jakéhokoliv rozhodnutí pro tvorbu hospodářské politiky je shoda (konsensus) aktérů HP. Proto i vládní prohlášení v případě koaliční vlády je výsledkem konsensu všech zúčastněných politických stran.

6.1 Konsensus a kompromis

KONSENSUS

Pojem „konsensus“ znamená shodu a připomíná latinský výraz „consensus omnia“, což znamená všeobecná shoda.

Obecně si pod pojmem konsensus můžeme představit dohodu o základních pravidlech fungování společnosti a o jejích základních cílech. Společenský konsensus pak představuje míru ztotožnění se členů společnosti s jejími základními cíli a principy fungování; čím je tato míra ztotožnění vyšší, tím je společnost stabilnější.

Není-li možno dosáhnout konsensu, pak v procesu vyjednávání je jedinou metodou společné tvorby záměrů hospodářské politiky uzavření kompromisu (jedná se o druhé nejlepší řešení).

KOMPROMIS

Přitom je však třeba si uvědomit, že kompromis neznamena optimální způsob řešení sporů, neboť ve skutečnosti představuje ústupek nebo nenaplnění očekávání žádné z vyjednávajících stran.

6.1.1 MOŽNOSTI DOSAHOVÁNÍ KONSENSU (KOMPROMISU)

Nejběžnější metodou dosahování celospolečenského konsensu v demokratické společnosti jsou volby.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Přesně vymezit pravidla a cíle, která jsou součástí společenského konsensu, je poměrně obtížné. Vždy se však jedná o vymezení vztahu jednotlivce a společnosti – vymezení základních politických práv a povinností jednotlivce.

Konkrétní obsah konsensu a jeho náplň závisí vždy na stupni vývoje společnosti, na kulturní tradici a na charakteru společnosti. Je logické, že vymezení těchto pravidel a cílů bude zcela odlišné v rozvojové zemi s vojenskou diktaturou a s tradicí kmenového zřízení anebo ve vyspělé společnosti s dlouhou demokratickou historií.

Pro dosahování konsensu existují různé metody; v podstatě se však vždy jedná o proces vyjednávání, které se liší jen ve způsobech a formě prosazování moci. Zpravidla je konsensu dosaženo:

- demokratickým vyjednáváním, které je typické pro demokratické systémy,
- vynucením souhlasu násilím, které je signifikantní pro režimy diktátorské.

Pro proces vyjednávání platí, že jeho průběh a výsledky ovlivňují tři základní parametry – moc, informace a čas.

Důležitá je výchozí pozice v procesu vyjednávání. Na počátku jednání mají vyjednávací strany určité postavení (moc) a váhu. Ta je odvozena formálně od jejich právního (resp. občansko-právního) statutu a od jejich společenského statutu, který závisí na jejich moci. V průběhu jednání se tato pozice mění – může se měnit jak samotná moc, ale tato pozice se může měnit i vlivem informací a času, které mají vyjednávací strany k dispozici.

Informace se týkají vlastních zájmů a cílů, jejich změn, jejich důležitosti a důsledků, které by mohlo mít jejich prosazení nebo obětování. I informace se mohou během procesu vyjednávání měnit. Nesmírně důležité jsou ovšem informace o zájmech a cílech druhé strany (stran) a dále o předpokládaném vývoji objektivní reality.

Čas (časový termín), ve kterém by se mělo shody dosáhnout, je buď dán objektivně zvenci, nebo jej vyjednávací strany mohou svým jednáním ovlivnit. V důsledku toho pak mohou zprostředkovaně ovlivnit také svou pozici i celý průběh vyjednávání.

Každá ze stran uplatňuje během vyjednávání svou strategii a taktiku a jednání končí v okamžiku, kdy se zájmy jednajících stran podaří sladit. Jinak řečeno, proces vyjednávání končí v okamžiku, kdy každý ze zúčastněných dospěje k názoru, že dohodnutá míra prosazování a respektování jeho zájmů je pro něj výhodná.

Konsensuálního vyjednávání je možno použít tehdy, jestliže je dostatek času na rozhodování; pro úspěšný výsledek vyjednávání je také nutná podpora všech zúčastněných stran. Důležitým momentem při dosahování konsensu je prvek nejistoty a neurčitosti v očekáváních jednotlivců i skupin, které se jednání účastní. Je tomu tak proto, že neurčitost ve smyslu „jak konkrétního jedince či skupinu lidí nová pravidla postihnou, až začnou platit“ motivuje aktéry jednání k objektivnějšímu pohledu a k racionálnějšímu jednání, které pak ve svém důsledku vede snáze k dosažení shody.

PRO ZÁJEMCE

Zkoumání procesu vyjednávání, jeho vyhodnocování a hledání zákonitostí a metod je aktuálním předmětem výzkumu řady společenských věd – teorie her pro potřeby psychologie, sociologie, business science (joint venture nebo vyjednávání s odbory – tzv. bargaining), teorie řízení a teorie veřejné volby pro potřeby politické ekonomie a politologie. Existují formalizované modely, teorie i praktické návody. Jejich důležitost podtrhuje udělení Nobelovy ceny za ekonomii J. F. Nashovi v roce 1994 právě za formální rozpracování těchto metod.

Při dosahování konsensu je také zapotřebí:

- správně identifikovat rozhodnutí, které je potřeba přijmout, nebo problém, který je potřeba vyřešit; to znamená, že jednající by se neměli zabývat podružnostmi nebo zástupnými problémy,
- jasně identifikovat postoj každého aktéra vyjednávání k řešení problému,
- dobře vysvětlit názor účastníka vyjednávání tak, aby ostatní účastníci mohli pochopit pohnutky, které ho k tomuto názoru vedou,
- pozorně naslouchat názorům a pocitům ostatních aktérů vyjednávání,

- být připraven upravit svůj postoj na základě informací a porozumění argumentů,
- vyhnout se výsledku vítěz-poražený, protože odlišnost postojů má svou cenu,
- změnit navrhované řešení tak, aby jej mohli ostatní podpořit; nepokoušet se ale měnit mysl lidí (mohu řešení podpořit i tehdy, pokud si zachovám kritický náhled),
- uvědomit si, že dosažení konsensu je velmi obtížné,
- není možné, aby byl proces hledání konsensu narušován jedinou stranou, která je proti a zároveň není schopná navrhnout alternativu, která může být ostatními akceptovaná.

Vytvoření konsensu nebo kompromisu v hospodářské politice závisí na několika skutečnostech:

- ve společnosti musí existovat minimální míra pospolitosti (vzhledem k hlavním cílům hospodářské politiky);
- tvorba konsensu nebo kompromisu je nemožná v případě, že ve společnosti existuje ideologicky podmíněná rigidita hodnotových představ a zájmů;
- mechanismus vyjednávání a dohody může fungovat jen tehdy, pokud daná společnost je přístupná k diskusi a ke kompromisům;
- ve společnosti existují vedoucí osobnosti, které navrženou koncepci hospodářské politiky formulují a prezentují;
- institucionalizace procesů informací, komunikací, diskuse, vyjednávání, hlasování a koordinace vytvoření konsensu resp. kompromisu výrazně napomáhají.

6.1.2 NÁKLADY KONSENSU

Jako každá činnost tak také dosahování konsensu (kompromisu) sebou nese určité náklady. S tzv. nákladovou analýzou souhlasu přišli v rámci rozvoje teorie veřejné volby na přelomu 70. let minulého století představitelé tzv. chicagské školy, kdy začaly zkoumat politiku a rozhodování jako procesy řídicí se ekonomickými kritérii. V rámci této analýzy rozlišují 2 typy nákladů: externí náklady a náklady souhlasu.

Externí náklady vznikají těm, kteří nejsou schopni samotné jednání ovlivnit. Mohou to být např. obyvatelé obce, jejíž zastupitelé rozhodli o vybudování skládky odpadu v katastru obce. Externími náklady, které ponese všichni obyvatelé obce, aniž by se osobně zúčastnili hlasování, budou zvýšený pohyb nákladních aut v obci, hluchost, zvýšení koncentrace škodlivin v ovzduší, případně obtěžující zápach.

Náklady souhlasu pak představují nejen náklady spojené s realizací, ale také náklady spojené s vyjednáváním. Ve zmiňovaném příkladu to mohou být např. náklady na obchvat obce pro nákladní auta, apod.

S rostoucím počtem souhlasících se tedy externí náklady snižují a náklady souhlasu rostou.

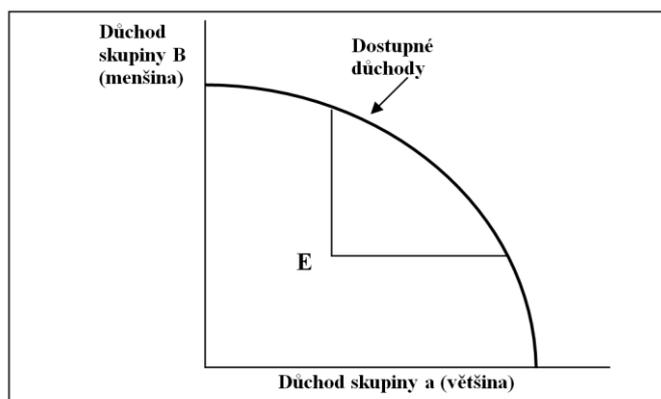
6.2 Rozhodování v hospodářské politice

Prostřednictvím trhu jsou základní ekonomické otázky ve výrobní sféře řešeny spontánně. Ve veřejném sektoru však tomu tak není; řešení je pak třeba hledat v oblasti politické; k tomu se využívá především teorie veřejné volby.

Představme si nejjednodušší volební proces, který představuje přímá demokracie, protože rozhodnutí jsou přijímána přímo voliči. Přestože je tento způsob rozhodování v moderní společnosti ojedinělý, je možno pomocí něho vysvětlit některé základní situace obecného významu.

6.2.1 PRAVIDLO JEDNOMYSLNÉ SHODY

Užitek z veřejných statků i náklady spojené s jejich produkcí se týkají všech členů společnosti; proto nejpřirozenějším pravidlem rozhodování o jejich alokaci je pravidlo jednomyslné shody. To vyžaduje, aby každý souhlasil s kolektivním rozhodnutím; žádné rozhodnutí tedy nelze učinit bez souhlasu všech ostatních osob, takže každé rozhodnutí musí zvýšit (nebo alespoň nesnížit) úroveň uspokojení všech osob. Na obrázku 13 je zachycena situace, kdy se společnost „dohaduje“ na výši důchodů: nikdo si nemůže pohoršit, jestliže každá osoba musí souhlasit s každým rozhodnutím. Vyjdeme-li z bodu **E**, všechny výsledky musí ležet v oblasti **EXY**.

Obrázek 13: Jednomyslná shoda

K ZAPAMATOVÁNÍ

Volební systém, založený na jednomyslnosti, by zaručoval, že všechna rozhodnutí budou paretoovým optimem; protože každý volič musí s každým rozhodnutím souhlasit, nikdy nemůže dojít ve společnosti k potlačování práv menšin.

Mezi další nevýhody patří:

- dosažení bodu shody je časově a finančně velmi náročné,
- pravidlo podporuje „strategické chování (chytračení)“,
- vládnutí na základě jednomyslnosti je náchylné zakonzervovat stávající stav a zachovávat status quo.

6.2.2 VĚTŠINOVÁ PRAVIDLA

Místo toho, aby občané spolu jednali tak dlouho, dokud nedosáhnou jednomyslné shody je hlasování a svobodné rozhodování realizováno na základě většiny hlasů. Existují dvě alternativy většinového hlasování:

- přímé hlasování,
- nepřímé hlasování.

PŘÍMÉ X NEPŘÍMÉ HLASOVÁNÍ

Většinové hlasování přímé je jednodušší alternativou; v tomto případě se občané o předmětu hlasování rozhodují přímo a sami (referenda ve Švýcarsku).

Většinové hlasování nepřímé je využíváno častěji; zde občané hlasují, aby zvolili reprezentanta (zástupce); při rozhodování pak hlasují tito zástupci.

6.2.2.1 Volební paradox

Ukážeme si volební paradox - tzv. věčný cyklus na následujícím příkladu:

Mějme tři voliče: paní Bílou, pana Nového a pana Štiku, a představme si je při hlasování o velikosti výdajů na ochranu životního prostředí (ŽP), které mohou být nízké, střední a vysoké. Paní Bílá upřednostňuje nízké výdaje před středními a vysokými, protože je

přesvědčena, že příroda si „pomůže“ sama; pan Štika hlasuje pro střední výši výdajů před vysokými a ty upřednostňuje před výdaji nízkými; pan Nový preferuje vysoké výdaje na ochranu ŽP před nízkými a středními výdaji, protože patří mezi voliče strany „zeleň“; - tabulka 7.

Tabulka 7: Znázornění volebního paradoxu

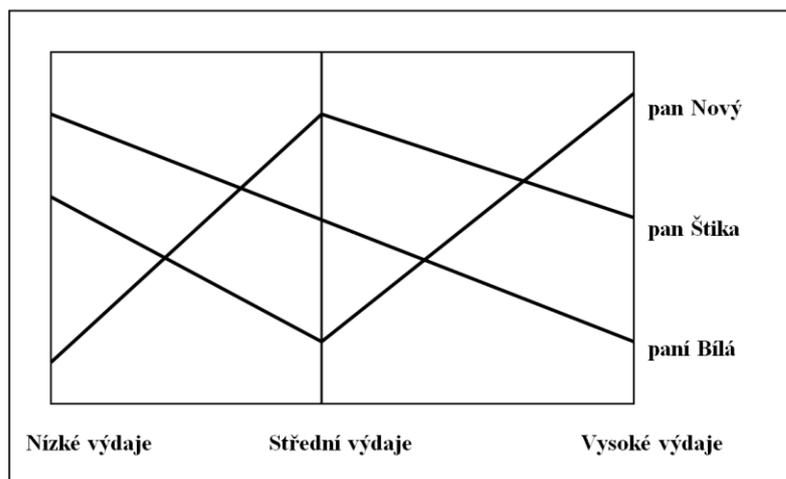
Výdaje	p. Bílá	p. Štika	p. Nový
Nízké	1	3	2
střední	2	1	3
vysoké	3	2	1

Z tabulky je zřejmé, že preference všech tří voličů vyvolávají nebezpečí nekonečných cyklických voleb (tzv. netranzitivnost). Protože za těchto podmínek neexistuje jednoznačný závěr, jediné řešení je spojeno se stanovením pořadí hlasování o jednotlivých alternativách. Ukažme si to opět na našem příkladu a předpokládejme, že *uvažovaní tři lidé se rozhodnou nejprve o hlasování mezi nízkými a středními výdaji a poté pro hlasování mezi vítězem z tohoto výběru a možností vysokých výdajů. Z tabulky (12.1) vyplývá, že paní Bílá i pan Nový upřednostňují nízké výdaje před středními; tudíž v tomto prvním výběru zvítězí alternativa nízkých výdajů. Druhé rozhodování se bude týkat výběru z možností nízkých a vysokých výdajů. Pan Štika a pan Nový upřednostňují vysoké výdaje před nízkými; vítěznou alternativou budou tedy vysoké výdaje na ochranu ŽP.*

Co by se však stalo, kdyby tito tři lidé začali hlasovat mezi alternativou vysokých a nízkých výdajů a potom tento výsledek porovnali s možností středních výdajů? V takovém případě by první hlasování vyhrála možnost vysokých výdajů (*pan Štika a pan Nový*), avšak ve druhém kole by zvítězily výdaje střední (*paní Bílá a pan Štika*). To znamená, že to, která z možností celkově zvítězí, bude záležet na pořadí, v jakém budou jednotlivé alternativy prezentovány hlasujícím.

Zastánci určité varianty mají samozřejmě tendenci prosazovat takové pořadí hlasování, které povede k vítězství „jejich“ alternativy. Ukážeme si to opět na příkladu: *Představme si, že parlament musí rozhodnout o výdajích na ochranu životního prostředí, a že je rozdělen do tří stejně velkých skupin, jejichž preference jsou stejné, jako tomu bylo v předchozím příkladu. Skupiny se tedy obrátí na předsedajícího; ten však může stanovit takové pořadí hlasování, jež zaručí výsledek, který si přeje on sám. Předpokládejme tedy, že předsedající je zaměřen velmi silně proti ochraně ŽP. Proto stanoví nejdříve hlasování mezi vysokými a středními výdaji. Zvítězí střední výdaje v poměru 2:1. Poté dojde ke hlasování mezi středními a nízkými výdaji a nízké výdaje se stávají celkovým vítězem. Kdyby ovšem bylo pořadí voleb změněno, byl by jiný i výsledek hlasování.*

Celý problém si můžeme znázornit i graficky (obrázek 14). Použijeme-li údaje z tabulky (12.1) vidíme, že zatímco paní Bílá a pan Štika mají pořadí preferencí jednovrcholové, pan Nový má pořadí preferencí dvouvrcholové (vrcholy při variantách nízké výdaje a vysoké výdaje).

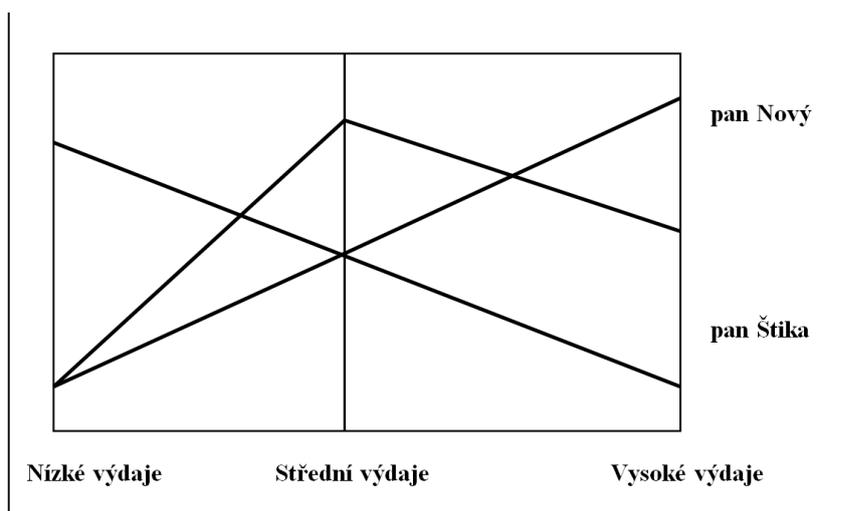
Obrázek 14: Grafické znázornění volebního paradoxu

Kdyby však pan Nový změnil své preference na jednovrcholové, nastala by při většinovém hlasování rovnováha bez ohledu na to, v jakém pořadí byly jednotlivé alternativy porovnávány, viz tabulka 8, resp. Obrázek 15.

Tabulka 8: Pan Nový změnil své preferenční pořadí

Výdaje	p. Bílá	p. Štika	p. Nový
nízké	1	3	3
střední	2	1	2
vysoké	3	2	1

Zdroj: vlastní zpracování.

Obrázek 15: Grafické znázornění jednovrcholové preference

K ZAPAMATOVÁNÍ

Pokud je tedy splněna podmínka jednovrcholové struktury preference voličů, nastává při většinovém hlasování rovnováha bez ohledu na to, v jakém pořadí byly jednotlivé alternativy porovnávány.

6.2.2.2 Arrowův teorém nemožnosti

Hlasovací paradox vedl k úvahám, zda existuje nějaký politický mechanismus mimo diktatury, který by bez omezování preferencí voličů tento problém řešil. K. Arrow ukázal, že za předpokladu dodržení základních logických podmínek žádná taková alternativa politického mechanismu neexistuje.

Předpoklady jeho modelu jsou tyto:

- mechanismus musí fungovat pro všechna logicky možná pořadí preferencí,
- jestliže většina preferuje alternativu X před alternativou Y, potom společnost musí také preferovat alternativu X před alternativou Y,
- výsledek musí být nezávislý na nedůležitých alternativách (tzn., že rozhodnutí o realizaci určitého projektu A nebo B nesmí záviset na tom, zda existuje nějaká alternativa C),
- diktatura je vyloučena.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Neexistuje žádná hlasovací metoda na principu většinového pravidla, která zaručuje efektivnost, respektuje individuální preference a nezávisí na jednacím pořádku. Jediný systém, který zajišťuje existenci rovnováhy za každé možné individuální preference, je diktatura.

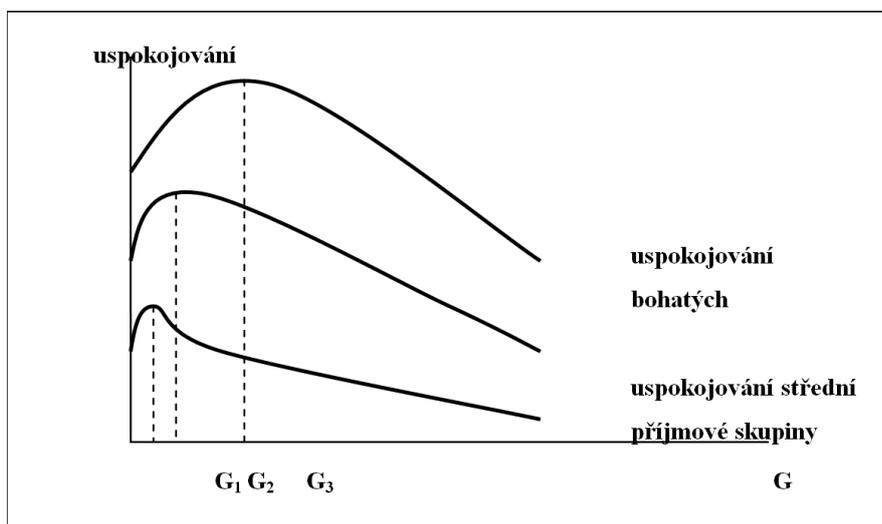

PRO ZÁJEMCE

Kenneth John Arrow (1921), americký ekonom, nositel Nobelovy ceny (1972) za formulaci matematických podmínek umožňujících nalezení jediného řešení systému celkové ekonomické rovnováhy. Významné jsou zejména jeho práce v oblasti rozhodování v podmínkách nejistoty, ekonomie blahobytu a teorie růstu. V oblasti veřejné volby prokázal, že nelze sestavit funkci společenského blahobytu, která by důsledně respektovala individuální volbu.

6.2.2.3 Teorém středního voliče

Teorém středního voliče-mediána je vlastně důsledek jednovrcholovosti rozhodnutí. Ukážeme si to na příkladu: *uvažujme tři jednotlivce s odlišnou úrovní příjmů. Předpokládáme jejich stejné zdanění a skutečnost, že bohatší jednatel upřednostňuje vyšší úroveň vládních výdajů* (obrázek 16).

Obrázek 16: Úroveň uspokojování jako funkce výše veřejných výdajů

Z obrázku vyplývá, že nejpreferovanější úroveň veřejných výdajů (G) pro chudé je G_1 , která je nižší než G_2 , kterou preferuje střední příjmová skupina a opět je nižší než G_3 , již preferují bohatí. Nyní předpokládejme, že dojde ve společnosti k hlasování: pokud se podíváme na průběh hlasování příslušníků skupiny G_1 a G_2 , příslušníci střední příjmové skupiny a bohatí budou hlasovat pro G_2 , a tak G_2 zvítězí. Podíváme-li se na průběh hlasování mezi G_2 a G_3 , je zřejmé, že střední příjmové skupiny a chudí budou preferovat G_2 a tak opět G_2 zvítězí. Úroveň výdajů G_2 tedy při většinovém hlasování zvítězí nad všemi ostatními úrovněmi. Tuto skutečnost můžeme zobecnit takto:

VOLIČ MEDIÁN

Volič-medián je volič, pro kterého počet jednotlivců, kteří preferují vyšší úroveň výdajů je roven počtu jednotlivců, kteří preferují nižší úroveň výdajů.

Z toho také plyne, že rovnovážná úroveň výdajů je taková úroveň, kterou nejvíce preferuje volič-medián. Jinak řečeno, volič - medián je takový volič, pro něhož vlastně polovina voličů preferuje, aby vláda utrácela méně, a polovina preferuje, aby utrácela více.

TEORÉM STŘEDNÍHO VOLIČE

Teorém voliče-mediána lze formulovat následovně: pokud je počet všech voličů lichý a jejich preference jednovrcholové, potom je zajištěno, že většinové rozhodnutí je tranzitivní a že bude odpovídat optimu voliče-mediána. Jinak řečeno, aby určitý projekt získal většinu hlasů, stačí, dá-li mu přednost před jiným projektem volič-medián.

6.2.2.4 Logrolling – politické smlouvání

Formování koalic je snadnější, jestliže jednotliví voliči berou do úvahy nejen pořadí preferencí, ale také jejich intenzitu (jak jim na prosazení příslušné alternativy záleží). To znamená, že politické smlouvání může nastat pouze v souvislosti s výběrem mezi alternativami, které se vzájemně nevylučují (tabulka 12.3).

Mějme tři skupiny voličů – skupinu *A*, *B* a *C* a dva nekonkurující si návrhy *X* a *Y*. Pokud se voliči rozhodují o přijetí jednotlivých návrhů odděleně, na základě většinového pravidla, žádný návrh nezvítězí. Voliči skupiny *C* a skupiny *B* však mohou o přijetí návrhu *X* a *Y* rozhodnout tím, že skupina *B* bude hlasovat pro alternativu *Y* výměnou za to, že skupina *C* bude hlasovat pro alternativu *X*. Oba návrhy přinesly skupině *B* i *C* vzájemný prospěch a zlepšil se tak čistý užitek společnosti.

Voliči	Vzájemně si nekonkurující návrhy	
	X	Y
A	- 2	- 2
B	+ 5	- 2
C	- 2	+ 5
Společnost po logrollingu	+ 1	+ 1
	čistý užitek společnosti	

Obrázek 17: Znázornění politického smlouvání

6.2.3 SPOLEČENSKÉ ROZHODOVÁNÍ V REPREZENTATIVNÍ DEMOKRACII

Při velkém počtu voličů a velkém množství řešených problémů je přímá demokracie obtížně realizovatelná; proto občané volí své zástupce (zákonodárnou moc) a ta kontroluje moc výkonnou. Rozeznáváme dva základní typy volebních systémů:

- systém poměrného zastoupení (volby),
- systém většinového zastoupení (volby).

K ZAPAMATOVÁNÍ

Systém poměrného zastoupení stran je v principu jednoduchý: kolik procent hlasů, tolik procent zástupců (poslanců). Toto pravidlo však neplatí vždy; jednak záleží na způsobu přepočtu, jednak na volebních klauzulích (kupř. v ČR se do Poslanecké sněmovny Parlamentu nedostane strana, která získá méně, než 5 % voličských hlasů).

Tento volební systém se vyznačuje následujícími charakteristikami:

- vede k parlamentu, jehož politické složení v zásadě odráží procentuální složení voličů,
- podporuje tvorbu malých stran (někdy i extremistických) a usnadňuje štěpení stran velkých,
- činí nezbytnými velké koalice s nejistou podporou v parlamentu a omezuje tak akceschopnost vlády,
- prakticky znemožňuje zvolení nezávislých kandidátů,
- podřizuje poslance stranickým aparátům,
- dává poslancům minimální odpovědnost vůči voličům.
- příkladem mohou být volby Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

K ZAPAMATOVÁNÍ - VĚTŠINOVÁ VOLBA KANDIDÁTŮ

Většinová volba kandidátů je systémem jednoduchým a přehledným. Stát je rozdělen do tolika obvodů, kolik je míst v parlamentu, a v každém obvodu se volí jeden zástupce.

Kandidovat může kdokoliv; mohou to být členové různých stran, ale i nezávislí kandidáti. Při realizaci tohoto volebního systému se:

- vytváří často parlament, který procentuálně neodráží složení voličů,
- potlačuje štěpení stran a vede to k utvoření 2 velkých stran, které se ve vládě střídají,
- umožňuje vláda akceschopná, protože má stálou většinu v parlamentu,
- usnadňuje kandidatura i zvolení nezávislých osobností,
- omezuje moc stranických aparátů,

- umožňuje přímý styk poslanců s jejich voliči, což znamená, že přináší přímou zodpovědnost zvolených zástupců voličům,
- tlumí extrémistické tendence ve společnosti
- příkladem mohou být volby Senátu Parlamentu ČR

Oba systémy lze kombinovat.

6.2.3.1 *Demokracie dvou politických stran*

K ZAPAMATOVÁNÍ

System dvou stran prakticky funguje tak, že většinová strana tvoří vládu, menšinová opozici. Voliči volí tu stranu (pokud se chovají racionálně), o které si myslí, že bude maximalizovat jejich užitek.

Vzhledem k existenci pouze dvou stran nemůže nastat problém cyklických voleb, vycházejících z volebního paradoxu. Naopak - rozhodující je úloha voliče mediána. Pro udržení nebo dosažení moci se bude strana snažit zajistit si své zvolení zvyšováním veřejných výdajů tak dlouho, dokud se zisk hlasů ve volbách nebude rovnat ztrátě hlasů, vyplývajících ze zvyšování daní nutných na jejich financování. Tato *mezní rovnost* mezi veřejným výdajem a daní podmiňuje maximum hlasů, které strana může obdržet. Rovnost jí však neposkytne požadovanou absolutní většinu, pokud neodpovídá individuálnímu optimu voliče-mediána.

V praxi bývá jednoduchost této strategie často zpochybňována.

6.2.3.2 *System více stran*

V systému více stran existuje riziko netranzitivnosti. Pokud každá strana má preferenční uspořádání jednovrcholové, hraje strana medián rozhodující úlohu (známý vliv stran středu). Vítězné strany vytvářejí koalice, přičemž platí, že optimální koalice je taková, která je minimální (co do počtu zúčastněných stran) a má rozhodující vliv.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Proces tvorby hospodářské politiky úzce souvisí s procesem řízení, který můžeme rozdělit do čtyř etap, ve kterých jsou zahrnuty následující činnosti – vyhodnocení vstupních informací, příprava rozhodnutí, rozhodování a provedení rozhodnutí.

Za tvorbu hospodářské politiky v podmínkách parlamentní demokracie odpovídá parlament a vláda, ale jejími skutečnými tvůrci jsou politické strany, které ovšem ovlivňují různé zájmové svazy a skupiny, lobby a neziskové organizace.

Základním předpokladem pro přijetí jakéhokoliv rozhodnutí pro tvorbu hospodářské politiky je shoda (konsensus) aktérů HP.

Obecně si pod pojmem konsensus můžeme představit dohodu o základních pravidlech fungování společnosti a o jejích základních cílech. Společenský konsensus pak představuje míru ztotožnění se členů společnosti s jejími základními cíli a principy fungování; čím je tato míra ztotožnění vyšší, tím je společnost stabilnější. Nejběžnější metodou dosahování celospolečenského konsensu v demokratické společnosti jsou volby

Není-li možno dosáhnout konsensu, pak v procesu vyjednávání je jedinou metodou společné tvorby záměrů hospodářské politiky uzavření kompromisu (jedná se o druhé nejlepší řešení).

Pro proces vyjednávání platí, že jeho průběh a výsledky ovlivňují tři základní parametry – moc, informace a čas.

Externí náklady konsensu vznikají těm, kteří nejsou schopni samotné jednání ovlivnit. Náklady souhlasu pak představují nejen náklady spojené s realizací, ale také náklady spojené s vyjednáváním. S rostoucím počtem souhlasících se tedy externí náklady snižují a náklady souhlasu rostou.

Volební systém založený na jednomyslnosti by zaručoval, že všechna rozhodnutí budou paretoovým optimem; protože každý volič musí s každým rozhodnutím souhlasit, nikdy nemůže dojít ve společnosti k potlačování práv menšin.

Většinou je však hlasování a svobodné rozhodování realizováno na základě většinového pravidla, kdy existují dva způsoby – přímé a nepřímé hlasování. Při tomto způsobu hlasování však mohou nastat některé problémy jako např. volební paradox. Jeho řešením je např. změna preferencí nebo stanovení pořadí hlasování.

K. Arrow přišel s myšlenkou, že neexistuje žádná hlasovací metoda na principu většinového pravidla, která zaručuje efektivnost, respektuje individuální preference a nezávisí na jednacím pořádku. Jediný systém, který zajišťuje existenci rovnováhy za každé možné individuální preference, je diktatura.

Pro politické strany je velmi důležitý tzv. volič-medián, který se nachází přesně uprostřed, tedy, pokud budeme hlasovat např. o výdajích, potom počet jednotlivců, kteří preferují vyšší úroveň výdajů je roven počtu jednotlivců, kteří preferují nižší úroveň výdajů.

Pojmem logrolling označujeme politické smlouvání.

Při velkém počtu voličů a velkém množství řešených problémů je přímá demokracie obtížně realizovatelná; proto občané volí své zástupce (zákonodárnou moc) a ta kontroluje moc výkonnou. Rozeznáváme dva základní typy volebních systémů – systém poměrného zastoupení (např. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR) a systém většinového zastoupení (např. Senát Parlamentu ČR).

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Volič medián je volič, pro kterého je počet jednotlivců, kteří preferují vyšší úroveň výdajů větší než počet těch, kteří preferují nižší úroveň výdajů.
 2. Volební systém založený na jednomyslnosti zaručuje paretoovsky efektivní rozhodnutí.
 3. Externí náklady rozhodování jsou tím vyšší, čím menší je počet rozhodujících subjektů.
 4. Pro vyjednávání v oblasti HP vždy platí, že jeho průběh a výsledky ovlivňují tři základní parametry – politická příslušnost, peníze a čas.
 5. Systém poměrného zastoupení dává poslancům minimální odpovědnost vůči voličům.
-

ODPOVĚDI

1. N, 2. P, 3. P, 4. N, 5. P.

7 INFORMACE V HOSPODÁŘSKÉ POLITICE A PROBLEMATIKA OČEKÁVÁNÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Již víme, jak funguje rozhodovací proces v hospodářské politice a že informace v něm hrají důležitou roli. Proto se v této kapitole zaměříme na to, kde hospodářsko-politické autority získávají informace pro své rozhodování. Popíšeme si systém národních účtů a povíme si něco o makroekonomické analýze, prognóze a modelování. Při tvorbě hospodářské politiky je třeba brát ohled také na to, komu je určena a jak se tyto subjekty chovají a rozhodují. Tato skutečnost se totiž ukazuje jako klíčová, pokud má být opatření účinné a efektivní. Proto se zaměříme na problematiku očekávání a jejich vliv na účinnost hospodářské politiky.

CÍLE KAPITOLY

- seznámit se systémem národních účtů, historií jeho vzniku a jeho jednotlivými účty
- pochopit význam systému národních účtů
- Mundellovým-Flemingovým modelem
- Vysvětlit pojmy makroekonomická analýza a prognóza a seznámit se metodami předpovědi vývoje ekonomiky
- Vysvětlit pojem informační politika státu
- Rozlišit adaptivní a racionální očekávání a přístupy jednotlivých škol k nim s ohledem na předpoklady fungování ekonomiky
- Popsat účinnost hospodářské politiky v modelu AS-AD z pohledu jednotlivých škol

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Adaptivní očekávání, informační politika státu, makroekonomická analýza, makroekonomická prognóza, modelování, monetaristé, neočekávaná HP, noví keynesiánci, noví klasikové, očekávaná HP, racionální očekávání, systém národních účtů, účet akumulace, účet spotřeby, účet vnějšího světa, účet výroby.

7.1 Informace v hospodářské politice a systém národních účtů

Proces hospodářsko-politického rozhodování je procesem práce s informacemi.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Každé rozhodování s sebou nese riziko omylu, riziko selhání. Hlavní možnost, jak tato rizika snížit, spočívá ve snaze získání maximálního množství kvalitních informací.

Jakékoliv rozhodování je tedy svou podstatou procesem zpracování informací:

- informace pro rozhodování – tok informací od objektu (o stavu objektu, o jeho změnách, o jeho okolí) k subjektu, který je vyhodnocuje a na jejich základě se rozhoduje.
- informace jako prostředek výkonu rozhodnutí (ovlivňování) – tok informací od subjektu k objektu – má za následek změnu chování podřízeného objektu.

Informace pro hospodářskou politiku tvoří Systém národních účtů, makroekonomická analýza a makroekonomická prognóza.

Hospodářsko-politického rozhodování je procesem práce s informacemi.

K ZAPAMATOVÁNÍ

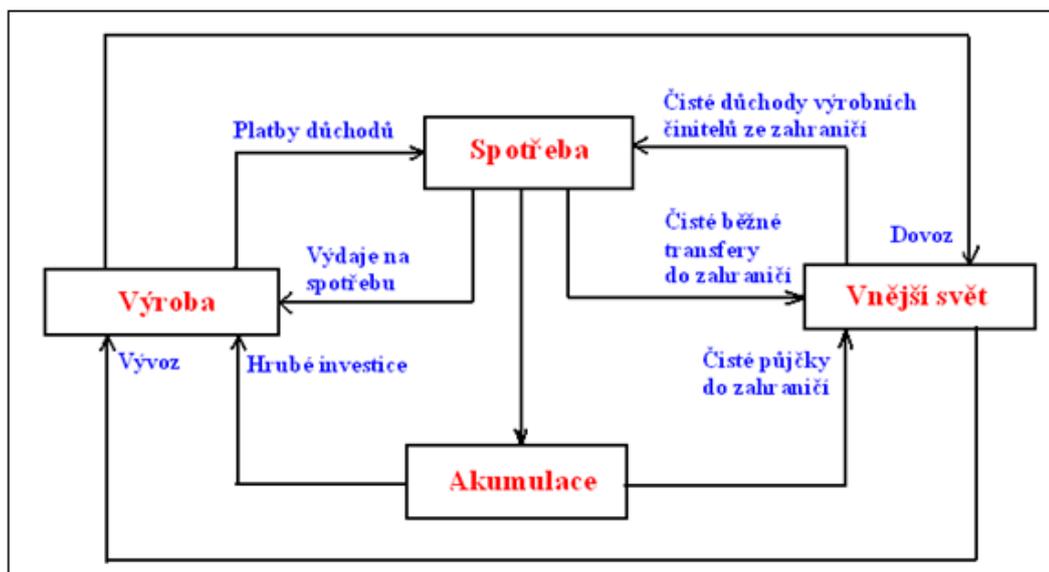
Systém národních účtů (SNÚ) obsahuje soustavu národohospodářských ukazatelů, které se týkají celého národního hospodářství, charakterizují období jednoho roku, charakterizují uplynulá období a neobsahují propočty národního majetku, i když obsahují ukazatele jeho změn.

SYSTEM NÁRODNÍCH ÚČTŮ

Systém národních účtů je poměrně jednoduchý model, který zachycuje hlavní ekonomické toky ve vztahu k výrobě, spotřebě, akumulaci a vnějšímu světu a je postaven na mezinárodně uznávaných definicích makroekonomických agregátů.

Zjednodušený záznam systému národních účtů představuje Obrázek 18.

Obrázek 18: Zjednodušené znázornění systému národních účtů

System tvoří dílčí účty odvětví či institucionálních sektorů, které jsou rozčleněné do tříd. Třída I jsou svodné účty systému, třída II a třída III představují podrobnější zachycení procesů. Třída I – svodné účty, je tvořena účtem výroby, spotřeby, akumulace a účtem vnějšího světa.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Jednotlivé veličiny jsou měřeny v běžných cenách; při potřebě zdůraznit fyzické změny i v cenách stálých. System národních účtů je analýzou ex post, která umožňuje hospodářskopolitickým pracovníkům poznat možnosti, meze a účinky svých opatření. Je publikován jednou za rok; protože však mnozí uživatelé potřebují údaje obsažené v SNÚ častěji, jsou hlavní ukazatele vykazovány jednou za čtvrt roku. Časová zpoždění, s nimiž se údaje publikují, se pohybuje v rozmezí od poloviny roku do asi dvou let.

Z technického hlediska jsou na pravé straně účtů zachyceny zdroje, na levé straně účtů jejich užití.

Účet výroby ukazuje toky, které jsou spojené s pohybem zboží a služeb, jež bylo v dané ekonomice vyprodukováno za vykazované období. Základním agregátem je hrubá hodnota přidaná zpracováním, která charakterizuje podíl jednotlivých odvětví na tvorbě GDP. Přitom levá a pravá strana účtu představují dvě na sobě navzájem nezávislé metody výpočtu GDP: levá metodu důchodovou, pravá metodu výdajovou (viz Obrázek 19).

Náhrady zaměstnancům	Výdaje na soukromou spotřebu
Zisk	Výdaje na veřejnou spotřebu

Amortizace	Přírůstek zásob
Nepřímé daně	Hrubá tvorba fixního kapitálu
Dotace (odečítají se)	Vývoz zboží a služeb
	Dovoz zboží a služeb (odečítá se)
Hrubý domácí produkt	výdaje na HDP

Obrázek 19: Účet výroby (GDP a jeho užití)

Účet spotřeby (Obrázek 20) navazuje na účet výroby; jeho základním agregátem je disponibilní důchod, který je buď spotřebováván anebo představuje odloženou spotřebu (ve formě úspor).

Výdaje na soukromou spotřebu	Náhrady zaměstnancům
Výdaje na veřejnou spotřebu	Zisk
Úspory	Čisté důchody ze zahraničí
	Nepřímé daně
	Dotace (odečítají se)
Užití disponibilního důchodu	Disponibilní důchod

Obrázek 20: Účet spotřeby (Národní disponibilní důchod a jeho užití)

Účet akumulace je s účtem spotřeby propojen pomocí položky úspory (Obrázek 21):

Schéma 10.4: Účet akumulace (kapitálových transakcí)

Přírůstek zásob	Úspory
Hrubá tvorba fixního kapitálu	Opotřebení základních prostředků
Čisté úvěry do zahraničí	Čisté kapitálové transfery ze zahraničí
Hrubá akumulace	Financování hrubé akumulace

Obrázek 21: Účet akumulace (kapitálových transakcí)

Účet vnějšího světa (někdy též zvaný **účet vnějších transakcí**) zachycuje transakce tuzemské ekonomiky se zahraničím; to znamená, že zachycuje jednak platby hrazené do zahraničí a jednak platby ze zahraničí přijaté; přitom jsou odděleny transakce běžné a kapitálové (Obrázek 22). Jako běžné transakce označujeme nefinanční a neakumulační transakce. Tak jako u ostatních účtů i zde jsou na pravé straně uvedeny zdroje, na levé užití a příslušné saldo. Toto saldo je však zvláštní, protože jeho kladné znaménko značí zisk pro zahraničí a deficit pro daný stát a naopak: záporné znaménko znamená zisk pro stát a deficit pro zahraničí.

Běžné transakce

Vývoz zboží a služeb Náhrady zaměstnanců ze zahraničí Důchody z podnikání a majetku v zahraničí Ostatní běžné transfery ze zahraničí	Dovoz zboží a služeb Náhrady zaměstnanců do zahraničí Důchody z podnikání a majetku do zahraničí Ostatní běžné transfery do zahraničí Přebytek běžných transakcí
Kapitálové transakce	
Přebytek běžných transakcí Kapitálové převody ze zahraničí Čisté příjmy ze zahraničních pasiv	Nákupy nehmotných aktiv v zahraničí (čisté) Čisté získání zahraničních finančních Aktív

Obrázek 22: Účet vnějšího světa

7.1.1 VZNIK A VÝVOJ SYSTÉMU NÁRODNÍCH ÚČTŮ

Tak, jak se postupně vyvíjela ekonomická teorie, začaly se i utvářet představy o celkovém fungování jednotlivých národních ekonomik. První pokus o výpočet národního důchodu a jeho definování byl učiněn v 17. století. V 18. století vypracoval F. Quesnay "ekonomickou tabulku", která měla podobu input-output analýzy a byla prvním modelem reprodukce. Celou společnost rozdělil na tři třídy: třídu produktivní, která společnosti získává nové zdroje z přírody (primární sektor – zemědělství, těžba) a jediná vytváří přebytek nad náklady (tzv. čistý produkt), třídu sterilní (sekundární sféru – obchod, průmysl, řemesla), která látky získané z přírody pouze přeměňuje, a třídu pozemkových vlastníků. Mezi těmito třídami dochází ke směně a rozděluje se mezi nimi čistý produkt.

K pravidelnému statistickému sledování makroekonomických agregátů však dochází až ve 20. století; na jeho počátku byly vybudovány národní statistické úřady, které začínají sledovat i indikátory výroby.

Rozvoj statistického národohospodářského sledování nastává ve 20. letech v zemích Sovětského svazu, jako důsledek rozmachu národohospodářského plánování. Tato etapa se pojí především se jménem W. W. Leontiefa, tvůrce input – output analýzy, který vycházel z ekonomické tabulky E. Quesnayho, teorie reprodukce K. Marxe a teorie celkové rovnováhy L. Walrase.

Za zakladatele Systému národních účtů je považován J. R. N. Stone, který jej zpracoval nejprve pro Velkou Británii a posléze i pro OSN. Po druhé světové válce, která rozvoj tohoto systému urychlila, se systém rozšířil i v dalších evropských zemích. Nebyl však jednotný. V 50. letech tlaky na unifikaci systému zesílily, a to především z důvodu zahájení činnosti některých nadnárodních organizací (OSN, MMF), potřebami mezinárodního srovnání a díky integračním snahám. V roce 1953 doporučilo OSN svým členským státům první standardizovanou podobu Systému národních účtů. Jednalo se o soustavu 6 standardních účtů, které se vztahovaly k výrobě, rozdělení, akumulaci a vnějším transakcím u tří základních sektorů: podniků, domácností a soukromých neziskových institucí a vládního sektoru.

V 60. letech byla zahájena rozsáhlá revize SNÚ, jejímž cílem bylo vytvořit systém, který by poskytoval úplnější a podrobnější informace jak o hlavních ekonomických tocích, tak i o některých stavových veličinách. Důraz byl kladen na detailnější členění účtů výroby, podrobnější zachycení finančních toků a na spojení tokových a stavových veličin.

Mezinárodně uznávaný standardní systém národních účtů byl pod patronací OSN publikován v roce 1968 (A System of National Accounts). Tento systém, který vychází z mezinárodně uznávaných definic, klasifikací i způsobů měření hlavních makroekonomických ukazatelů, vytvořil rámec pro systematické a integrované sledování hlavních toků a stavů v národním hospodářství a stal se zdrojem srovnatelných statistických informací. Národní účty jednotlivých zemí se sice od SNÚ OSN většinou odchyľují, ale respektují jeho logiku, základní principy a kategorie.

Ve druhé polovině 80. let započaly práce na další revizi systému národního účetnictví, které byly ukončeny v roce 1993. Na této revizi se podílely mezinárodní instituce (OSN, Eurostat, Mezinárodní měnový fond, OECD a Světová banka) i národní statistické orgány.

Nový systém byl publikován jako System of National Accounts 1993 (SNA 1993) a je určen pro využívání v zemích s tržní i tranzitivní ekonomikou. Byl harmonizován s platební bilancí podle metodologie Mezinárodního měnového fondu a zavádí tzv. „satelitní účty“, které poskytují informace o zdravotnictví, školství, vědě a výzkumu a o životním prostředí, aniž by narušovaly systém základních účtů.

Nejnovější manuál SNÚ je z roku 2008 a je výsledkem diskuze v panelu OSN (UN 2009).

Zavedení systému národních účtů má pro jednotlivé země charakter doporučení, nejde tedy o direktivní příkaz. Přijetí tohoto doporučení však usnadňuje realizaci promyšleného přístupu, na jehož přípravu má každá země potřebné odborníky.

V zemích reálného socialismu se tento systém nepoužíval; koncem 60. let publikovala Rada vzájemné hospodářské pomoci Systém bilancí národního hospodářství, který vycházel z Marxova pojetí produktivních a neproduktivních činností a jehož základem byl materiálně pojatý společenský produkt. To znamená, že od SNÚ se liší tím, že národohospodářské pojetí produkce zahrnuje pouze výrobky a tu část výkonů (služeb), která je v nich ztělesněna. V současné době tento systém používá Čína a Severní Korea.

V České republice (obdobně jako ve většině tranzitivních zemí) začal být zpracováván Systém národních účtů až po roce 1989. První výsledky národních účtů za rok 1992 byly publikovány v roce 1995. Zpracování národních účtů provádí Český statistický úřad, který má síť pracovišť po celém území státu.

PRO ZÁJEMCE

Wassily W. Leontief (1906-1999), americký ekonom ruského původu, profesor na Univerzitě v Harvardu, se dlouhodobě věnoval výzkumu struktury meziodvětvových vztahů v ekonomice USA a strukturálních bilancích, které publikoval v 50. letech jako Input – Output tabulky a za jejichž zpracování obdržel v roce 1973 Nobelovu cenu. Jeho přístup se stal východiskem plánovacích technik v mnoha netržních ekonomikách.

Leon Marie-Esprit Walras (1834 – 1910), francouzský profesor na univerzitě v Lausanne, tvůrce teorie celkové (všeobecné) rovnováhy. Zaměřuje se v ní na vzájemné interakce a chování všech trhů v ekonomice a usiluje o vysvětlení rovnováhy, existující na všech trzích souběžně. Jeho výklad celkové rovnováhy sjednotil výklad teorie směny, teorie výroby, tvorby kapitálu a peněz.

Richard Stone (1913-1991), britský profesor na Cambridgeské univerzitě, se věnoval teoretickým základům i praktické aplikaci systému národních účtů. V roce 1984 získal za přínos k rozvoji teorie národních účtů Nobelovu cenu..

7.1.2 VÝZNAM SYSTÉMU NÁRODNÍCH ÚČTŮ

K ZAPAMATOVÁNÍ

Význam národních účtů je víceúčelový a celý systém je určen především pro ekonomickou analýzu, pro tvorbu hospodářské politiky a pro rozhodování. SNÚ je vlastně makroekonomickou databankou, která je vhodná pro rozbor a hodnocení ekonomického vývoje země, ale i pro komparace a prognózy vývoje národního hospodářství.

MONITOROVÁNÍ CHOVÁNÍ EKONOMIKY

Systém národních účtů poskytuje ucelenou a dostatečně rozsáhlou deskripci národního hospodářství, a tudíž informace o různých druzích ekonomických činností v různých sektorech ekonomiky. Ukazuje hlavní ekonomické toky jako je výroba, spotřeba, investice, dovozy a vývozy, mzdy, zisky atp., a tím i umožňuje výpočet klíčových bilančních položek a koeficientů, jako kupř. rozpočtový deficit, saldo obchodní bilance apod.

MAKROEKONOMICKÁ ANALÝZA

Systém národních účtů představuje základní zdroj makroekonomické analýzy, protože umožňuje systematické sledování na sebe navazujících makroekonomických údajů. Na základě údajů SNÚ je možno:

- zkoumat vývoj národního hospodářství v čase (ekonomický růst, vývoj inflace, vývoj zahraničního obchodu apod.);
- zkoumat strukturální změny (přidaná hodnota a zaměstnanost podle sektorů a odvětví, komoditní struktura zahraničního obchodu, finální spotřeba podle skupin výrobků, sektorová struktura důchodů apod.);
- sledovat vybrané sektory a části národního hospodářství (podnikatelský sektor, finanční instituce, domácnosti, vláda apod.).

TVORBA HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

Vzhledem k tomu, že pomocí národních účtů je možno provádět makroekonomickou analýzu a hodnotit hospodářskou politiku, napomáhají vládním orgánům při vlastní formulaci hospodářské politiky. Tvorba hospodářské politiky pro krátké období je založena na ocenění vývoje ekonomiky v posledním období, jejím současném stavu a krátkodobé predikci budoucího vývoje. Tyto krátkodobé předpovědi se většinou opírají o ekonometrické modely.

Střednědobá a dlouhodobá hospodářská politika je již formulována v kontextu širší hospodářské strategie; nicméně i tato musí obsahovat hlavní ekonomické toky.

MEZINÁRODNÍ KOMPARACE

Národní účty umožňují srovnávat vývoj hlavních makroekonomických ukazatelů v jednotlivých zemích; to ovšem předpokládá, že jednotlivé země budou používat SNÚ, který je v souladu s mezinárodně dohodnutým standardním systémem a používá jednotné klasifikace a definice. Pomocí mezinárodních komparací je možno porovnávat úroveň a výkonnost ekonomiky dané země s ostatními.

MAKROEKONOMICKÉ MODELOVÁNÍ

Systém národních účtů se stává východiskem pro konstruování makroekonomických modelů. Proto většina modelů - od nejjednodušších produkčních funkcí přes input - output tabulky až po složité optimalizační a dynamické modely - využívá základní informace a vztahy ze soustavy národních účtů.

7.2 Makroekonomická analýza a prognóza

Makroekonomická analýza vychází z empirických statistických materiálů a analyzuje vývoj a stav národního hospodářství jako celku. Soustřeďuje se na analýzu výroby, analýzu spotřeby, analýzu vnějších vztahů, analýzu rovnováhy země, analýzu efektivnosti a ekonomické úrovně, analýzu ekonomického růstu ekonomiky a analýzu trhu práce.

Data, která makroekonomická analýza zpracovává a vyhodnocuje, pocházejí převážně ze statistických šetření. Kromě statistických dat používá makroekonomická analýza i další zdroje dat - např. z bankovního sektoru, burzovních statistik apod.

Důležité je statistické sledování tvorby a užití HDP podle jednotlivých sektorů:

- **primární** - prvovýroba,
- **sekundární** - zpracovatelská odvětví,
- **terciární** - služby,
- **kvartérní** - odvětví produkující inovace.

Makroekonomická prognóza přináší základní informace pro hospodářskopolitické rozhodování. Vždy navazuje na výsledky a strukturu makroekonomické analýzy.

Časový horizont makroekonomických prognóz je následující:

- **krátkodobé (konjunkturální) prognózy** (1 – 24 měsíců), tzv. konjunkturální prognóza; je zaměřena na poznání hospodářského cyklu,
- **střednědobé** (2 – 5 let), postižení a předvídaní střednědobých tendencí ekonomického růstu a změny struktury,
- **dlouhodobé** (nad 5 let), postižení hlavních tendencí a faktorů vývoje, protože s délkou prognózovaného období spolehlivost klesá.

Pro předpovědi vývoje ekonomiky se používají rozličné metody:

- **metoda extrapolace**, kdy protáhneme do budoucnosti většinou analyticky popsaný trend,
- **ekonomicko-matematické modelování**, které umožňuje do předpovědi zahrnout větší množství příčinných souvislostí, ale pořád jde jenom o model,
- **metody reflexní a intuitivní**, které bývají vysoce subjektivní; používají se převážně v oblastech, kde se jiné metody uplatňují jen obtížně,
- **metody expertní**, které nejruznějším způsobem zpracovávají předpovědi expertů v daném oboru a tím se je snaží objektivizovat,
- **metody scénářů**; ty kladou důraz na vzájemné časové souslednosti a souvislosti budoucích jevů, přičemž k jejich předpovědi se využívají i předchozí metody.

Konjunkturální analýza a na ní navazující prognóza byla metodologicky propracována v 70. a 80. letech. Většina států při jejich tvorbě vychází z tzv. indikátorů cyklu. Průběh cyklu je totožný s vývojem HDP. Analýzou ukazatelů se zjistilo, že některé ukazatele vývoj HDP předbíhají, jiné se vůči němu zpožďují. Mezi předbíhající se ukazatele můžeme zařadit vývoj cen akcií, výkony nákladní dopravy, odpracovanou dobu zaměstnanců,

počet nových žádostí o hypotéku atp. Jako opožďující se ukazatele bývá nejčastěji zařazován změna (růst) HDP, změna úrokové míry, změna míry nezaměstnanosti, atd. Jako souběžné ukazatele vystupuje většina ukazatelů výroby.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Z těchto tří typů ukazatelů mají největší význam předbíhající se ukazatelé, protože na základě jejich vývoje je možno usuzovat na stabilitu ekonomického vývoje resp. jeho změnu.

Další informace pro hospodářskou politiku, mezi které patří informace o obyvatelstvu a o jeho preferencích se získávají buď přímo (jako jsou průzkumy veřejného mínění), nebo nepřímo (ty jsou výsledkem různých odhadů). Tyto informace jsou významné pro politické i hospodářskopolitické orgány a instituce.

7.3 Informační politika státu

Mluvíme-li o informační politice státu, máme na mysli tok informací od politických a hospodářsko-politických orgánů a institucí k obyvatelstvu a ekonomickým subjektům. Informační politiku státu můžeme realizovat prostřednictvím hospodářsko-politických nástrojů nebo prostřednictvím informací.

7.3.1 OVLIVŇOVÁNÍ HOSPODÁŘSKO-POLITICKÝMI NÁSTROJI

Ovlivňování ekonomických subjektů pomocí hospodářsko-politických nástrojů je rozsáhlé především z toho důvodu, že existuje široká škála hospodářsko-politických nástrojů. Může se jednat kupř. o:

- krátkodobé ovlivňování preferencí pomocí morálních výzev či příkladem autorit („Ekonomické je jen to, co je ekologické!“);
- ovlivňování nástroji makroekonomické regulace (kupř. zvýšení diskontní sazby);
- ovlivňování pomocí motivačních nástrojů, mezi které patří zejména daně a subvence (např. finanční podpora zaměstnavatelů osob se změněnou pracovní schopností nebo daně, uvalené na tabák a alkohol);
- přímé zásahy státu (kupř. nucená správa banky).

7.3.2 OVLIVŇOVÁNÍ INFORMACEMI

V tomto případě se jedná o informace nejrůznějšího druhu a v nejrůznější formě. Pro jejich množství a kvalitu je důležitý existující společenský systém. Hlavním zdrojem informací je síť medií: rozhlas, tisk, televize.

V současné době se začíná mluvit o informační společnosti, jejíž páteří je využívání internetu (informatizace společnosti).

K ZAPAMATOVÁNÍ

Informace ovšem nejsou jedinou veličinou ovlivňující hospodářskou politiku, nicméně aby mohla hospodářská politika co nejučinněji ovlivnit vývoj makroekonomických veličin, je třeba vzít v potaz všechny možné okolnosti, které na tento proces působí. Jednou z nich je existence očekávání ekonomických subjektů.

Jedním z úkolů tvůrců hospodářské politiky je proto snaha ovlivnit očekávání požadovaným směrem, což bude mít následný dopad na výkonnost ekonomiky, velikost míry inflace, vývoje finančních trhů apod.

Uveďme si příklad. Z teorie víme, že např. snížení úrokových sazeb v době recese povede ke stimulaci ekonomického růstu, poklesu nezaměstnanosti, růstu cenové hladiny (tedy k růstu míry inflace) atd. Jak se ovšem situace změní při existenci očekávání? Řekněme, že ekonomika se dostává do recese a centrální banka se rozhodne snížit úrokovou sazbu o půl procentního bodu a předpokládá, že dojde k výše popsáným procesům. Namísto toho reaguje ekonomika jinak. Nedojde k růstu produktu a poklesu nezaměstnanosti a inflace se dokonce sníží. Toto způsobí právě existence očekávání ekonomických subjektů, které po vyhodnocení dostupných informací očekávaly, že centrální banka sníží úrokovou sazbu o jeden procentní bod a této skutečnosti přizpůsobily své chování. Ovšem vzhledem k tomu, že reakce centrální banky nebyla v souladu s jejich očekáváním (úroková sazba klesla pouze o půl procentního bodu nikoliv o jeden), působilo toto opatření de facto restriktivně.

7.4 Adaptivní versus racionální očekávání

V podstatě existují dva přístupy k formování očekávání, jsou vytvářena buď adaptivně, nebo racionálně.

7.4.1 ADAPTIVNÍ OČEKÁVÁNÍ

K ZAPAMATOVÁNÍ

S teorií adaptivních očekávání se poprvé setkáváme v dílech autorů školy monetaristické. Podle nich se ekonomické subjekty rozhodují na základě minulých zkušeností. I tato jednoduchá definice však může mít několik alternativ.

V prvním případě se ekonomické subjekty rozhodují pouze na základě minulé zkušenosti, aniž by vzali v potaz minulý vývoj dané ekonomické veličiny za delší časové období (druhý případ). Jedním z nejužívanějších příkladů je požadavek zaměstnanců na zvýšení mezd. Pokud budou požadovat zvýšení mzdy v roce 2010, v prvním případě vezmou v potaz inflaci v roce 2009 a alespoň o tolik budou požadovat nárůst mezd v roce 2010. V druhém případě zahrnou do svých kalkulací také inflaci v předchozích obdobích, např. v roce 2006, 2007, 2008 atd. Pokud mají být požadavky na zvýšení mezd v roce 2010 co nejpresnější, je třeba do očekávání zahrnout také skutečnost, jaký byl v minulých obdobích rozdíl mezi očekávanými vývojem míry inflace a její skutečnou hodnotou. Tím budou do výsledného požadavku zahrnuty nejen hodnoty míry inflace v minulých letech, ale také chyby v rozhodování, kterých se ekonomické subjekty případně dopustily.

7.4.2 RACIONÁLNÍ OČEKÁVÁNÍ

Je zřejmé, že součástí ekonomiky jsou subjekty, pro které by bylo rozhodování se na základě adaptivních očekávání nedostatečné, a proto musejí zohledňovat jak přítomnost, tak budoucí vývoj. Touto problematikou se zabývá *teorie racionálních očekávání*. Hypotézu racionálních očekávání zformuloval již v roce 1961 americký ekonom J. F. Muth (1961), na jehož závěry se v roce 1971 ve svých pracích odvolávají R. Lucas a T. Sargent (1971). Tyto práce lze považovat za počátek formování školy racionálních očekávání, z jejichž poznatků vychází škola „Nové klasické makroekonomie“ a „Nové keynesiánské ekonomie“.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Podle hypotézy racionálních očekávání se ekonomické subjekty nerozhodují pouze na základě minulých zkušeností (adaptivně), ale do svých očekávání zahrnují také všechny dostupné informace o současném a budoucím vývoji. I když tyto informace nemusí být dokonalé, jsou v průměru správné, a tudíž nedochází k systematickým chybám.

Vrátíme-li se k našemu příkladu se zvyšováním mezd. Při požadavcích na růst mezd v roce 2010 budou ekonomické subjekty vycházet nejen z vývoje inflace v předchozích letech, ale na základě dalších získaných informací zahrnou také např. očekávaný vývoj fiskální a monetární politiky a tomu přizpůsobí své požadavky.

7.4.3 ROZHODOVÁNÍ EKONOMICKÝCH SUBJEKTŮ

Dle výše popsaného by se mohlo zdát, že všechny ekonomické subjekty by se měly rozhodovat racionálně. Ovšem v realitě tomu tak není. Obecně lze říci, že jednotlivci, domácnosti a malé firmy se při formulaci svých očekávání rozhodují spíše *adaptivně*, zatímco velké firmy, státní instituce se rozhodují spíše *racionálně*. Důvodem je skutečnost, že jednotlivci většinou nedokážou zvážit dodatečné náklady, které jim vznikají, protože dostatečně nevyužívají všechny dostupné informace (i přes to, že v posledních letech jsou na internetu veřejně přístupné) nebo je nedokážou správně vyhodnotit. Naproti tomu velké firmy, banky, státní instituce, nadnárodní korporace mají vlastní analytická oddělení pro zpracování prognóz a analýz, a proto se formulují svá očekávání racionálně.

7.5 Hospodářská politika a přístupy jednotlivých škol

Nyní si rozebereme přístupy tří výše zmíněných ekonomických škol k hospodářské politice a její účinnosti. Jedná se o školu Nové klasické makroekonomie, nové keynesiánce a monetaristy. Jednotlivé školy se liší v názoru na formování očekávání (adaptivní či racionální) a na to, zda jsou mzdy a ceny pružné. Monetaristé a noví klasikové předpokládají, že mzdy a ceny jsou pružné a nové klasiky a nové keynesiánce zase spojují platnost hypotézy racionálních očekávání. Dá se tedy očekávat, že doporučení pro tvůrce hospodářské politiky budou rozdílná.

Přibližme si modelovou situaci na příkladu fiskální expanze. V případě, kdy vláda např. zvýší vládní výdaje, aby podpořila růst ekonomiky, dostává se ekonomika do inflační mezery a z důvodu platnosti Phillipsovy křivky dochází ke změnám v úrovni výstupu. Až potud se všechny školy shodují. Ovšem jaká bude změna výstupu, závisí na tom, zda jsou očekávání ekonomických subjektů adaptivní nebo racionální. Podle *monetaristů* pracujících s adaptivními očekáváními dojde pouze ke krátkodobému růstu produktu, protože i přes to, že by subjekty měly všechny dostupné informace o minulém vývoji a očekávaly by růst inflace, chvíli potrvá, než novou situaci přizpůsobí své chování, a tudíž dojde ke krátkodobému vychýlení produktu. Z dlouhodobého hlediska se produkt vrátí na původní úroveň, neboť se kontrakty v ekonomice nové situaci přizpůsobí. Za předpokladu pružných mezd a cen bude tento proces záviset na rychlosti adaptace.

Noví klasikové pracují nejen s pružnými mzdami a cenami, ale na rozdíl od monetaristů také s racionálními očekáváními a do svého rozhodování zahrnují všechny dostupné informace minulé, přítomné i budoucí. Z jejich pohledu bude jakákoliv očekávaná hospodářská politika neúčinná, protože ekonomické subjekty zahrnou všechny poznatky do

svých očekávání a přizpůsobí jim své chování. K vychýlení produktu tedy nedojde ani z krátkodobého ani z dlouhodobého hlediska.

Noví keynesiánci pak předpokládají, že mzdy a ceny jsou nepružné. I když se ekonomické subjekty rozhodují racionálně, díky těmto rigiditám nemohou hned přizpůsobit své chování očekávané situaci. Může tedy dojít ke krátkodobému vychýlení produktu, ale z dlouhodobého hlediska se vrátí zpět na svoji původní úroveň.

Tabulka 9: Hospodářská politika a očekávání - shrnutí

Jednotlivé školy	Očekávání	Mzdy a ceny	Očekávaná hospodářská politika	Neočekávaná hospodářská politika
Monetaristé	adaptivní	pružné	účinná	účinná
noví klasikové	racionální	pružné	neúčinná	účinná ale problematická
noví keynesiánci	racionální	nepružné	účinná	účinná ale problematická

Zdroj: Kliková, Kotlán (2006).

V tabulce 9 jsme si shrnuli své poznatky. I přes to, že důvody jsou různé, může podle monetaristů a nových keynesiánců u anticipovaných překvapení dojít ke krátkodobému vychýlení produktu od jeho dosavadní úrovně. Naopak podle nových klasiků nemá anticipovaná změna inflace na produkt žádný vliv. Všechny tři školy pak zastávají stejný názor na neočekávanou hospodářskou politiku, která může ovlivnit mezeru výstupu.

7.6 Účinnost hospodářské politiky a očekávání

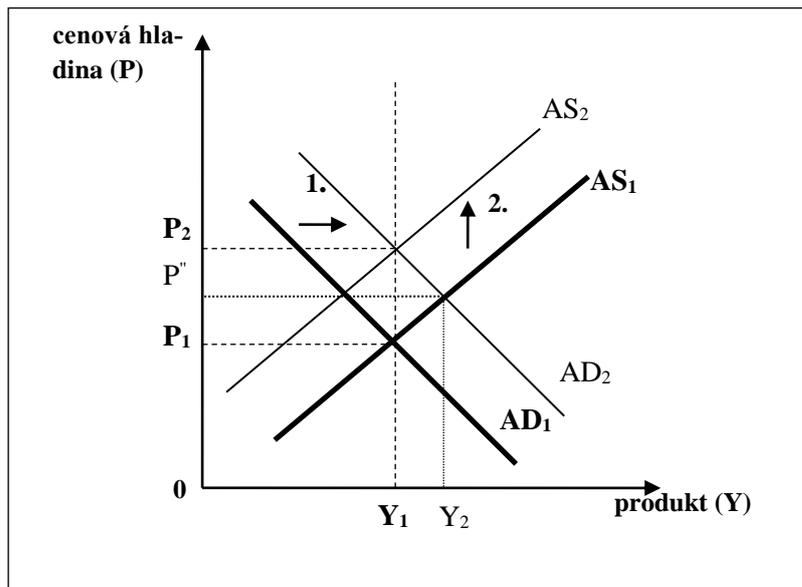
Účinnost hospodářské politiky, jako stupeň naplnění jejích cílů, je sledován zejména v podobě kombinace naplnění dvou základních makroekonomických cílů vyjadřovaných jako optimální velikost mezery výstupu a odchylky inflace od jejího cíle. K lepšímu pochopení vlivu očekávání na velikost produktu použijeme nyní grafický aparát, konkrétně model AS-AD.

7.6.1 OČEKÁVANÁ HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA

Jako první si rozebereme očekávanou hospodářskou politiku z pohledu monetaristů, kteří předpokládají pružnost mezd a cen a pracují s adaptivními očekáváními. Na Obrázku 23 je znázorněna fiskální expanze, při které dochází k růstu agregátní poptávky tedy posunu křivky AD_1 do AD_2 , čímž vzroste velikost produktu z Y_1 na Y_2 a cenová hladina se zvýší z P_1 na P'' .

K ZAPAMATOVÁNÍ

Jelikož se ekonomické subjekty rozhodují adaptivně na základě pouze minulých informací, nemůže se růst cenové hladiny projevit do mzdových kontraktů okamžitě a krátkodobě tak dojde k růstu produktu. To znamená, že z krátkodobého hlediska bude hospodářská politika účinná.

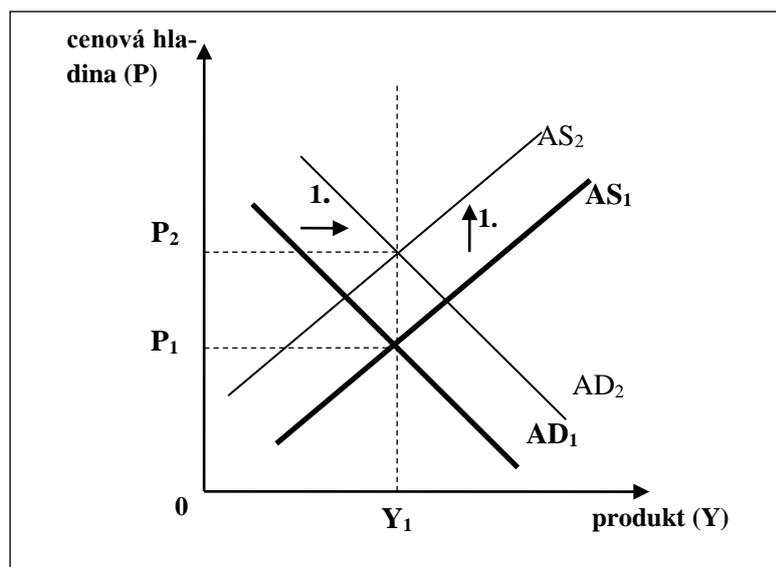
Obrázek 23: Očekávaná HP a přístup monetaristů

Nějaký čas bude trvat, než se ekonomické subjekty nově vzniklé situaci přizpůsobí a zaměstnanci budou požadovat zvýšení nominálních mezd, které povede k růstu nákladů firem a posunu křivky agregátní nabídky z AS_1 do AS_2 . Produkt se tak vrátí na svoji původní úroveň a jediným výsledkem bude růst cenové hladiny na P_2 . Vzhledem k tomu, že cílem fiskální expanze byla podpora růstu produktu, je z dlouhodobého hlediska očekávaná hospodářská politika neúčinná.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Z pohledu nových klasiků nemá hospodářská politika vliv na produkt ani krátkodobě ani dlouhodobě.

Na Obrázku 24 si opět znázorníme fiskální expanzi za předpokladu pružných mezd a cen a racionálních očekávání.

Obrázek 24: Očekávaná HP a přístup nových klasiků

Opět nejdříve dochází k posunu křivky AD_1 do AD_2 , ale díky racionálnímu očekávání zakalkulují ekonomické subjekty případný růst cen do růstu nominálních mezd, čímž dochází k současnému posunu křivky AS_1 do AS_2 (z důvodu rostoucích nákladů firem) a cenová hladina roste z P_1 do P_2 , aniž by došlo k růstu produktu.

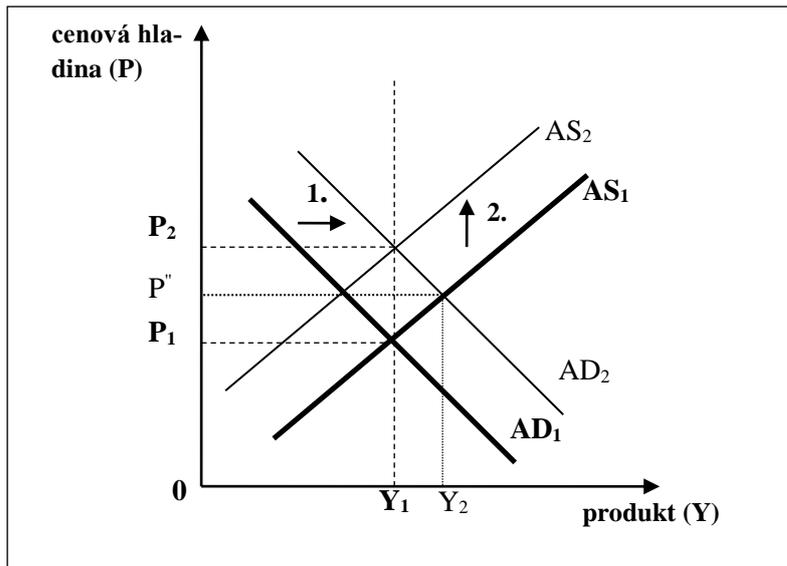
Na první pohled by se mohlo zdát, že když Obrázek 23 zcela shodný s Obrázek 25, budou závěry nových keynesiánců totožné se závěry monetaristů. Není tomu tak zcela.

K ZAPAMATOVÁNÍ

I když se obě školy shodnou na tom, že krátkodobě může být hospodářská politika účinná a dlouhodobě neúčinná, vedou je k tomuto konstatování zcela jiné důvody. Na rozdíl od monetaristů předpokládají noví keynesiánci racionální očekávání a vycházejí z faktu, že mzdy a ceny jsou nepružné.

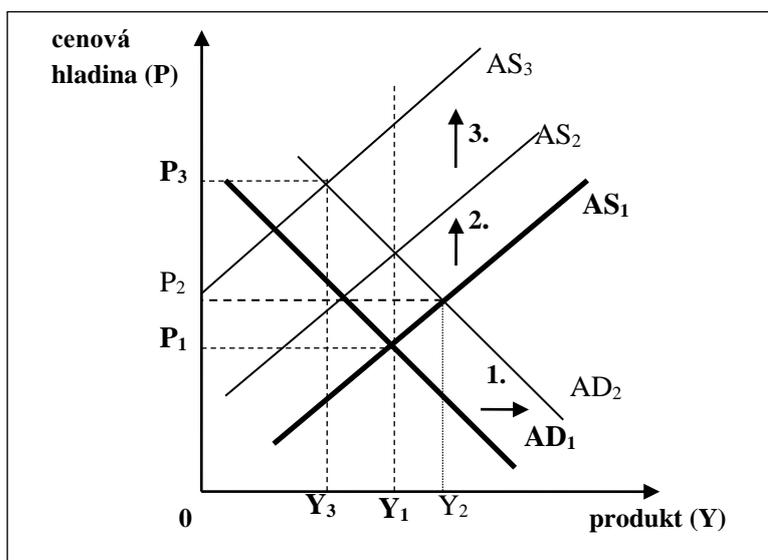
Tyto předpoklady pak vedou k situaci, kdy sice ekonomické subjekty racionálně očekávají fiskální expanzi (posun křivky AD_1 do AD_2) a s ní spojený růst cen (z P_1 do P_2) zakalkulují ji do svých potenciálních mzdových kontraktů, ale z důvodu rigidity mezd a cen dochází ke zpoždění. Křivka agregátní nabídky (AS_1 do AS_2) se posouvá později, díky čemuž může dojít ke krátkodobému růstu produktu na velikost Y_2 . Poté, co se mzdové kontrakty přizpůsobí fiskální expanzi a dojde ke zmíněnému posunu křivky AS, vrátí se produkt na svou původní úroveň Y_1 a cenová hladina vzroste na úroveň P_2 . Z dlouhodobého hlediska je tak očekávaná hospodářská politika neúčinná.

Obrázek 25: Očekávaná HP a přístup nových keynesiánců

7.6.2 NEOČEKÁVANÁ HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA

Jak bylo popsáno výše, je za předpokladu racionálních očekávání a pružných mezd a cen podle nových klasiků očekávaná hospodářská politika neúčinná jak v krátkém tak v dlouhém období. V případě, že by ovšem hospodářská politika byla **neočekávaná**, nemohou ji ekonomické subjekty zahrnout do svých očekávání a přizpůsobit jí své chování. Jaké to bude mít důsledky na velikost produktu a cenovou hladinu, si ukážeme na obrázku 26. Při náhlé fiskální expanzi dojde k růstu agregátní poptávky vyjádřenému posunem křivky AD_1 do AD_2 , produkt vzroste na velikost Y_2 za současného růstu cenové hladiny (P_1 do P_2). Za předpokladu neočekávané hospodářské politiky se z krátkodobého hlediska nic dalšího nestane, neboť ekonomické subjekty s touto možností nepočítaly a nezahrnuly ji do svých očekávání ani mzdových kontraktů.

Obrázek 26: Neočekávaná HP a přístup nových klasiků

Mohlo by se tedy zdát, že je výhodné provádět neočekávanou hospodářskou politiku, ale není tomu tak. Snadno totiž může dojít k situaci, že racionálně očekávající subjekty své chování časem nejen přizpůsobí (posun z AS_1 do AS_2), ale na základě zkušeností mohou svá očekávání utvářet zcela odlišně. Mohou tak požadovat mnohem vyšší růst nominálních mezd, čímž se křivka agregátní nabídky posune až do AS_3), cenová hladina vzroste na úroveň P_3 a produkt se dostane pod úroveň výchozího na hodnotu Y_3 . Výsledkem fiskální expanze je pak pokles produktu.

K ZAPAMATOVÁNÍ

Jak z rozboru přístupů jednotlivých škol vyplývá, existence racionálních očekávání v ekonomice neumožňuje uplatňování stabilizační politiky v keynesiánském smyslu, protože jediným jejím výsledkem je růst cenové hladiny (tedy míry inflace), aniž by měla pozitivní vliv na růst produktu.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Proces hospodářsko-politického rozhodování je procesem práce s informacemi a každé rozhodování s sebou nese riziko omylu, riziko selhání. Hlavní možnost, jak tato rizika snížit, spočívá ve snaze získání maximálního množství kvalitních informací. Informace pro hospodářskou politiku tvoří Systém národních účtů, makroekonomická analýza a makroekonomická prognóza.

Systém národních účtů (SNÚ) obsahuje soustavu národohospodářských ukazatelů, které se týkají celého národního hospodářství, charakterizují období jednoho roku, charakterizují uplynulá období a neobsahují propočty národního majetku, i když obsahují ukazatele jeho změn. Význam národních účtů je víceúčelový a celý systém je určen především pro ekonomickou analýzu, pro tvorbu hospodářské politiky a pro rozhodování. SNÚ tvoří účet výroby, spotřeby, akumulace a vnějšího světa.

Účet výroby ukazuje toky, které jsou spojené s pohybem zboží a služeb, jež bylo v dané ekonomice vyprodukováno za vykazované období. Účet spotřeby navazuje na účet výroby; jeho základním agregátem je disponibilní důchod, který je buď spotřebováván anebo představuje odloženou spotřebu. Účet akumulace je s účtem spotřeby propojen pomocí položky úspory. Účet vnějšího světa zachycuje transakce tuzemské ekonomiky se zahraničím.

V České republice (obdobně jako ve většině tranzitivních zemí) začal být zpracováván Systém národních účtů až po roce 1989. První výsledky národních účtů za rok 1992 byly publikovány v roce 1995. Zpracování národních účtů provádí Český statistický úřad, který má síť pracovišť po celém území státu.

Makroekonomická analýza vychází z empirických statistických materiálů a analyzuje vývoj a stav národního hospodářství jako celku. Data, která makroekonomická analýza zpracovává a vyhodnocuje, pocházejí převážně ze statistických šetření.

Makroekonomická prognóza přináší základní informace pro hospodářskopolitické rozhodování. Vždy navazuje na výsledky a strukturu makroekonomické analýzy. Rozlišujeme různé časové období, pro které je možné makroekonomickou prognózu zpracovat.

Další informace pro hospodářskou politiku, mezi které patří informace o obyvatelstvu a o jeho preferencích se získávají buď přímo (jako jsou průzkumy veřejného mínění), nebo nepřímo (ty jsou výsledkem různých odhadů). Tyto informace jsou významné pro politické i hospodářskopolitické orgány a instituce.

Informace nejsou jedinou veličinou ovlivňující hospodářskou politiku, nicméně aby mohla hospodářská politika co nejúčinněji ovlivnit vývoj makroekonomických veličin, je třeba vzít v potaz všechny možné okolnosti, které na tento proces působí. Jednou z nich je existence očekávání ekonomických subjektů.

Pokud se ekonomické subjekty rozhodují adaptivně, rozhodují na základě minulých zkušeností. Podle hypotézy racionálních očekávání se ekonomické subjekty nerozhodují pouze na základě minulých zkušeností (adaptivně), ale do svých očekávání zahrnují také všechny dostupné informace o současném a budoucím vývoji. I když tyto informace nemusí být dokonalé, jsou v průměru správné, a tudíž nedochází k systematickým chybám.

Monetaristé a noví klasikové předpokládají, že mzdy a ceny jsou pružné a nové klasiky a nové keynesiánce zase spojují platnost hypotézy racionálních očekávání.

I přes to, že důvody jsou různé, může podle monetaristů a nových keynesiánců u anticipovaných překvapení dojít ke krátkodobému vychýlení produktu od jeho dosavadní úrovně. Naopak podle nových klasiků nemá anticipovaná změna inflace na produkt žádný vliv. Všechny tři školy pak zastávají stejný názor na neočekávanou hospodářskou politiku, která může ovlivnit mezeru výstupu.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Subjekt rozhodující se adaptivně využívá všechny dostupné informace.
2. S teorií racionálních očekávání pracovali monetaristé a noví klasici.
3. Očekávaná hospodářská politika je dle nových klasiků krátkodobě neúčinná.
4. Neočekávaná hospodářská politika je pro ekonomiku prospěšná, protože se jeví jako nejúčinnější.
5. Systém národních účtů se skládá ze 6 jednotlivých účtů.

ODPOVĚDI

1. N, 2. N, 3. N, 4. N, 5. N

8 ZÁJMOVÉ SKUPINY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Tato.

CÍLE KAPITOLY

- v
-

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Zájmová skupina,

8.1 Zájmové skupiny

Významná a důležitá jednání z hlediska hospodářské politiky mohou probíhat i mimo parlament a vládu; především prostřednictvím zájmových skupin. Zájmové skupiny vnímáme jako seskupení lidí spojených určeným společným zájmem. Příkladem mohou být odbory, různé zaměstnanecké svazy, menšinové zájmové skupiny, rozličné typy lobbistických skupin, studentská křídla politických stran apod.

ZÁJMOVÁ SKUPINA

Podle M. Webera je možno zájmovou skupinu definovat jako „...omezený nebo uzavřený sociální vztah regulovaný navenek tehdy, když je dodržování jeho řádu garantováno vlastním chováním určitých lidí zaměřeným na jeho provádění: vedoucího a/nebo správního (administrativního) štábu, který má případně za normálních okolností pravomoc svaz zastupovat...“(Říchová, 2007, s. 115).

Moderní pojetí zájmových skupin sledujeme u U. von Alemanna, který je formuluje jako: „ ...dobrovolně utvářené sociální jednotky s určitými cíli a s určitým – na dělbě práce spočívajícím – vnitřním členěním (organizací), které se snaží uskutečnit individuální, materiální a ideové zájmy svých členů ve smyslu potřeb, užitku a ospravedlnění, přičemž to dělají uvnitř sociální jednotky (malý sportovní klub) nebo vůči jiným skupinám, organizacím a institucím (Říchová, 2007, s. 116).“

Mezi nejčastější aktivity zájmových skupin patří prezentace zájmů svých členů na veřejnosti, zapojování občanů do politického života, šíření cíleně orientovaných informací, monitorování vládního programu, veřejná kontrola exekutivy se zaměřením na překračování pravomocí, uplatňování přímo své moci na trhu za účelem redistribuce zisku ve prospěch zájmové skupiny (omezování konkurence), finanční podpora politických stran, přímá účast členů zájmové skupiny v komisích řešících danou problematiku (účast na dialogu), organizování násilných akcí (občanská neposlušnost, stávka, hrozba násilí apod.) a lobování.

Vláda, která chce aktivně využívat činnost zájmových skupin, by měla čelit nebezpečí jednostranné orientace silných zájmových skupin zákonnou úpravou jejich působení a měla by:

- podporovat konkurenci v konstituování zájmových skupin,
- omezovat vliv státní exekutivy přenosem rozhodování na profesní komory, nezávislé komise či rozhodčí výbory,
- využívat i jiné mechanismy rozhodování (např. zákony o ochraně hospodářské soutěže),
- podporovat vznik takových zájmových skupin, které by bez vnější pomoci vznikaly obtížně (důchodci, spotřebitelé),
- zákonně omezovat pravomoc dominantních zájmových skupin,
- zpřístupňovat informace, které poskytují zájmové skupiny veřejnosti,
- podporovat získávání konkurenčních informací z nezávislých zdrojů,
- vytvářet prostředí, které by odsuzovalo kontakty politiků se zájmovými skupinami.

Mezi nejznámější a nejdůležitější zájmové skupiny patří:

- odborové svazy a samostatné odborové organizace – většinou se spojují do zastřešujících organizací s celostátní působností,
- důchodci,
- ženské, mládežnické a dětské organizace,
- sdružení pěstitelů, chovatelů, sportovní kluby a svazy,

- organizace zdravotně postižených, veteránů, ochrany přírody,
- svazy podnikatelů, svazy zaměstnavatelů,
- profesní sdružení, profesní komory, tovaryšstva, cechy či asociace,
- církve.

8.2 Členění zájmových skupin

Zájmové skupiny můžeme členit na základě mnoha hledisek; v tomto případě se však soustředíme pouze na nejdůležitější faktory, podle kterých můžeme zájmové skupiny posuzovat a budeme je členit ze tří hledisek:

- z hlediska organizovanosti na:
 - organizované (kupř. odbory),
 - neorganizované (kupř. spotřebitelé);
- z hlediska vzniku na:
 - profesní (kupř. zaměstnanecké svazy),
 - občanské (kupř. různá ekologická hnutí);
- z hlediska velikosti na:
 - velké (odbory, zaměstnanecké svazy),
 - malé (různé spolky – kupř. spolek rybářů).

8.3 Modely zájmových skupin

Nejčastějšími modely zájmových skupin (zájmové politiky) je pluralismus a korporativismus, které získaly v oblasti studia zájmových skupin v politických systémech prominentní postavení. Přesto nejsou modely jedinými. Frank L. Wilson např. v teoretickém úvodu své dnes již klasické knihy o zájmové politice ve Francii identifikoval kromě pluralismu a korporativismu ještě marxistický a protestní model (Wilson 1987).

8.3.1 PLURALITNÍ MODEL ZÁJMOVÝCH SKUPIN

Podle pluralitního modelu existuje ve společnosti velké množství autonomních, dobrovolných a ne-hierarchicky organizovaných skupin, které ve svém působení nejsou přímo vázány na stát (to znamená, že stát nepovoluje jejich vznik, nevykonává dohled nad nimi apod.). Zájmové skupiny vznikají a zanikají spontánně v přímé vazbě na proměnu a dynamiku občanské společnosti.

Zájmové skupiny

Zájmové skupiny mají možnost svobodně působit na mocenské instituce státu a samosprávné celky nebo politické strany; přitom nejsou nijak omezeny tím, jakou míru vlivu si vytvoří.

Žádná ze skupin nemá monopol na reprezentaci zájmů v určité oblasti činnosti či hospodářském sektoru. Ve stejné sféře zájmu může existovat paralelně několik odlišných zájmových skupin.

Lidé mohou být členy více zájmových skupin současně, čímž dochází ke zmírňování intenzity specifických zájmů (jejich rozptýlením).

Protože se zájmy prosazují na svobodném trhu a ve vysoce konkurenčním prostředí, jedná se o **konkurenční model**: zájmové skupiny mezi sebou soupeří, přičemž prosazení zájmů jedné skupiny může zmařit zájmy skupiny jiné.

NEDOSTATKY PLURALITNÍHO MODELU

Postavení jednotlivých zájmových skupin často není rovnocenné, protože existuje omezený počet skupin, které mají přístup ke zdrojům. Tyto skupiny pak mají možnost většího tlaku na vládu.

Problematický je také svobodný vznik nových zájmových skupin a prosazení nové organizační struktury. Kromě toho všechny nové zájmové skupiny musí být přijatelné také pro historicky starší a v systému již etablované skupiny.

V pluralitním systému neexistuje neutrální vládní struktura; ta vystupuje pouze jako další zájmová skupina a je dalším aktérem ve společnosti. Na rozdíl od zájmových skupin je vládní struktura v centru boje o politickou moc (např. v parlamentu dochází k zákulisním dohodám mezi skupinami politiků. Zájem občanů se zde však nepromítá a nebere v úvahu).

8.3.2 NEOKORPORATIVNÍ MODEL ZÁJMOVÝCH SKUPIN

Neokorporativní model vyžaduje, aby do systému zájmových skupin nebyly připuštěny žádné nesystémové skupiny, které by usilovaly o systémové a radikální změny. To tedy znamená, že v tomto modelu existují pouze ti aktéři a skupiny, které stát akceptuje jako partnery v politickém procesu.

V neokorporativním modelu existuje výrazná vazba zájmových skupin na stát, protože se předpokládá, že stát se na životě společnosti aktivně podílí: stát tedy koordinuje činnost zájmových skupin, zprostředkovává jejich jednání apod. Tento model tak představuje vztah koordinace mezi státem a občanskou společností. Někdy jej charakterizujeme jako strnulý systém, protože je zde kladen značný důraz na řád a jeho udržování. Silně se také projevuje prvek omezující přístup jiných k prezentaci svých zájmů.

Model předpokládá, že ve společnosti existuje pouze malý počet zájmových skupin, které převážně reprezentují jen největší zájmy (přednostně v oblasti ekonomické). Jedná se tedy o model nekonkurenční; což prezentuje především regulované prostředí zájmových skupin. Důraz je kladen na organizační strukturu, která je hierarchicky uspořádaná; jejím těžištěm je malé mocenské centrum. Představitelé skupin jsou jejich legitimními reprezentanty a mohou skupinu zastupovat při jednáních s jinými skupinami a státem. Stěžejním prvkem modelu je překrývání zájmů jednotlivých skupin, což je důsledkem nesoutěživé kooperace mezi jednotlivými skupinami a jejich aktéry.

8.4 Zájmové skupiny vs. politické strany

K ZAPAMATOVÁNÍ

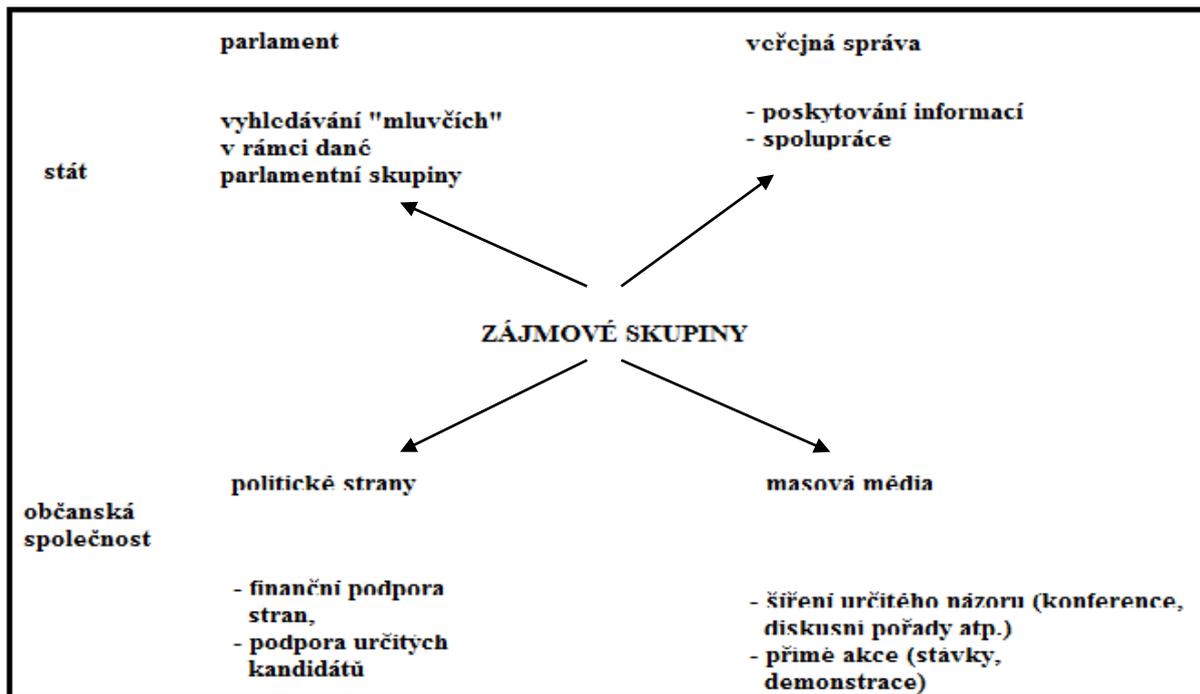

Politické strany a zájmové skupiny představují dva hlavní typy specializovaných organizací, které zajišťují seskupování a vyjadřování zájmů v demokratickém politickém systému. Jak zájmové skupiny, tak i politické strany musí vytvořit administrativní štáb, jehož úkolem je zastupovat buď zájmovou skupinu, nebo politickou stranu; to znamená, že oba subjekty potřebují ke zprostředkování svého zájmu vytvoření administrativního aparátu.

Pole působnosti zájmových skupin a politických stran se tedy překrývají. Jinak se však jedná o dva samostatné subjekty.

Cílem *politické strany* je prosadit svůj zájem v mocenském aparátu státu jako záležitost ve veřejném zájmu; tím usiluje o získání podílu na moci. Za tím účelem potřebuje dosadit své zástupce do ústavních orgánů státu.

Na rozdíl od politických stran jsou *zájmové skupiny* aktéry specifického typu; neusilují o přímý podíl na státní moci, nenesou přímou odpovědnost za politická rozhodnutí, a nejsou tedy formálními politickými stranami; nicméně veřejnou politiku se snaží ovlivnit. Na Obrázku 27 je zachycen vztah zájmových skupin k politice.

Obrázek 27: Vztah zájmových skupin k politice.

8.5 Zájmové skupiny vs. nátlakové skupiny

ZÁJMOVÁ SKUPINA

Zájmové skupiny reprezentují ekonomické zájmy svých členů.

Většinou se jedná o zájmy určité úzce vymezené sféry společnosti, proto jsou zájmové skupiny orientované na obhajobu zájmů:

- zaměstnanců,
- zaměstnavatelů,
- svobodných profesí (umělci, lékaři, právníci, architekti),
- pracovníků v zemědělství apod.

NÁTLAKOVÁ SKUPINA

Nátlakové skupiny reprezentují ideologické zájmy svých členů. Jedná se především o zájmy definované jako zájmy všech (resp. blaho všech) členů společnosti..

Nátlakové skupiny jsou tedy reprezentanti zájmů konfesně vymezených skupin:

- skupiny věřících,
- církevní organizace,
- organizace na obhajobu lidských práv,
- organizace na ochranu životního prostředí,
- hnutí proti rasismu a různým formám diskriminace apod.

8.6 Trendy současného vývoje zájmových skupin

Charakteristickým rysem současného vývoje je skutečnost, že počet aktivních nátlakových organizací stále roste a jejich působení se rozšiřuje. Stávající zájmové skupiny se také výrazně politicky angažují a staly se tak pro vládní politiku nepostradatelnými.

Propojení zájmových a nátlakových skupin s vládou vede k posilování vazby na státní instituce; dochází tak ke vzniku formalizovaných kontaktů mezi státními institucemi a zájmovými skupinami. Naopak vazby k občanské společnosti (a reprezentace jejich zájmů) se výrazně oslabují.

Zájmové skupiny se začínají silně orientovat na politické strany; využívají jejich vlivu a postavení k prosazení svých zájmů a k ovlivňování politiky státu:

- časté jsou kontakty přímo s poslanci, jež pak hájí zájmy skupin (lobbování).
- zájmové skupiny mnohdy finančně podporují politické strany,
- dochází k zařazování členů zájmových skupin na kandidátní listiny politických stran (např. členové odborů) apod.

8.7 Neziskové organizace

Neziskové organizace tvoří specifický případ zájmových skupin.

NEZISKOVÉ ORGANIZACE

Jsou to organizace, působící na bázi dobrovolné občanské účasti na veřejném životě, směřující své aktivity do oblastí, jež nejsou většinou soukromé, ale nemusí být nutně státní.

Non – profit organizace nemusí nutně znamenat neziskovost; zdůrazňuje se zde především základní lidský humánní princip těchto organizací. Mohou být i ziskové, ale zisk si nerozdělují, reinvestují jej do své další činnosti.

Proč nonprofítní organizace vznikají?

Důvody vzniku neziskových organizací jsou různé; uveďme si ty nejdůležitější:

- existence externalit a veřejných statků,
- rostoucí bohatství společnosti,
- rozšiřující se volný čas,
- víra lidí v tyto aktivity.

Proces jejich vzniku by měl být spontánní a na státu nezávislý. Úloha státu není ve vytváření těchto organizací, ale v tvorbě legislativního rámce pro tuto jejich činnost.

8.8 Tripartismus

TRIPARTITNÍ JEDNÁNÍ

Tripartitní jednání znamená sociální dialog mezi mocenskou složkou státu, zaměstnavateli a zaměstnanci, jehož cílem je zachování společenského konsensu a zajištění sociálního smíru.

Vznik tripartity znamená vlastně vznik paralelní politické struktury. Objevuje se ve větší míře až od 60. a 70. let 20. století v období welfare state.

8.8.1 TRIPARTITA V ČR

V prvních letech transformace sehrála tripartita velmi důležitou roli v životě společnosti; celou společnost se podařilo přesvědčit o nutnosti podpory hospodářských a sociálních reforem, které se týkaly:

- oddělení důchodového pojištění od státního rozpočtu,
- zvýšení hranice pro odchod do důchodu,
- stanovení principů důchodového připojištění,
- zrušení centrální mzdové regulace ve státním sektoru,
- celkové rekonstrukce pracovního práva apod.

Od roku 1992 role tripartity postupně mírně slábla (důvodem byla pravicová politika vlády ČSFR a posléze ČR).

Součástí tripartity byla Generální dohoda, což byl základní dokument (který však nebyl právně závazný), jenž byl každoročně uzavírán mezi aktéry tripartity. V Generální dohodě byly stanoveny zejména opatření pro zmírnění sociálních dopadů reforem. Dále obsahovala ustanovení, týkající se především politiky trhu práce, mzdové a sociální politiky a systému sociálního pojištění.

Generální dohoda byla uzavírána každoročně v letech 1991-94; poté bylo její vypracování pozastaveno a bylo obnoveno až v roce 1998.

V roce 1990 vznikla Rada sociální dohody s posláním vytvořit prostor pro sociální dialog, Vznikl tak společný dohadovací a iniciační orgán vlády, odborů a zaměstnavatelů pro tripartitní vyjednávání.

V roce 1995 vznikla Rada pro dialog sociálních partnerů ČR; jedná se o dobrovolný orgán odborů a zaměstnavatelů za účasti zástupců vlády; z jejího jednání je vyřazeno projednávání hospodářských otázek. Protože nebyla schopna výrazněji oponovat vládní politice, a role odborů byla oslabována, začalo docházet ke stávkám (učitelé, zdravotníci apod.).

V listopadu 1997 byla ustavena Rada hospodářské a sociální dohody ČR. Její sekretariát spolupracuje na mezinárodní úrovni zejména s Evropským hospodářským a sociálním výborem a Evropskou komisí, což mělo za následek opětovné zařazení hospodářské problematiky do oblasti společného zájmu v dohadovací a iniciativním procesu.

V roce 1998 vznikla po volbách levicově orientovaná vláda ČSSD a role tripartity a odborů opět začala vzrůstat.

Vstup ČR do EU přineslo kromě jiného také jednání a konzultace sociálních partnerů, které jsou jedním z charakteristických rysů Evropského sociálního modelu.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Zájmové skupiny

.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. M
2. .

Vyberte jednu správnou odpověď

ODPOVĚDI

1. N, 2. N, 3. N, 4. P, 5. N, 6b, 7b, 8b, 9b, 10b

9 LOBBING

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Lobbing pokládáme z hlediska výměny informací v moderních demokratických systémech za zcela běžnou a žádoucí komunikaci. Může jak mařit výkon politické moci, tak vytvářet podnikatelské příležitosti; na druhé straně podnikatelská sféra může dodávat informace, ale také přispívat na politické kampaně. Pokud tyto procesy nejsou transparentní a nekontroluje je veřejnost, může docházet (a většinou také dochází) ke korupčnímu jednání. Z tohoto důvodu je nutné, aby srozumitelná a transparentní komunikace soukromé sféry s politiky byla ve středu zájmu široké veřejnosti. Proto se v této kapitole na lobbing zaměříme, podíváme se, kde tento pojem vznikl, jaké jsou taktiky lobbingu a proč je důležité lobbing regulovat.

CÍLE KAPITOLY

- Seznámit se s definicí lobbingu a tím, jak a kde tento jev vlastně vznikl
- Seznámit se s lobbistickými taktikami a jeho efektivitou
- Zjistit, proč je regulace lobbingu důležitá a jaké jsou její typy
- Seznámit se s konkrétními požadavky na efektivní regulaci lobbingu v České republice

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Efektivita lobbingu, lobbing, lobbing v ČR, lobbistické taktiky, metahra 3P, nepřímé lobbování, přímé lobbování, regulace,

9.1 Co je lobbing?

Slovo lobbing je výrazem přejatým z angličtiny a je odvozené od slova "lobby", které původně znamenalo halu, foyer nebo čekárnu u vchodu do budovy, resp. veřejnou místnost vedle zasedací místnosti zákonodárného tělesa. Jako "lobbing" se začalo od poloviny devatenáctého století označovat jednání různých osob, které v předsáíl sněmovny (kon-

krétně Kongresu USA) pokřikovaly na kolem procházející poslance a snažily se je přesvědčit, aby hlasovali v jejich prospěch.

Jednoznačná definice lobbingu neexistuje. Většina definic charakterizuje lobbing jako ovlivňování legislativních a rozhodovacích procesů či prosazování partikulárních zájmů odlišných od společensky obecnějších.

LOBBING

„Ideální“ definice lobbingu by se měla vymezit vůči korupci, zmínit odlišnost od prosazování zájmů prostřednictvím volených zástupců a vymezit lobbing jako zdroj informací a odborných expertíz. Měly by se v ní objevit i cíle lobbingu.

Odborná literatura nejčastěji pracuje s definicí od Luigiho Graziana: „Lobbing je specializovaná a odborná reprezentace prostřednictvím široké škály prostředků, které v zásadě vylučují korupční výměnu služeb, ve své povaze velmi odlišná od obecné nespécializované reprezentace, kterou zajišťují volení zástupci. Jako reprezentant partikulárních zájmů lobbista dodává informace a technicko-odborné expertízy, které mohou být užitečné a někdy rozhodující při definování legislativní a správní regulace.“ (Graziano, 1968, s. 21).

Lobbing tedy představuje jakési přinášení informací, které by svou hodnotou měly přispět v zákonodárném, ale i exekutivním procesu. V demokratických společnostech může přispívat k zlepšování přijímaných regulačních opatření, anebo pomáhat při samotné tvorbě jednotlivých politik.

9.2 Lobbistické taktiky

Nejběžněji se lobbing rozlišuje na přímý a nepřímý.

Přímé lobování (direct lobbying) představuje přímý kontakt a informace mezi zainteresovanými stranami, veřejné svědectví před výborem resp. u soudu a publikování expertíz.

Celoplošné (nepřímé) lobování většinou zahrnuje vzdělávací nebo dopisní kampaně.

Zvláštním případem lobování jsou informační kampaně („gong public“), které využívají formy placené kampaně a mohou vyvrcholit občanskou neposlušností.

9.3 Způsoby a možnosti lobbingu v EU, jeho efektivita

Klíčovým zájmem jakékoliv zájmové skupiny, působící v EU, je ovlivnění legislativních procesů EU. Vyplývá to z charakteru orgánů EU, kde klasické vyhledávání renty je

zaměřeno na krátkodobé efekty a velikost rozpočtu není v porovnání s rozpočty jednotlivých zemí „zajímavá“. Z toho pak plyne dlouhodobost snah o lobbying.

V 60. - 70. letech převládalo přímé (zprostředkovaně však i nepřímé) lobbování na úrovni národních vlád. V Bruselu v té době existovalo cca 300 zájmových skupin, které se lobbování kromě jiného věnovaly. Maastrichtská dohoda znamenala rozsáhlý obrat v možnostech lobbování; v 90. letech funguje v Bruselu již cca 3000 zájmových skupin s více jak 10 000 zaměstnanci; po roce 2000 se počet lobbistů v Bruselu zvýšil na 15 000 osob. V tomto počtu ale nejsou zahrnuty kanceláře jednotlivých zemí (i regionů), které lobbisty zaměstnávají a kterých je přibližně padesát. Kromě toho je zapotřebí zohlednit ještě cca 200 soukromých firem, které lobbying nabízejí a cca 100 expertů, poskytujících lobbistické služby v jednotlivých oblastech.

V současné době dominuje v Bruselu přímý lobbying. Taktiky evropského lobbování jsou shrnuty van Sheldenem do tzv. metahry tří P:

- Person, což znamená zajistit si kontakty na nejvlivnější osoby.
- Position značí získat kontakty na osoby v co nejvyšších funkcích.
- Procedures představuje volbu optimálních postupů při lobbování.

K tomu je třeba přidat ještě zásadu dobrého načasování – TIMING IS EVERYTHING.

Co je vlastně zapotřebí, aby bylo dosaženo vysoké efektivity lobbování?

- oslovit správné úředníky (poslance, komisaře a ministry),
- udržovat funkční a aktivní vztah s příslušným poslancem, komisařem či ministrem a s jejich úředníky,
- dobré načasování lobbingu,
- poskytovat konzistentní, cílené a relevantní informace,
- být objektivní; to znamená poskytovat nezkreslené a vyvážené informace bez emocí.

9.4 Regulace lobbingu

V tabulce 10 jsou ukázány modelové typy regulace lobbingu, přičemž:

(A) znamená vysoce kulturní prostředí a vysokou hodnotu etických principů (země s nízkou mírou korupce) – příkladem, kde jsou využívány doporučení, resp. nepovinné etické kodexy může být Evropská komise nebo Francie.

Konkrétním případem země, kde se využívá dobrovolné přihlášení osoby či instituce k lobbingu (B) je Velká Británie, přičemž lobbying je regulován zákonem.

Příkladem zemí, které uplatňují povinné etické kodexy a povinné zveřejňování klientů (C) jsou USA, Kanada, Litva, Polsko.

Tabulka 10: Modelové typy regulace lobbingu

Samoregulace		Zákonná regulace
(A) Doporučení, nepovinné etické kodexy	dobrovolné	(B) Zákony či pravidla, která v případě splnění požadavků odmění registrované určitým privilegiem – dobrovolné přihlášení
(C) Závazné povinnosti stanovené zastřešující asociací (povinné etické kodexy, povinné zveřejňování seznamů klientů)	povinné	(D) Zákony stanovující závazné povinnosti pro všechny subjekty v oboru

Zdroj: Kalniņš (2005), vlastní úprava.

V roce 2009 provedla OECD průzkum, který se týkal postoje lobbistů k seberegulaci a k regulaci své profese v Evropě (tabulka 11). Průzkumu se zúčastnilo 128 profesionálních lobbistů, 25 ekonomických zájmových skupin (korporátních lobbistů) a 36 neziskových zájmových organizací. Z oslovených 1 005 osob a organizací, kteří sami sebe identifikují jako lobbisty, odpovědělo 189 evropských lobbistů – 18.8%, což je doposud největší odezva ve srovnání s jakýmkoliv předcházejícími akademickými průzkumy, zabývajícími se postoji lobbistů.

Tabulka 11: Postoj lobbistů k seberegulaci a k regulaci své profese v Evropě (%).

	Povinná registrace	Dobrovolná registrace	Vládní registr	Registr spravovaný profesní asociací	Seberegulace
Všichni dotázaní	61,4	18,5	33,3	44,4	12,2
Nevládní neziskové organizace	80,6	19,4	63,0	36,0	3,0
Profesionální lobbisté	57,0	43,0	25,4	51,6	23,0
Podnikoví lobbisté	56,0	44,0	32,0	48,0	20,0

Zdroj: Laboutková (2011).

V tabulce 8.3 jsou uvedeny tři typy zákonné regulace lobbingu tak, jak jsou uplatňovány v některých zemích světa. Málo regulované systémy jsou aplikovány v Evropském parlamentu, Německu a Francii, středně regulované systémy jsou používány v Austrálii, Polsku a Litvě a vysoce regulované systémy lobbingu existují v USA, Kanadě a Maďarsku.

Tabulka 12: Typy zákonné regulace lobbingu ve světě

Vybraná kritéria	Málo regulované systémy	Středně regulované systémy	Vysoce regulované systémy
Lobbisté jsou definováni jako	osoby, lobbující pouze pro třetí strany	firemní lobbisté, zaměstnaní zájmovými skupinami nebo organizacemi	firemní lobbisté; osoby lobbující na svůj účet nebo pracující pro charitu
Pravidla pro registraci	existují, ale málo detailních informací	existují; jsou požadovány detailnější informace	precizní a detailní informace
Přiznání výdajů a nákladů	neexistuje ani pro lobbisty, ani pro jejich zaměstnavatele	určitá pravidla pro přiznání nákladů lobbisty; neexistuje regulace pro přiznání výdajů ze strany zaměstnavatelů (klientů)	přísná pravidla na výdaje lobbistů; existuje i regulace výdajů zaměstnavatelů (klientů)
Vynutitelnost	malé investice do vynucovací schopnosti státu	existuje nástroj, ale v praxi je zřídka využíván	státní agentura může a často provádí povinné revize/audity

Zdroj: Laboutková (2011).

9.5 Konkrétní požadavky na efektivní regulaci lobbingu v ČR

Požadavky na regulaci lobbingu v ČR se týkají jak lobbistů (osob či zájmových skupin či organizací), tak i osob, které jsou lobbovány.

Základní požadavek na **lobbisty** se týká jejich registrace, zveřejnění svého zaměstnavatele, dobu a způsob uskutečnění lobbingu, tématu (předmětu) lobbingu, jména a instituce lobbovaného. Dále je to požadavek na odevzdání finanční zprávy a přijetí auditu kontrolního orgánu. Posledním požadavkem je podepsání etického kodexu.

Co se týče osob, které jsou lobbovány - **lobbovaní**, měly by vést otevřený veřejný diář, zveřejňovat jméno lobbisty a jméno osoby, se kterou lobbovaný jednal o daném tématu. Dále by měly být zveřejněny finanční zájmy lobbovaného a vyjmenovány všechny dary, které obdržel. V případě, že dojde ke změnám, které způsobily veřejné volby, měl by být důsledně uplatňován zákaz výkonu činnosti jak lobbovaným, tak i lobbistům po určité době (lobbovaní se nemohou stát lobbisty a naopak. (*cooling-off period*). Lobbovaní by také měly podepsat etický kodex.

Legislativní regulace lobbingu v ČR by přinesla:

- zlepšení fungování institucí jako základního kamene konkurenceschopnosti, posílení veřejné kontroly,
- transparentnost a odpovědnost výkonu veřejné správy,
- zamezení plýtvání veřejných prostředků,

- potlačení korupce.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Agregátní poptávka vyjadřuje kombinace celkového množství reálného produktu, které

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. K

Vyberte jednu správnou odpověď

ODPOVĚDI

1. N, 2. N, 3. P, 4. N, 5. P, 6c, 7b, 8a, 9a, 10a

10 KORUPCE

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Od počátku devadesátých let minulého století se s pojmem korupce setkáváme stále častěji, a to jak v odborné, tak v politické oblasti. Jsou zdůrazňovány negativní dopady korupce na celé národní hospodářství, na fungování veřejného i soukromého sektoru, na legitimitu politických režimů či na životní prostředí. Různými způsoby je měřen také její rozsah a výskyt a na základě výzkumů jsou potom navrhována taková opatření, která by měla sloužit alespoň k omezení výskytu korupce.

CÍLE KAPITOLY

- Seznámit se různými definicemi korupce a jejími typy
- Seznámit se s jevy, které jsou korupci podobné nebo jí mohou předcházet
- Definovat příčiny korupce a její dopady
- Seznámit se s nejnámějšími organizacemi, které se korupcí a jejím měřením zabývají
- Představit nejnámější ukazatele sloužící k měření korupce
- Představit antikorupční opatření

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Administrativní korupce, dopady korupce, Globální barometr korupce, Governance Matters, index plátců úplatků - BPI, index vnímání korupce - CPI, klientelismus, nepotismus, prodej pozic, příčiny korupce, state capture, střet zájmů, Světová banka, Transparency International,

10.1 Definice korupce

Od počátku devadesátých let minulého století se s pojmem korupce setkáváme stále častěji, a to jak v odborné, tak v politické oblasti. Jsou zdůrazňovány negativní dopady korupce na celé národní hospodářství, na fungování veřejného i soukromého sektoru, na legitimitu politických režimů či na životní prostředí. Různými způsoby je měřen také její

rozsah a výskyt a na základě výzkumů jsou potom navrhována taková opatření, která by měla sloužit alespoň k omezení výskytu korupce.

Prakticky každá mezinárodní organizace zabývající se korupcí a jejím měřením používá jinou definici korupce; proto je přesná definice korupce velmi problematičká.

KORUPCE

Obecně lze korupci definovat jako jakoukoliv nabídku, slib nebo poskytnutí jakékoliv neoprávněné výhody v něčí prospěch za určitou formu odměny, kdy tato nemusí být pouze finanční, ale může se jednat o dar, protislužbu, poskytnutí informací atd.

Pojem korupce tedy nelze zúžit jen na úplatkářství a spojovat ho výhradně se státní správou. Toto jednání se vyskytuje i v soukromém sektoru, politice, soudnictví, sportu, médiích, malém a středním podnikání a v dalších oblastech. Za její hlavní znak se považuje nepoctivé chování při plnění svěřených úkolů, které souvisí s pracovním postavením. Podstatou tohoto chování tedy je, že daný subjekt nejedná nestranně, ale z určitých pohnutek (viz Obrázek 28).

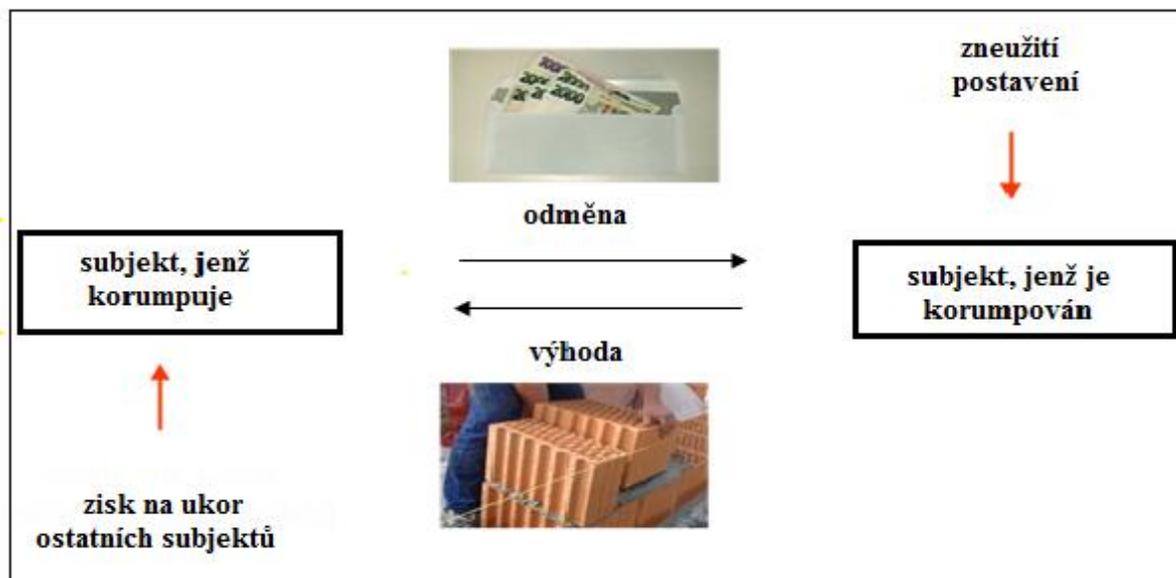
O korupci se ve větší míře začalo mluvit a psát až od 90. let dvacátého století. Dříve totiž představovala korupce jakési společenské tabu. Začátkem 90. let si však vlády vyspělých ekonomik začaly uvědomovat ekonomické ztráty způsobené stále se rozrůstající korupcí (např. neúčinnost rozvojové pomoci zemím třetího světa), a tento problém se dostal na pořadí jednání národních vlád i mezinárodních organizací. V tomto období se také začínají prosazovat nevládní organizace, které se bojem proti korupci zabývají. Mezi nejznámější patří *Transparency International (TI)*.

V širším slova smyslu můžeme mezi korupční jednání zařadit také:

- ***klientelismus***, který představuje neoficiální systém organizace v politice a ve veřejné správě založený na známostech, protekci a rozhodnutích „v zákulisí“ a který spočívá v upřednostňování přátel či spřízněných skupin při obsazování různých pozic; o klientelismu mluvíme také tehdy, jestliže veřejné činitele a zájemce o státní zakázky spojuje společný osobní prospěch; proto se navzájem chrání, nebo z nabízené a přijímané ochrany mají společný (finanční) prospěch.
- ***nepotismus*** znamená upřednostňování příbuzných či blízkých lidí při obsazování vlivných pozic proti ostatním, nežádka lépe kvalifikovaným kandidátům;
- ***prodej pozic***; v tomto případě jde o placené protěžování, např. obsazení vlivné pozice na základě úplatku apod.

Korupci může předcházet *střet zájmů*, kdy výkon funkce nebo zaměstnání se dostává do rozporu s vlastními soukromými zájmy nebo lobbying, který je sice standardní součástí politického procesu, nicméně hranice mezi ním a korupcí je značně rozostřená. Konkrétně se jedná o prosazování zájmů určité skupiny při realizaci politických rozhodnutí (např. při schvalování zákonů).

Schéma 6.1: Znázornění průběhu korupce

Obrázek 28: Znázornění průběhu korupce

Podle rozsahu chápeme korupci v užším pojetí, které zahrnuje převážně korupci ve veřejném sektoru (tak chápou korupci Transparency International a Světová banka) a v širším pojetí, které zahrnuje také aktivity soukromého sektoru (definice OSN).

10.2 Typologie korupce

Pohledy na **typologii korupce** jsou různé. Transparency International rozlišuje korupci *drobnou* (praktikována státními úředníky, kteří jsou často špatně placeni a jsou závislí na malých poplatcích od veřejnosti) a *vysokou*, která zahrnuje rozsáhlé mezinárodní úplatky a tajné zahraniční účty. Jejím charakteristickým rysem je promyšlená struktura. Vysoká korupce je velmi špatně odhalitelná i postižitelná.

Experti Světové banky dělí korupci na *administrativní* (sem jsou zahrnuty úplatky veřejným činitelům, kteří mohou změnit způsob realizace stanovených pravidel), *vlivovou* (představuje schopnost subjektu ovlivňovat tvorbu základních pravidel bez nutnosti uplatit veřejné činitele; velkou roli zde hraje velikost firmy, případné vazby subjektu na stát atd.) a *korupci, sloužící k ovládnutí státu* (tzv. *state capture*), což představuje ovlivňování tvorby základních pravidel fungování státu; tzn. zákonů, regulací, nařízení atp. a probíhá formou nezákonných, netransparentních plateb.

Také z hlediska společenských věd existují různé přístupy k rozlišování jednotlivých typů korupce. Patří mezi ně **legalistické chápání korupce** (v tomto pojetí je korupcí taková činnost, kterou jako korupci postihuje právní řád; **public opinion definice korupce** (nejširší chápání korupce, které je spojeno s veřejným míněním; tento přístup považuje za korupci takové chování, které bývá obecně za korupci považováno) a **public office definice korupce** (zahrnuje také vnitřní pravidla, např. pravidla konkrétní firmy; jejich porušení však není ani trestným činem, ani přestupkem).

10.3 Příčiny korupce

Většina faktorů, které dodávají nejvíce podnětů vedoucích ke korupci, má **původ ve veřejném sektoru**.

Mezi nejčastější příčiny korupce můžeme zařadit:

- udělování exkluzivních práv a přidělování dotací; konkrétně se jedná o regulace, různá povolení, licence apod. Tato udělovací pravomoc je pro úředníky spravující tyto aktivity příležitostí požadovat úplatek za vyřízení či urychlení záležitosti;
- nejasná a složitá úprava daňové problematiky, nízké platy správců daní a jejich časté kontakty s plátcí daní
- rozhodování o směru a výši vládních výdajů; místem, kde se korupce často vyskytuje, je **udělování veřejných zakázek**. Zde je důležitá úprava procedury zadávání veřejných zakázek a rozhodování o vládní spotřebě;
- financování politických stran. V tomto případě riziko korupce zvyšuje možnost financování politických stran soukromými subjekty. Pokud takto financovaná strana se po volbách stane stranou vládní, očekávají tyto soukromé subjekty „navrácení“ své finanční podpory „jiným“ způsobem;
- mzdy ve veřejném sektoru; platí jednoduchá úměra „vyšší mzda - nižší potřeba úředníka žádat o úplatek“;
- poskytování určitých statků a služeb za nižší než tržní ceny. Vlády zajišťují **dodávky zboží a služeb za nižší ceny** zejména v oblastech zahraničních měn, úvěrů, zajištění dodávek elektřiny, vody, přidělů určitého zboží, bydlení, přístupu ke vzdělání a zdravotní péči, přidělování určitých forem důchodů a sociálních dávek. Všechny tyto oblasti skýtají dostatečně velký prostor pro korupci;
- privatizace státního majetku;
- složitost zákonů, regulací a postupů;
- ostatní faktory, mezi které patří kupř. špatně definovaná vlastnická práva, nedostatečné konkurenční prostředí, atd.

10.4 Náklady a dopady korupce

Náklady a důsledky korupce je obtížné vyčíslit, ale oblasti, ve kterých má korupce negativní důsledky, určit lze. Obecně je můžeme rozdělit na politické, společenské a ekonomické.

10.4.1 POLITICKÉ DŮSLEDKY

Politické dopady korupce mohou být krátkodobé, kdy znamenají ztrátu důvěry občanů v politiku vlády, která je v té době u moci nebo dlouhodobé, jež vznikají za situace, jestliže je korupce systematická a dlouhodobá. V důsledku toho může dojít ke ztrátě důvěryhodnosti země ve vztahu k okolnímu světu a ke vzniku nedůvěry občanů v celý politický systém a jeho legitimitu.

10.4.2 SPOLEČENSKÉ DŮSLEDKY

U *společenských důsledků* je zapotřebí zmínit skutečnost, že korupce může být vnímána jako cesta k úspěchu nebo její demoralizující vliv na celý aparát veřejné správy.

10.4.3 EKONOMICKÉ DŮSLEDKY

Ekonomické dopady korupce jsou různorodé a značně rozsáhlé; zde jsou uvedeny jen ty nejznámější a nejmarkantnější:

- korupce způsobuje *neefektivnost v rozdělování*;
- korupce způsobuje *zvyšování počátečních nákladů* o úplatky, které slouží k překonání administrativních bariér; to vede k narušení tržní rovnováhy;
- podle některých odborníků snižuje korupce podíl investic na HDP a má záporný vliv na výdaje na zdravotnictví a na vzdělání; můžeme tedy říci, že korupce má *dopad na růst HDP*;
- korupční chování způsobuje, že *vláda není schopná dosáhnout svých cílů* (korupce při jmenování do funkce je zdrojem neefektivnosti);
- korupce *zhoršuje kvalitu prostředí*, ve kterém funguje soukromý sektor;
- korupce způsobuje *růst administrativních nákladů* (daňový poplatník je nucen platit za stejnou službu více, než by měl);
- korupce má *demoralizující vliv* na celý aparát veřejné správy. Je proto velice obtížné udržet u pracovníků veřejné správy vysokou míru bezúhonnosti;

- korupce způsobuje značný **úbytek produktivního úsilí**, protože čas i energie jsou obětovány spíše k získávání kontaktů a k obcházení pravidel, než na zlepšování vlastního postavení a vlastní odborné úrovně;
- korupční jednání může být vnímáno jako **cesta k úspěchu**; to vede k rozšiřování korupce především v soukromém sektoru;
- korupce vede k **nárůstu veřejných výdajů**, protože vyšší úroveň korupce je spojena s nižší kvalitou veřejné infrastruktury a jejím důsledkem je plýtvání veřejnými prostředky;
- korupce může vést k **omezení přílivu přímých zahraničních investic** (díky korupčnímu prostředí klesá rating země a příliv investic je nižší).

10.5 Měření korupce

Stanovit korupci jako **statistickou veličinu** je velice problematické. Právě skutečnost, že výše zmíněné organizace používají různé definice korupce, znesnadňuje porovnávání jejich jednotlivých výsledků. Kromě toho, korupce je veličinou obtížně kvantifikovatelnou. Objektivní data jejího měření prakticky neexistují; a tudíž všechny průzkumy a měření vycházejí ze subjektivního hodnocení dotazovaných. Indikátory měření úrovně korupce jsou tak založeny na tzv. měkkých datech, které vykazují značnou variabilitu v závislosti na situaci a době, kdy byla získávána.

Měřením korupce se zabývá několik organizací. Patří mezi ně především Transparency International, jež je nejznámější mezinárodní nevládní neziskovou organizací, zabývající se korupcí, která vznikla v roce 1993 v Berlíně. Jejím zakladatelem je Peter Eigen, bývalý ředitel Světové banky ve východní Africe. Transparency International má mnoho poboček, nazývaných National Chapters. Zpočátku působily tyto pobočky jen ve vyspělých státech. Později docházelo k jejich zřizování i v rozvojových zemích a v neposlední řadě také v zemích bývalého východního bloku. V České republice vznikla Transparency International jako občanské sdružení v roce 1998.

Její činnost je financována především z grantů, které organizace získává na své projekty a z programů domácích i zahraničních státních a soukromých dárců. Vedlejším zdrojem financování jsou dary fyzických i právnických osob a rovněž výnosy z uskutečněných činností a akcí (například vzdělávacích kurzů).

Transparency International zveřejňuje každoročně Index vnímání korupce (Corruption Perception Index - CPI); nepravdělně pak Index plátců úplatků (Bribery Payers Index – BPI) a Globální barometr korupce.

Další organizací, která se měření korupce zabývá, je Světová banka, jež hloubku korupce hodnotí pomocí indikátoru, který je součástí složeného ukazatele, sloužícího k oceňování kvality vlády (tzv. Governance Matters).

Prostřednictvím různých ukazatelů hodnotí rozsah korupce také Světové ekonomické fórum (World Economic Forum), OSN nebo OECD.

10.5.1 INDEX VNÍMÁNÍ KORUPCE – CPI

Index vnímání korupce (Corruption Perception Index) je zveřejňován jednou ročně a průzkumy použité při jeho sestavování většinou obsahují otázky zaměřené na uplácení veřejných činitelů nebo provize při veřejných zakázkách.

INDEX VNÍMÁNÍ KORUPCE

Základem pro hodnocení hloubky korupce pomocí tohoto indexu jsou názory představitelů podnikatelské sféry, odborníků a analytiků. Index však ukazuje pouze na příjemce úplatků. CPI nabývá hodnot 0 - 10, kdy nula představuje zemi naprosto zkorumpovanou, naproti tomu desítka zemi zcela „čistou“ a tudíž bez korupce.

Index je publikován od roku 1995.

CPI je indexem složeným, a proto se počet institucí i výzkumů může každoročně měnit. Např. v roce 2002 se sestavování indexu CPI zúčastnilo 9 institucí ve 102 zemích světa. Pro rok 2004 bylo do průzkumu zahrnuto 145 zemí a na sběru dat se podílelo 18 institucí (např. Freedom House nebo Columbia University).

Do výsledných tabulek mohou být nyní zařazeny jen ty země, ve kterých proběhly alespoň tři různé výzkumy, tedy od tří dostupných zdrojů. Země, u nichž jsou k dispozici dva nebo dokonce jen jeden zdroj, nemohou být do hodnocení CPI začleněny. To je důvod, proč se některé země neobjevují na výsledkové listině CPI každoročně.

Index CPI zahrnuje jak data současná, tak data z posledních tří let. Zamezuje tak výrazným odchylkám, které mohou být způsobeny např. politickým skandálem, který je propagován v médiích a tím značně ovlivňuje vnímání korupce v zemi.

Původně byl index CPI sestavován pro 85 zemí světa, v roce 2018 již pro 180 zemí, přičemž hodnocení provádělo 13 nezávislých institucí, které vycházely ze 17 zdrojů.

10.5.2 INDEX PLÁTCŮ ÚPLATKŮ - BPI

INDEX PLÁTCŮ ÚPLATKŮ

Index plátců úplatků (Bribe Payers Index) hodnotí přední exportující země podle toho, do jaké míry jsou mezinárodní společnosti se sídlem v těchto zemích náchylné k uplácení

vysoce postavených veřejných činitelů. Index měří nabídkovou stranu korupce v zemích, kde se úplatky platí.

To tedy znamená, že index plátců úplatků seřazuje exportující země podle jejich sklonu k uplácení. Na dotazy odpovídají vrcholoví obchodní manažeři (senior business executives).

Jedná se o index poměrně mladý; nejstarší údaje jsou z roku 1999, další byly zjišťovány v letech 2002, 2006, 2008 a 2011. Výsledky průzkumu z jednotlivých let však není možné mezi sebou porovnávat, protože byla použita jiná metodologie, jiné otázky, byl sledován odlišný počet zemí apod.

Index se pohybuje taktéž v rozmezí 0 – 10, přičemž země s nejvyšší hodnotou indexu „neuplácejí“.

Tabulka 13: Výsledky indexu BPI v roce 2011 (nejlepších 10 zemí)

	Stát	BPI
1	Holandsko	8,8
1	Švýcarsko	8,8
3	Belgie	8,7
4	SRN	8,6
4	Japonsko	8,6
6	Austrálie	8,5
6	Kanada	8,5
8	Singapur	8,3
8	Velká Británie	8,3
10	USA	8,1

Zdroj: Transparency International (2011), vlastní úprava.

V roce 2011 bylo sledováno 28 zemí, které patřily mezi největší exportéry světa a pokrývaly 78 % světových přímých zahraničních investic. Země s nejmenším sklonem k uplácení v roce 2011 jsou seřazeny v tabulce 13. Nejvyšší sklon k uplácení ze sledovaných zemí v roce 2011 měla Čína (BPI 6,5) a Rusko (BPI 6,1).

10.5.3 GLOBÁLNÍ BAROMETR KORUPCE - GBK

INDEX VNÍMÁNÍ KORUPCE

Globální barometr korupce (Global Corruption Barometer) je průzkum veřejného mínění, který se zabývá názory veřejnosti na otázky korupce a zkoumá osobní zkušenosti respondentů s korupčními praktikami.

Jeho výsledky byly poprvé zveřejněny v roce 2003. Výzkum pro Transparency International zajišťuje mezinárodní agentura Gallup International v rámci celosvětového průzkumu názorů veřejnosti (Voice of the People Survey) s cílem zjistit názor široké veřejnosti na míru korupce vnímanou v různých sektorech, osobní zkušenosti s úplatky a závažnost korupce ve vztahu k jiným společenským problémům. Korupčnost jednotlivých sektorů je hodnocena známkou 1 – 5, přičemž 1 znamená sektor bez korupce, 5 sektor extrémně zkorumpovaný. Průzkumy v jednotlivých letech je možné srovnávat.

Např. v roce 2010 se průzkum realizoval již posedmé a zahrnoval do té doby nejvyšší počet zemí. Výsledky GBK 2010 zahrnují názory 91 781 respondentů z 86 zemí, sběr dat proběhl v období od 1. června do 30. září 2010. Průzkum probíhal prostřednictvím osobního dotazování a rozhovorů po telefonu nebo online a pro Transparency International jej ve většině zemí zajistila společnost Gallup International.

Otázky GBK v roce 2010 se týkaly předchozích 12 měsíců a byly zaměřeny na zkušenost při jednání s 11 institucemi v devíti základních oblastech - celní služby, vzdělávací systém, justice, nemovitosti, zdravotnictví, policie, povolení a licence, daňová správa a veřejné služby. Mezi institucemi byly kromě politických stran také státní správa, parlament, policie, podnikatelský sektor, církevní organizace, justice, média, vzdělávací systém, nevládní organizace a armáda.

Z měření Globálního barometru korupce vyplývá, že za nejzkorumpovanější instituce jsou veřejností i nadále považovány politické strany (osm z deseti respondentů označilo politické strany za zkorumpované nebo extrémně zkorumpované). Za politickými stranami následuje oblast veřejné správy, zákonodárné sbory a policie. Hodnocení politických stran se v celosvětovém měřítku dlouhodobě zhoršuje; výrazné zhoršení zaznamenaly také církevní a náboženské instituce. V celosvětovém měřítku se naopak zlepšilo hodnocení justice.

10.5.4 MĚŘENÍ KORUPCE PROSTŘEDNICTVÍM SVĚTOVÉ BANKY

Měření intenzity korupce prostřednictvím Světové banky je založeno na ukazatelích Governance Matters. Pro účely posouzení kvality vlády sestavila Světová banka 6 základních ukazatelů, které hodnotí šest oblastí kvality vlády. Jedná se o úroveň demokracie, politickou stabilitu, efektivnost vládních politik, regulační kvalitu, kvalitu právního řádu a kontrolu korupce.

10.6 Antikorupční opatření

Jak již bylo uvedeno, náklady korupce a její dopady do ekonomiky nejsou pro společnost zanedbatelné; proto by měla být opatřením, jak korupci zabránit nebo ji alespoň zmírnit, věno-

vat velká pozornost. **Antikorupčních opatření** je mnoho, a artikulovala je jak Transparency International, tak Světová banka. Transparency International doporučuje pro veřejný sektor ČR např.:

- zavést funkční výběr úředníků a systém jejich uplatnění;
- zkvalitnit management práce;
- zdokonalit systém řízení v oblasti veřejné správy tak, aby byl uplatněn princip konečné odpovědnosti vedení resortu za jeho významné poruchy;
- okamžité řešení zjištěných problémů a nedostatků; pokud je to možné, jejich zveřejnění;
- minimalizovat styk úředníků se žadateli;
- zavést systém kontroly rozhodování; z některých jednání by bylo vhodné pořizovat i obrazové a zvukové záznamy;
- vypracovat návody pro komunikaci a využívání služeb veřejného sektoru (řada institucí však již vypracovala tzv. etické kodexy, ve kterých jsou tyto informace uvedeny).

Světová banka tato doporučení rozšířila o celospolečenský záběr a navrhuje:

- zvýšení politické odpovědnosti; prohloubení politické soutěže (volby), průhledné financování politických stran, transparentnost politického rozhodování (přístup veřejnosti na jednání parlamentu, vlády, soudů, registrace lobbyistických organizací, zveřejnění záznamů z hlasování parlamentu apod.);
- zvýšení role občanské společnosti; posílení role občanských sdružení, nevládních organizací, odborových svazů, obchodních asociací, náboženských organizací, médií atp.;
- vytvoření konkurenčního soukromého sektoru; podpora liberalizace a deregulace (bez dotací a subvencí), zvýšení konkurence (antimonopolní legislativou, transparentní vlastnickou strukturou firem a bank apod.), kvalitní corporate governance, obchodními asociacemi, transnacionální spoluprací apod.;
- institucionální omezení moci; zajištění nezávislých a efektivních soudů (oddělení od výkonné a zákonodárné moci, odpovědnost soudců, profesionální a etické standardy), antikorupční legislativou (včetně zákona o svobodném přístupu k informacím), legislativou proti praní špinavých peněz.

I světová banka formulovala antikorupční doporučení pro veřejný sektor, především z hlediska jeho řízení. Za tím účelem navrhuje:

- důsledně uplatňovat meritokratický systém jmenování, podpory a hodnocení (plat odpovídající kvalifikaci a schopnostem, další zaměstnanecké výhody), provést reformu řídicích struktur ministerstev, úradů, institucí,

- zkvalitnit rozpočtový management (kontrola čerpání rozpočtů, omezení mimo-rozpočtových operací, zkvalitnění prací na tvorbě rozpočtu, střednědobé plánování rozpočtu apod.),
- zvýšit transparentnost a odpovědnost v oblasti daní a cel (zjednodušení daňového systému).

10.7 Korupce a česká legislativa

České právní normy pojem korupce neznají. V české legislativě není obsažen zákon, který by definoval korupci jako samostatný trestný čin. Ministerstvo vnitra ČR proto uvádí statistiky, ve kterých se snaží zachytit korupci na principu tzv. tvrdých dat zaznamenáváním řešených nebo odhalených korupčních trestných činů. Pojem není v trestně právních normách ČR definován jako samostatný trestný čin.

Trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.) postihuje korupci především pomocí trestných činů přijetí úplatku (§ 331), podplácení (§ 332) a nepřímého úplatkářství (§ 333). Zároveň vymezuje (§ 334) některé klíčové pojmy, například „úplatek“. Rozhodující prostor a hlavní nebezpečí korupce leží především v oblasti veřejné správy, trestní zákoník proto obsahuje vybrané činy úředních osob, a to zneužití pravomoci úřední osoby (§ 329) a maření úkolů úřední osoby z nedbalosti (§ 330). Přestože trestní zákoník chrání především čistotu veřejného života a nestranné a objektivní obstarávání věcí obecného zájmu, trestá i korupci v podnikání a soukromoprávních vztazích.

K trestným činům, které mají znaky korupčního chování v určitých zvláštních situacích, lze řadit také například trestné činy: porušení povinnosti při správě cizího majetku (§ 220 a § 221), pletichy v insolvenčním řízení (§ 226), zneužití informace a postavení v obchodním styku (§ 255), sjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě (§ 256), pletichy při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži (§ 257), pletichy při veřejné dražbě (§ 258).

SHRNUTÍ KAPITOLY

Prakticky každá mezinárodní organizace zabývající se korupcí a jejím měřením používá jinou definici korupce; proto je přesná definice korupce velmi problematická.

Pojem korupce tedy nelze zúžit jen na úplatkářství a spojovat ho výhradně se státní správou. Toto jednání se vyskytuje i v soukromém sektoru, politice, soudnictví, sportu, médiích, malém a středním podnikání a v dalších oblastech.

V širším slova smyslu můžeme mezi korupční jednání zařadit také klientelismus, nepotismus nebo prodej pozic. Korupce může předcházet střet zájmů. Abychom mohli jednání označit za korupční, musí se na něm podílet dva subjekty – korumpující a korumpovaný.

Korupce

Korupci můžeme dle rozsahu dělit na drobnou a vysokou nebo také administrativní, vlivovou či korupci sloužící k ovládnutí státu (state capture). Korupci se také snaží definovat společenské vědy.

Korupce má řadu příčin, patří mezi ně např. složitá úprava daňové problematiky, nízké mzdy ve veřejném sektoru, oblast přidělování exkluzivních práv a dotací, složitost zákonů, regulací a další.

Důsledky korupce můžeme rozdělit do tří hlavních oblastí – politické, společenské a ekonomické.

Měřením korupce se zabývá řada mezinárodních organizací, k nejznámějším patří Transparency International, která zveřejňuje Index vnímání korupce (CPI), index plátců úplatků (BPI) nebo Globální barometr korupce. Další organizací, která se zaměřuje na korupci, je např. Světová banka. Tyto organizace zveřejňují různá doporučení jak s korupcí bojovat.

OTÁZKY

Rozhodněte, zda jsou uvedená tvrzení pravdivá (P) nebo nepravdivá (N)

1. Korupce může vést k omezení přílivu zahraničních investic.
2. Korupce je synonymem pro slovo lobbying.
3. Měřením korupce se zabývá také Světová banka.
4. Nepotismus znamená, že veřejné činitele a zájemce o státní zakázky spojuje společný prospěch.
5. Nejzávažnějším dlouhodobým politickým důsledkem působení korupce je ztráta důvěry v politiku vlády, která je v té době u moci.
6. Index vnímání korupce (CPI) se v současné době vyjadřuje na stupnici 0-100.

ODPOVĚDI

1. P, 2. N, 3. P, 4. N, 5. N, 6P

LITERATURA

1. AIGINGER, K., 2004. *Copying the US or developing a New European Model – policy strategie of succesful European countries in the nineties*. [online]. Linz: Austrian Institute of Economic Research WIFO [vid. 5. srpna 2012]. Dostupné z: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/ead/sem/sem2004/papers/Aiginger.pdf>.
2. BEYME, K., 1985. *Political Parties in Western Democracies*. New York: St. Martin's Press. ISBN 978-0566050039.
3. BREMMER, I., 2010. *The End of the free Market: Who wins the War Between States and Corporations?* New York: Portfolio Hardcover. ISBN 978-1591843016.
4. DONATH-BURSON-MARSTELLER. and FACTUM INVENIO. 2005. *Závěrečná zpráva z průzkumu mezi českými politiky*. [online] Zpracoval: Jiří J. Šebek. Praha. [vid. 5. července 2006]. Dostupné z: http://www.dbm.cz/pfile/2pruvodce_lobbovanim_cz_lowres.pdf.
5. DUVERGER, M., 1961. *Introduction to the Social Sciences*. London: George Allen & Unwin. ISBN 978-0043000076.
6. FIALA, P., 1999. Definice zájmových skupin. K některým teoretickým problémům politologického výzkumu organizovaných zájmů. *Politologický časopis*, 6(1). 52-60. ISSN 1211-3247.
7. FIALA, P. a K. SCHUBERT, 2000. *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 80-85947-50-1.
8. GRAZIANO, L., 1998. Lobbying and the Public Interest. In: P. H. CLAEYS and C. GOBIN, eds. *Lobbyisme, pluralisme et intégration européenne (Lobbying, Pluralism and European Integration)*. Brusel: PIE-EIP. 43 s. ISBN 978-9052018034.
9. GREEN, T. H., 1986. *Lectures on the Principles of Political Obligations*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0521278102.
10. KALNIŅŠ, V., 2005. Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption: An Insight into Lobbying Practice in Latvia and Recommendations for the Saeima. In: M. PITROVÁ a R. KUBOVÁ, eds. *Regulace procesu prosazování zájmů v Evropské unii. Lobbistické kodexy chování*. Praha: UMV, MEZINÁRODNÍ VZTAHY č. 3/2010, s. 30 – 54. ISSN 0323-1844 .
11. KAUFMANN, D. and A. KRAAY, 2002. *Growth without Governance*. [online]. The World Bank. [vid. 20. května 2003]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/GGLAC11.pdf>.
12. KAUFMANN, D. and A. KRAAY, 2003. *Governance and Growth: Causality which way? - Evidence for the World, in brief*. [online]. The World Bank [vid. 15. Února 2004]. Dostupné z: <http://uoit.ca/sas/governeaceAndCorr/GovGrowth.pdf>.
13. KAUFMANN, D. and A. KRAAY, M. MASTRUZII, 2004. *Governance Matters III: Governance Indicators form 1996-2002*. [online]. The World Bank Policy Research Working Paper No. 3106/2004. The World Bank [vid. 6. září 2005]. Dostupné z: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=405841.

14. KAUFMANN, D. and A. KRAAY, P. ZOIDO-LOBATON, 1999. Governance Matters [online]. The World Bank Policy Research Working Paper No. 2196/1999. The World Bank [vid. 31. srpna 2000]. Dostupné z: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstractid=188568>.
15. KLIKOVÁ, CH a I. KOTLÁN a kol, 2006. *Hospodářská politika: teorie a praxe*. 2. vyd. Ostrava: SOKRATES. ISBN 80-86572-37-4.
16. KLIKOVÁ, CH. a E. KOTLÁNOVÁ, 2012. *Teorie hospodářské politiky*. Karviná: OPF v Karviné. ISBN 978-80-7248-833-9
17. KLVAČOVÁ, E., 2003. *Vstup do evropské unie: oslabení, nebo posílení národního státu? (Proměny role státu v ekonomice – vliv globalizace, transformace a integrace)*. Praha: PROFESSIONAL PUBLISHING. ISBN 80-86419-55-X.
18. KOTLÁN, I. a kol, 1999. *Hospodářská politika v praxi*. Ostrava: SOKRATES.
19. KOTLÁN, I., 2001. Alternativy stabilizační politiky. *Politická ekonomie*, **49**(4), 514 – 521. ISSN 0032-3233.
20. KRÍŽKOVSKÝ, L. a K. ADAMOVÁ, 2004. *Základy politologie*. 2. doplněné vyd. Praha: C.H.Beck. ISBN 80-7179-870-3.
21. LABOUTKOVÁ, Š., 2001. *Neekonomické vlivy při tvorbě hospodářské politiky – prosazování zájmů (lobbying)*. Habilitační práce. EkF VŠB-TU Ostrava.
22. LABOUTKOVÁ, Š. a P. VYMĚTAL, 2010. *Lobbying v moderních demokraciích*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3165-0.
23. LEFF, N., 1964. Economic Development Through Bureaucratic Corruption. *American Behavioral Scientist*, 8/1964, 8-14. ISSN 0002-7642.
24. LIU, F. T., 1985. An Equilibrium Queuing Model of Bribery. *Journal of Political Economy*, **93**(4), 760 – 781. ISSN 0022-3808.
25. MAURO, P., 1995. Corruption and Growth. *Quarterly Journal of Economics*, **110**(3), 681 – 712. ISSN 0033-5533.
26. MAURO, P., 2004. The Persistence of Corruption and Slow Economic Growth [online]. IMF Staff Papers Vol. 51(1)/2004. IMF [vid. 12. ledna 2005]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/staffp/2004/01/pdf/mauro.pdf>.
27. MURPHY, K. A., A. SCHLEIFER and R. W. VISHNY, 1991. The Allocation of Talent: Implication for Growth. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106(1). ISSN 0033-5533.
28. MUTH, J. F., 1961. Rational Expectations and the Theory of Price Movements. *Econometrica*, No. 6/1961.
29. MYRDAL, G., 2008. *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. New York: Twentieth Century Fund. ISBN 978-8127218645.
30. NĚMCOVÁ, I. a M. ŽÁK, 1997. *Hospodářská politika*. Praha: GRADA Publishing. ISBN 80-7169-462-2.
31. PROROK, V. a A. LISA, 2009. *Politologie*. 2. vyd. Praha: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-141-0.
32. RUBIN, S. J., 1982. International Aspects of the Control of Illicit Payments. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, No 9/1982. ISSN 0093-0709.

33. ŘÍCHOVÁ, B., 2007. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-348-2.
34. SAMUELSON, P. A. and W. D. NORDHAUS, 1995. *Ekonomie*. Praha: Svoboda. ISBN 80-205-0192-4.
35. SLANÝ, A. a M. ŽÁK, 1999. *Hospodářská politika*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-237-3.
36. STIGLITZ, J. E., 2010. *Freefall - America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*. *Freefall*. New York: W. W. Norton & Company. ISBN 978-0393338959.
37. TANZI, V., 1998. Corruption Around the World – Cause, Consequences, Scope, and Cares.[online]. IMF Working Paper No. 98/63. IMF [vid. 5. července 1998]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9863.pdf>.
38. TANZI, V. and H. DAVOODI, 1997. Corruption, Public Investment, and Growth. [online]. IMF Working Paper No. 97/139. IMF [vid. 5. července 1998]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp97139.pdf>.
39. TRANSPARENCY INTERNATIONAL, 2010. *Vývoj indexu CPI* [online]. Transparency [vid.31. května 2011]. Dostupné z:<http://cpi.transparency.org/cpi2010>.
40. TRANSPARENCY INTERNATIONAL, 2000. *Kniha protikorupčních strategií*. Praha: Transparency International Česká republika.
41. UNITED NATIONS, 2008. *System of National Accounts 2008*. United Nations Statistic Division.
42. URBAN, L. a kol., 1994. *Hospodářská politika*. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85865-01-7.
43. VALTEROVÁ, A., 2009. Pluralismus a korporativismus: využitelnost klasických modelů zájmové politiky jako rámce pro empirický výzkum. *Středoevropské politické studie*, 14(4). ISSN 1212-7817
44. VODIČKA, K. a L. CABADA, 2003. *Politický systém České republiky*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-718-3.
45. VOLNER, Š., 2009. *Politológia I*. Bratislava: VŠEM. ISBN 978-80-89143-95-5.
46. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. 1. díl. 2. vyd. Praha: Nakladatelský dům OP. 1998. ISBN 80-902555-1-5.
47. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. 2. díl. 1. vyd. Praha: Nakladatelský dům OP. 1997. ISBN 80-85841-33-9.
48. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. 3. díl. 1. vyd. Praha: Nakladatelský dům OP. 1997. ISBN 80-85841-35-5.
49. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. 4. díl. 1. vyd. Praha: Nakladatelský dům OP. 1998. ISBN 80-85841-37-1.
50. WILSON, F. L., 1987. *Interest-Group Politics in France*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0521335300.
51. ŽÁK, M. a kol., 1993. *Základy hospodářské politiky*. Praha: VŠE. ISBN 80-7079-160-8.

52. ŽÁK, M., 1998. Politicko-ekonomický cyklus. *Politická ekonomie*, 4/1998. ISSN 0032-3233.

SHRUTÍ STUDIJNÍ OPORY

Do hospodářské politiky jako do vědecké disciplíny se promítá celá řada poznatků z politologie, sociologie, filozofie, psychologie a práva. Tato skutečnost je po prostudování těchto skript zcela evidentní, jak je patrné i z jejich struktury, kterou kromě úvodu a závěru tvoří 16 kapitol.

V první kapitole jsou úsporně a přehledně uvedeny a vysvětleny podstatné pojmy politologie a základní formy společenského zřízení.

Druhá kapitola je věnována podobě státu v politickém systému; po stručném shrnutí teorií vzniku státu jsou zde nastíněny zásadní charakteristiky a funkce státu; větší pozornost je poté poskytnuta formám vlády a demokratickým vládním systémům. Závěr této kapitoly tvoří typy teritoriální struktury státu a předpoklady existence právního státu.

Třetí kapitola je zacílena na teoretická východiska hospodářské politiky od merkantilistických názorů až po teorii transformace včetně uvedení základních hospodářskopolitických koncepcí.

Ve čtvrté kapitole je popsána role státu v rámci hospodářské politiky a její pojetí jako disciplíny teoretické tak praktické. Stát hraje při tvorbě cílů a využívání nástrojů hospodářské politiky velmi důležitou roli, proto je třeba znát rozdíl mezi systémotvornou a regulativní hospodářskou politikou a základní pojmy jako je ekonomická efektivnost, sociální spravedlnost či stabilita společnosti. Nedílnou součástí je také pojetí politického pragmatismu.

Možnosti a omezení hospodářské politiky jsou uvedeny v kapitole páté; jako omezení hospodářské politiky jsou zde diskutována vládní selhání. Jejich stěžejní část tvoří 4 modely politickoekonomického cyklu.

Šestá kapitola je věnována procesu tvorby hospodářské politiky, kde jsou kromě jiného zkoumány také možnosti dosahování konsensu resp. kompromisu, a dále rozhodovacím procesům v hospodářské politice. Jsou zde diskutovány pravidlo jednomyslné shody, většinová pravidla a problematika společenského rozhodování v reprezentativní demokracii.

V sedmé kapitole je diskutován vzájemný vztah účinnosti hospodářské politiky a typu očekávání. Nejdříve je stručně shrnuta teorie, která popisuje s jakým typem očekávání (adaptivní, racionální), pracují jednotlivé ekonomické školy. Teorie je pak vysvětlena na modelových příkladech, které jsou kromě slovního výkladu pro lepší pochopení doplněny grafy. Dále je zaměřena na úlohu informací v hospodářské politice; jako zdroje informací pro hospodářskou politiku jsou zde uvedeny Systém národních účtů a makroekonomická analýza a prognóza. Závěr kapitoly tvoří diskuse informační politiky státu.

Osmá obsahuje stručné informace o zájmových skupinách včetně diskuse o vztahu mezi zájmovou skupinou a politickou stranou nebo zájmovou skupinou a nátlakovou skupinou. V závěru této kapitoly jsou uvedeny charakteristické rysy neziskových organizací a objasnění principu tripartity.

V kapitole deváté je pozornost upřena k lobbingu: od lobbistických taktik přes způsoby a možnosti lobbování v EU i v ČR až po efektivnost lobbingu v EU a možnostem jeho regulace.

V desáté kapitole je podrobně rozebrána korupce jakožto další omezení hospodářské politiky; v závěru kapitoly jsou popsány i možné antikorupční doporučení a opatření.

Věřím, že tato skripta, po jejich pečlivém prostudování, pomohou nejen studentům, ale všem zájemcům o hospodářskou politiku lépe porozumět základním národohospodářským souvislostem ekonomických procesů a probudí v nich o předmětnou problematiku hlubší zájem.

PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON

	Čas potřebný ke studiu		Cíle kapitoly
	Klíčová slova		Nezapomeňte na odpočinek
	Průvodce studiem		Průvodce textem
	Rychlý náhled		Shrnutí
	Tutoriály		Definice
	K zapamatování		Případová studie
	Řešená úloha		Věta
	Kontrolní otázka		Korespondenční úkol
	Odpovědi		Otázky
	Samostatný úkol		Další zdroje
	Pro zájemce		Úkol k zamyšlení

Název: Teorie hospodářské politiky
Autor: **Ing. Eva Kotlánová, Ph.D.**

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné

Určeno: studentům SU OPF Karviná

Počet stran: 000

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.